MALMÖ FORNMINNESFÖRENING

1964

MALMÖ
FORNMINNESFÖRENING

ÅRSSKRIFT 1964

MALMÖ 1964 LUNDGRENS SÖNER BOKTR.

MALMÖ FORNMINNESFÖRENING

ÅRSSKRIFT 1964

TRETTIOANDRA ÅRGÅNGEN

INNEHÅLL:

"Anblick af Malmö, då man kommer från Lund". En nyupptäckt Malmöbild, med text av fil. stud. Frans Carlsson 5

Malmö Fornminnesförenings verksamhet 1963 8

Varför ha de tidigaste bouppteckningarna bevarats? Av konstnären, fil. doktor Einar Bager 11

Diversehandel på 1500-talet av Einar Bager 16

Exploateringshot och kulturskydd. Av borgmästaren Th. Munck af Rosenschöld 23

Allmogedräkten i Malmötrakten. Av skriftställaren Helge Andersson 53

Postinspektoren i Malmö, som blev småländsk godsägare. Av stadsarkivarien Leif Ljungberg 69

Stadshistoriska undersökningarna 1963. Av intendenten, fil. lic. Erik Hofrén 85

Anteckningar till en Malmöbibliografi för år 1963. Av bibliotekarien Margit Johansson 111

Utdrag ur Malmö Fornminnesförenings matrikel m. m. 133

Annonser ..... I—XIV

Redaktionskommitté:

Styrelsen för Malmö Fornminnesförening.

Redaktör:

Leif Ljungberg.

Adr. Stadsarkivet, S:t Petri Kyrkoplan 7 A, Malmö C.

Författarna äro ensamma ansvariga för sina uppsatsers innehåll.

Bilden på omslaget: Detalj ur N. I. Löfgrens Malmöbild (jfr bilden vid sida 5 med text).

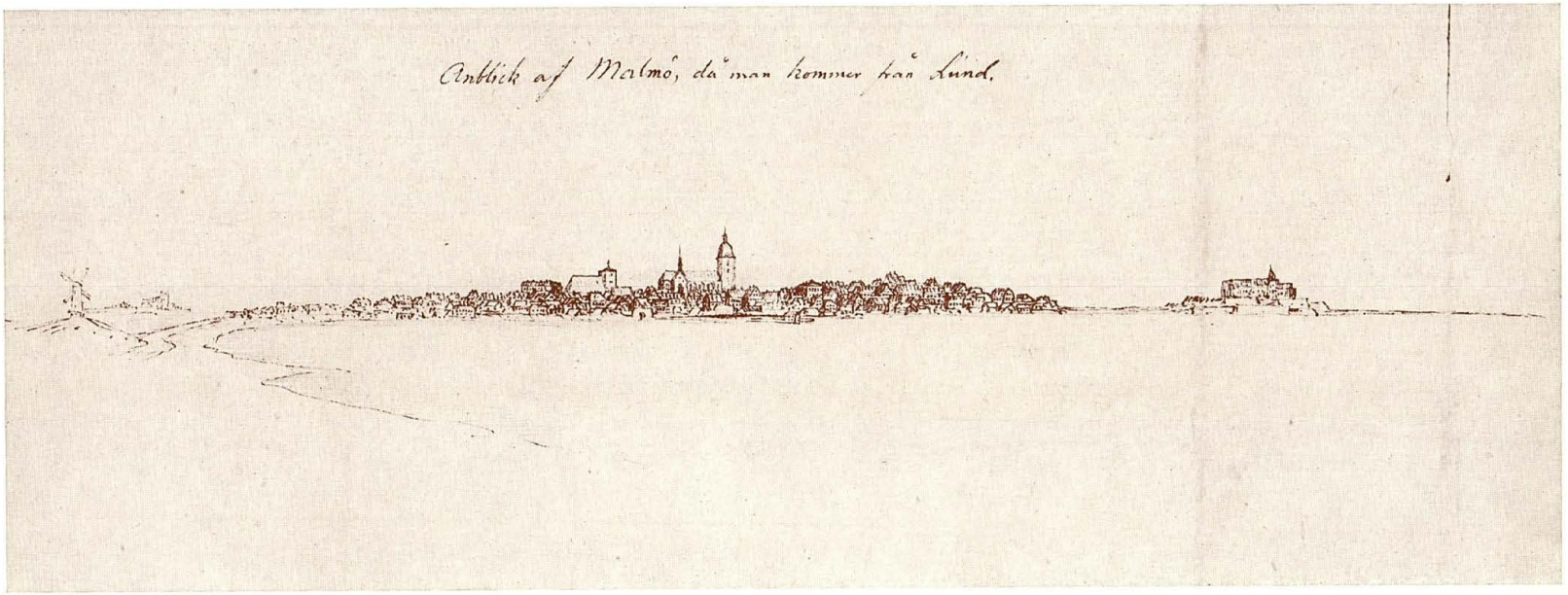
Anblick af Malmö, da man kommer fra Lund.

"Anblick af Malmö, då man kommer från Lund"

En nyupptäckt Malmöbild.

Av Frans Carlsson.

Vid en nyligen företagen genomgång av Malmö Museums kartmaterial har en hittills okänd teckning med malmömotiv framkommit. Det rör sig om en sepiateckning[1] på baksidan av en karta och den har enligt påskrift utförts "— par messier N. I. de Löfgrén".

Nils Isak Löfgren[2], präst och kritisk hembygdsforskare, är ett i malmölitteraturen tidigare okänt namn, då han har sin gärning förlagd till det dåvarande Kalmar stift. Han föddes 1797 i Högsby, där han även dog 1881 efter att under sina båda sista decennier ha verkat som kyrkoherde där. Det är emellertid ej främst i egenskap av prästman som eftervärlden skattar honom utan som saklig och noggrann tecknare av sitt stifts kyrkor[3]. Löfgren avslutade sin skolgång i Kalmar 1811 och blev student i Lund 1819 för att två år senare avlägga prästexamen. Malmöbilden bör således ha utförts mot slutet av hans studietid i Lund.

Kartan, på vars baksida teckningen är gjord, har ursprungligen ingått som bilaga till Sjöborgs "Skånes Historia och Beskrifning" del 3 (1811), som behandlar Malmöhus län. Man kan alltså tänka sig att Löfgren som ung studiosus inhandlat en guide över den trakt, som under tio år skulle bli hans hemvist. Kombinationen av tecknarbegåvning och historiskt intresse visade sig tidigt.

Staden är fångad på långt håll och sannolikt har Löfgren befunnit sig i närheten av Segeås mynning. Staden dominerad av sina kyrkor breder ut sig längs bukten och tunnar ut i allt lägre bebyggelse åt landsidan. Till vänster syns en mölla

och en kyrka, medan det på höger sida är slottet som sluter bilden. Stadens gytter är dubbelt påtagligt sett från det flacka landskapet och bilden måste betraktas som ovanligt frisk i Löfgrens oevre. Teckningen har konstnärlig kvalité och en obestridlig charm delvis tack vare det lilla formatet.

Hur stämmer nu denna bild med verkligheten — är den topografiskt korrekt? Genast känns Petri och Caroli kyrkor igen liksom Malmöhus. Omedelbart till vänster om Caroli kyrka höjer sig en stor byggnad över staden, nämligen Stadt Hamburg — stadens nöjeslokal vid Gustav Adolfs Torg uppförd 1808. Till höger om Petri kyrka syns Tunnelns trappgavel och ytterligare ett stycke i samma riktning ligger en byggnad av nästan samma format som Stadt Hamburg. Det torde vara Dringenbergsgården, som här för första gången är bildmässigt dokumenterad. Enligt beteckningen på kartan är huset på parapeten "Hvarfs och Upplags Bodar".

Dessa byggnader kan relativt säkert indentifieras, men naturligtvis finns också fall där olika tolkningar är möjlig, beroende på hur stor tillförlitlighet man vill tillmäta teckningen. Denna är nu inte topografiskt oantastbar, exempelvis är de båda kyrkorna ritade i dubbel skala, vilket torde ha sin grund i att Löfgren börjat teckningen med dessa. Vidare är hamnen felaktig då den tycks utgå från Bastion Uppsala. Dessutom har ett av stadens viktigaste hus bortglömts, nämligen Jörgen Kocks, vilket tydligt visar att tecknaren ej varit förtrogen med staden. Likaså har slottet, möllan och landskyrkan i viss mån omgrupperats för att ge teckningen större liv, något som ej hindrar att de i och för sig är korrekt återgivna. Sannolikt är det Höga Möllan på Kirsebergsbackarna och V. Skrävlinge kyrka.

Med dessa förbehåll kan man försöka sammanställa ytterligare några byggnader med namn. Den gotiska gaveln mellan Petri och Caroli kyrkor kan då identifieras som S:t Gertruds kapell vid Lilla Humlegatan och den långa, låga byggnaden omedelbart nedanför Stadt Hamburg som Hospitalet. Vidare torde någon av de spetsiga gavlarna, som sticker upp i stadens västra delar, tillhöra den 1870 rivna fastigheten med adress Västergatan 71[4]. Att Löfgrens teckning ej går att fin-

granska ur topografisk synpunkt kompenseras väl av att staden dokumenterats ur ett mycket ovanligt perspektiv, som nu naturligtvis är helt förändrat.

För värdefull hjälp ber förf. att få tacka fil. dr. Einar Bager och intendent Erik Hofrén, och för tillstånd att publicera teckningen 1:e intendent Carl Gustaf Lekholm.

Noter

[1]) Ungefärligt format 12 × 35 cm.

[2]) Kompletterande uppgifter i "Svenskt Konstnärslexikon IV", 1961, och där angiven litteratur.

[3]) Teckningarna ägs av Vitterhetsakademien, Sthlm.

[4]) A. U. Isberg: "Malmö Stads 600-årsjubileum", 1919, sid. 578.

Malmö Fornminnesförening vid Södra Björstorp 23 maj 1963. — Foto Leif Ljungberg.

Malmö Fornminnesförenings verksamhet 1963

Ordinarie vårsammanträde ägde rum i Kungens dagligrum på Malmöhus den 28 februari. Därvid antogs en resolution, vari föreningen riktade en enträgen vädjan till stadens ansvariga myndigheter att utan tidsutdräkt besluta om Rönneholms framtida användning och snara iståndsättande för dess blivande ändamål. Efter förhandlingarna höll redaktör Bertil Widerberg föredrag om Malmö i fotografikonstens barndom 1843—1863 med rikt urval illustrationer.

Föreningen gjorde Kristi Himmelsfärdsdag (23/5) sin traditionsenliga utfärd. Södra Björstorps egendom i Albo härad med anknytning till Malmösläkten Bergh var första etappen på dagsprogrammet. Den åtta-kantiga, kringbyggda gården från 1700-talet väckte stort intresse. I Vitaby kyrka förevisades Sveriges äldsta triumfkrucifix. Efter lunch på Hotell Hanöbris i Kivik besågs kungagraven och de närbelägna

skeppssättningarna. Med ytterligare anhalter vid S:t Olofs kyrka och Gyllebo slottsruin kom turen slutligen till Glimmingehus, vilket ingående studerades under sakkunnig ledning.

Den 21 september gästade Malmö Fornminnesförening Lund, där besök i den nyrestaurerade domkyrkan stod först på programmet. Förste assistenten vid Historiska Museet Egon Thun berättade först om domens historia, varefter föreningsmedlemmarna vid en efterföljande rundvandring fick än ytterligare stifta bekantskap med kyrkans många skönhetsvärden. En andra programpunkt var utställningen "Lund bygger", anordnad i Lunds stads konsthall. v. Stadsarkitekten Åke Moberg, Lund, var ciceron vid rundvandringen i den instruktiva utställningen.

Vid årsmötet den 28 febr. hade förste museiintendenten C. G. Lekholm avböjt återval i styrelsen på grund av mångskiftande göromål. Med anledning därav uttalade ordför. föreningens tack till herr Lekholm för hans värdefulla insatser för föreningen under den tid han verkat i styrelsen. Till suppleant i styrelsen efter herr Lekholm valdes intendenten vid Malmö museum, fil. lic. Erik Hofrén. — Någon annan förändring i styrelsens sammansättning har ej ägt rum.

Årsskriften utkom den 12 juni; den har liksom tidigare år tryckts på Lundgrens Söners boktryckeri, som välvilligt beviljat rabatt å tryckningskostnaderna. Som bidrag till tryckning av Einar Bagers artikel om den bagerska släktgården i årsskriften har bidrag erhållits från jur. doktor Ebbe Kocks stiftelse.

Den 30 januari 1963 avled Malmö Fornminnesförenings hedersledamot, fabrikör Armin Hattendorff, kassaförvaltare 1931—1955. Vid årsmötet höll ordför. parentation såväl över honom som över i nov. 1962 bortgångne hedersledamoten Yngve Schaar.

Medlemsantalet utgjorde under året 2 hedersledamöter, 7 ständiga och 722 betalande (därav 101 "familjemedlemmar") eller tillsammans 731, vilket utgör en ökning med 13.

Föreningens utgående balanskonto den 31 december utgjorde:

Tillgångar:

Aktier

50 aktier i ASEA	4.125: —	
30 „ „ Sv. Handelsbanken	5.634: —	
35 „ „ Sv. Sockerfabriks AB	2.800: —	
15 „ „ AB Sv. Fläktfabriken	3.860: —	16.419: —
1 st. premieobligation av 1963		100: —
Banktillgodohavanden		21.261: 90
Postgiro		25: 74
	Kronor	37.806: 64

Skulder:

Berghska Fonden		1.789: 46
L. Ljungbergs Fond		2.782: 10
Balanserade medlemsavgifter 1964		20: —
Kapitalbehållning		33.215: 08
	Kronor	37.806: 64

Varför ha de tidigaste bouppteckningarna bevarats?

Av Einar Bager.

Bland de många dyrgriparna i Malmö stadsarkiv intages en rangplats av bouppteckningarnas märkliga serie, som börjar redan 1546. En snart sagt outtömlig guldgruva för forskningar av skilda slag utan lokal begränsning. Jämte kulturhistoriskt betydelsefulla inblickar i Malmö-borgarnas hem, där man t. ex. steg för steg kan följa, hur föråldrade bohagstyper försvinna och nya göra sitt inträde, bjuda dessa bouppteckningar på material för studiet av handel och hantverk, fiske och sjöfart, borgarebeväpning och valutaberäkning för att blott nämna några exempel. Även släktforskaren har givetvis ofta glädje av bouppteckningarnas genealogiska uppgifter, som stundom överbrygga klyftor långt bortom kyrkböckernas tid.

De äldsta bouppteckningarna te sig nu för oss såsom särskilt märkliga genom sitt i många stycken främmande innehåll. Seriens sammansättning är dock rätt förbryllande. Utförliga beskrivningar på förmögna borgarehem växla med förteckningar på husgeråd och kläder av enklaste beskaffenhet, register på stora varulager följes av en sammanställning av ett dödsbos skuldförbindelser o. s. v. I regel har en värdering av föremålen ägt rum, men stundom finns det blott en inventarieförteckning. Många bouppteckningar äro prydligt präntade, men åtskilliga ha tydligtvis hoprafsats i en hast.

Det står utan vidare klart, att endast en bråkdel av de under detta tidiga skede upprättade bouppteckningarna befinner sig bland de nu bevarade. Sålunda saknas här dödsbona efter flertalet storborgare från denna tid. Sammansättningen av vad som bevarats, kunde tyda på, att dessa akter av blott en slump undgått att följa med i utgallringar, som under tidernas lopp drabbat ett större bestånd. Att så icke

är fallet, synes tydligt framgå av en anteckning på en av de tidigaste boupptecknigarna med byfogdens, senare byskrivaren Jens Lauritszöns lätt igenkännliga handstil. Det är en namnlista på sex boupptecknigar från åren 1546—48, "affclarede gamle forend som" — meningen ej avslutad, men torde kunna fullständigas med — "ieg bleff byskriffver". Av dessa sex register äro fyra i behåll och bära numren 2, 3, 5 och 6. Boupptecknigarna 1 och 4, som ej förekomma i namnlistan, höra samman och gälla en rätt invecklad arvsfördelning mellan barn i olika giften.

När Jens Lauritszön tillträder platsen som byskrivare, förser han det till denna tid samlade materialet med följande ordentliga, men tyvärr stympade påskrift: "(Go)tts op screffuit effter (bo)e: oc gelld: mett Rym(n)ings gotts alldt men (i)eg fogit weritt haffuer". Rubriken har påtecknats boupptecknigen nr 2, som tydligtvis vid denna tid inledde serien. Rymningsgodset kan exemplifieras med boupptecknigen nr 41 efter en person, som avvikit.

Anledningen till att boupptecknigar under detta tidiga skede bevarades i stadens gömmo, torde sålunda ej ha varit, att man ansett, att staden borde inneha dubletter av förrättningarna, utan något helt annat.

Vid mina undersökningar rörande häxväsendet i Malmö måste jag ställa mig frågan, varför ett antal förteckningar på dessa trollpackors i regel synnerligen anspråkslösa tillhörigheter omsorgsfullt bevarats bland boupptecknigarna. Åtgärden har tydligtvis vidtagits av redovisningsskäl. I stadsräkenskaperna upptog kämnären debet- och kreditposter för varje häxa, så att hon påfördes kostnaderna för fängelse, tortyr och bränning, men gottskrevs för vad hennes jordiska tillgångar kunnat inbringa. Den brist, som i regel uppstod, hade staden och kronan att svara för med vardera hälften. Någon gång nödgades räkenskapsföraren att torrt konstatera: "hun hafde intet, der jeg kunde rette (avrätta) hinder for". Häxans boupptecknig är sålunda en verifikation, som varit av betydelse för redovisningen.

Av liknande art äro ett antal boupptecknigar såsom efter "Bibels, som bortrömde", Pouill Smid, "som römbde aff thet

huus vid Östre port" eller efter Anne Suddens, som dömts "att stande sin rett under een baalg (balja)", men benådades, hudströks och förvisades från staden. Även i dessa fall rör det sig om medel, som helt eller delvis tillfallit staden.

En och annan akt innehåller förteckning på tjänstefolks tillhörigheter såsom efter Anne Ipsdatter, "som döde till Reinickis". Husbonden uppräknar allt, vad han lagt ut för "kläder, tofflor, lärft och annat" och drager därifrån hennes innestående lön, varefter han reglerar, vad han blivit "till akters", med att taga hennes bruna kjortel och en del annat i betalning. Återstoden av tillhörigheterna tillföll så arvingarna. I sådana fall var det ofta svårt att få tag i dessa, då de kunde bo långt borta på landet, om de överhuvudtaget voro kända. Det har därför tillkommit staden att tillse, att arvet icke skingrades. Av samma skäl förtecknades kvarlåtenskapen efter inneboende eller på tillfälligt besök varande personer. Många anteckningar visa, att bohaget från hem, som blivit öde, eller där föräldrarna ryckts bort, forslats till rådhuset för säkrare förvar.

För arv, som fördes ur staden, hade kronan och staden att med vardera hälften uppbära "tiendepenning" d. v. s. 10 % av behållningen. Åtskilliga boupptecknigar innehålla uträkningen av denna "tiendepenning".

Testamentariska förordningar i ett par boupptecknigar ha väl föranlett, att dessa dokument bevarats bland stadens handlingar.

I Registrum ville Malmöyghe har vid 1500-talets mitt antecknats ett antal fall, då staden låntagit medel, som i dödsbon tillfallit omyndiga barn. Det hänvisas till, att uppgifter härom återfinnas i stadens räkenskaper, men dessa äro sedan länge förlorade. Bland boupptecknigarna påträffas däremot tre, kanske fyra av de dödsbon, som här komma i fråga, nämligen efter Mats Gubbe, Hans Olsen Guldsmed, Jep Kellesmid och Michel Hanszön. Även i dessa fall kunna sålunda boupptecknigarna styrka stadens åtaganden. År 1562 skedde en stor återbetalning av dessa lån och i fortsättningen synes staden med något undantag ha undvikit denna något äventyrliga finanspolitik.

Några intressanta boupptecknigar innehålla register på varulager, som tillhört i Malmö avlidna köpmän eller köpsvenner från främmande ort. Stadens skyldighet att här bevaka boinnehavarnas intresse har föranlett, att dessa förteckningar formats med stor omsorg. Av likartad natur äro de boupptecknigar, som endast innehålla utdrag ur räkenskapsböcker eller andra handlingar, utvisande ouppgjorda affärer med framför allt utlänningar.

Slutligen finns det några boupptecknigar med bilagor av skilda slag, som tydligtvis omhändertagits, emedan boets räkenskaper befunnit sig i sådant skick, att det varit svårt att få en överblick av ställningen. En av de intressantare, boupptecknigen efter Morten Brygger år 1558, innehåller räkenskapsböcker i så oredigt och planlöst skick, att man starkt måste betvivla, att det någonsin gått att få någon riktig rätsida på det hela. En i mycket likartad boupptecknig efter Keluff Jens Nielsens — dess innehåll redovisas i ett tillägg — har däremot lyckligt slutförts. Vi kunna följa, hur byskrivaren ur hennes rätt primitiva anteckningar lyckas plocka fram alla öppna poster, som han sedan sammanför i en prydlig uppställning.

Slutresultatet blev i sistnämnda fall som i åtskilliga andra, att skulderna överstego tillgångarna. Från fordringarna skildes nu sådana, som skulle utgå med fullt belopp på grund av prioritetsrätt, framför allt hyra, löner och arvode till boutredningsmännen, varefter för övriga fordringar uträknades "marketalet" d. v. s. visst antal skilling för varje mark. I borgmästarinnan Marine Jens Fönbos konkursbo har sålunda resultatet redovisats på följande överskådliga sätt:

"Summarum allt gotsit 261 mark, ther aff forloddis (med prioritetsrätt) ud 60 mark, saa er igen 201 mark, som schulle delis paa 315 daler, belöb 10 skilling paa daler".

Eftersom 315 daler är lika med 945 mark, blev utdelningen i runt tal 21 %. En kontrollräkning med dessa värden förvandlade till skilling, visar ett överskott på 66 skilling, som väl i detta fall liksom i andra lämnats till "the fattuge". Även i dessa fall har säkerligen byskrivaren, som svarat för

förrättningen, varit angelägen att bevara bevis på, att allt blivit riktigt utfört.

Sammanfattningsvis torde man om dessa äldre bouppteckningar kunna säga, att de bevarats i stadens hägn för att kunna bestyrka stadens skyldigheter och rättigheter i dödsbon och likande sammanhang. Liksom man i de äldsta domböckerna framför allt gjort minnesanteckningar om saker, för vilka staden påtog sig ansvar eller där den hade att övervaka, att andra fullgjorde sina förpliktelser, har man i bouppteckningarna velat bevara bevis på ett riktigt förfarande.

Diversehandel på 1500-talet

Av Einar Bager.

Till boupptecknigen över borgareänkan Keluf Jens Nielsens jordiska tillhörigheter år 1559 har som bilagor fogats en samling räkenskaper, delvis bundna som böcker. Ett omslag till en sådan bok utgöres av konceptet till ett brev, som Keluf ställt till länsmannen Stig Porse:

"Item haffuer Oluff Smid ij Claustrup oppeboritt 4 mark danske aff migh Keluff Jens Nielszens ij Malmö. Daa beder ieg eder kiere Stij, att I ville vell giöre som en god mand, att ieg kunde faa mijtt igen".

Anledningen till denna hemställan framgår av följande nyktra poster i räkenskapsboken:

— (1555) Item Oluf Smid i Klostrup 6 skilling 7 albi for 1 pund lius
8 sk som ieg lagde ud for hannom till Mads Gubbis hostru, der hun ville lade besette hannom (bysätta honom)
Oluf Smid 4 sk siden hand kom aff skocken
8 sk for 1 Rapir (värja)
Oluf Smid jern till en jernskull (järnskovel)
i samme penge —

Och så följer med, som det senare skulle visa sig, stort förutseende följande bittra suck:

Nu faar ieg huerken penge eller jernskull!

Dessa poster ha dock införts redan under Kelufs makes livstid. Till namnet är det han, som står för affärerna, såsom framgår av själva inledningen:

"Thenne bog hör mig Jens Nielszön til med rette och skiel. Kommer hun hannum nogen tid fra hende, da beder ieg eder for guds skyld eller for penning, I lader mig fange hinde igen. Anno 1555."

I övrigt synes Jens Nielsen icke ha tagit nämnvärd befattning med affärerna. Endast en gång vid en avräkning 1558 har det antecknats: "lagde Jens Nielsen selff regenskaff". I alla andra sammanhang möter oss Keluf såsom den, som svarar för rörelsen.

Jens Nielsen var till yrket skomakare. Det är tänkbart, att han drabbats av sjukdom, som gjort honom oförmögen att utöva sitt hantverk, och att hustrun sökt hjälpa upp ställningen genom att sätta igång egen verksamhet. Han avled först 1558, men intet tyder på, att skomakeriet pågått fram till denna tid. Det fåtal skor, som då och då försäljes, kan snarast betraktas som ett restlager. I allt rör det sig om blott 5 par, därav ett par kvinnoskor och ett par "dobbelt skoo". Att märka är dock i detta fall liksom beträffande affärerna i övrigt, att bokföringen redovisar endast kreditgivning, men ej kontantköp, varför rörelsen givetvis haft större omfattning, än räkenskaperna visa. Endast någon enstaka gång har anteckning gjorts om Kelufs egna inköp och avbetalningar på skuld.

Av uppgiften på fordringsägare vid Kelufs bortgång framgår, att hennes rörelse utgjort ett mellanled mellan de stora köpmännen och kunderna. Hos de förra har hon inköpt humle, salt, smör, bröd o. s. v., som sedan försålts i småposter. Köpmännen ha måhända ej velat taga befattning med den kreditgivning av ofta mycket ringa format, som möter i Kelufs räkenskaper, utan föredragit att låta henne övertaga besväret som mellanhand och i detta syfte lämnat henne måttliga krediter.

Rörelsen har dock knappast vid något tillfälle varit särskilt lönande och vid Kelufs bortgång var boets ställning, vad vi skulle kalla för konkursmässig. Tillgångarna uppgingo till blott 118 mark. Sedan prioriterade fordringar avdragits med avrundade 50 mark, fördelades återstående 68 mark "effter marcketallitt" på övriga fordringsägares 270 mark, således en utdelning av blott 25 %.

Keluf har näppeligen själv varit skrivkunnig trots det ofta mötande uttrycket "ieg Keluf". Anteckningarna ha gjorts av flera personer med skilda stilar, men med tämligen enhetlig

stavning. Man frestas att gissa på, att skolynglingar, "peblinger", skaffat sig ett extramål genom att hjälpa till med bokföringen. Märkligt nog tycker man sig ibland skönja en övervakande lärare. Sålunda ändras "dubilt skaa" till "dobelt skoo", "Jes Hoffuensen" till "Jens Hogensön", "Larist" till "Laurist". En gång förekommer en skrivövning med bokstaven "p", en annan gång ett antal exempel på, hur siffertal tecknas. Ett alfabet, som skrivits med allt mer darrande hand, framlockar bilden av en gråtande pebling med en hotfull lärare böjd över sig.

Datering av poster förekommer endast sparsamt och då i den medeltida form, som byggde på kyrkans högtidsdagar: "löffverdagen fore kyndilsmesse", "tre dage fore S:t Michels dag" eller helt obestämt "litt efter S:t Laurentii dag". Ibland är det helt personliga minnesanteckningar: "der hand drog till Kiöffuenhaffn", "den tid, de saade" eller "den tid de slactede deris ko". Årtalen 1557 och 1559 ha införts som rubriker, medan 1556 förekommer blott i avräkningar och sammanfattning av oguldna fordringar.

Posterna ha införts i tidsföljd, men större krediter upprepas någon gång längre fram i räkenskaperna, måhända för att Keluf lättare skulle kunna överblicka sin ställning. Inbetalning av kredit markeras blott genom att posten överkorsas.

När bönderna gjorde upp sina skulder med Keluf, ingick stundom spannmål och sillgarn i likviden, någon gång även husdjur såsom en ko för 6 mark, tre gäss för 1 mark och ett lamm för 12 skilling.

Endast helt sällan har Keluf lånat ut pengar eller medgivit kredit mot säkerhet i föremål såsom ett sängkläde, en kappa, en gryta, ett spjut eller en yxa. Så mycket villigare är hon, när borgen kan bjudas som säkerhet. Då är det ofta inte så noga med låntagarens namn, bara borgensnamnen är ordentligt antecknad: "Item Jens skomager sagde god för en bonde for 3 skepper humble och sagde god for en qvinde".

Stadsskrivaren Jens Lauritszön, vars levnadsöde tidigare skildrats i denna tidsskrift, tog efter Kelufs död hand om boutredningen. Han har godtagit hennes onekligen rätt pri-

mitiva bokföring, betraktat alla strukna poster som likviderade och sammanfört alla öppna såsom fordringar. Även om han utfört sitt uppdrag å tjänstens vägnar, har han varit särskilt väl skickad för utredningen, eftersom han var hennes hyresvärd och närmaste granne — "min nabo Jens Skriffver". Jens Lauritszön hade några år tidigare byggt sitt eget ståtliga hus på hörnet av Stortorget och Södergatan — nuv. Ohlssons hörna — och skomakareparet har bott i ett honom tillhörigt gammalt hus strax söder därom vid Södergatan. Förhållandet mellan dem synes ha varit gott. När Keluf avlidit och Jens Lauritszön ordnat med en mycket enkel "jordeferdt", har han dock velat, att någon glans, om också sparsam, skulle kastas över detta avskedstagande. Man hade väl samlats på aftonen, ty ljus anskaffades för 5 skilling, "folket" förplägades med öl för 1/2 daler och för någon form av tilltugg har inköpts russin och saffran för vardera en skilling.

Läget vid infarten från Söderport och i närheten av det nyanlagda torget, målet för bönder på stadsbesök, är väl anledningen till, att Kelufs kundkrets befinner sig inom ett geografiskt strängt begränsat område söder om staden. Med endast något enstaka undantag äro alla bosatta inom blott två häraden, Oxie och Skytts. Även undantagen synas gälla låntagare, som i denna egenskap varit bosatta inom dessa häraden, men flyttat därifrån t. ex. "Rasmus som kom fra Oxie oc (till) Gydislöff". Koncentrationen till dessa häraden är så påtaglig, att man skulle vilja som förklaring förutsätta en begränsning i handelsrättigheten till att omfatta blott dessa områden, men anledningen kan ju också, som antytts, helt enkelt ha varit, att bönderna från Söderslätt gjorde sina affärer i de bodar, som lågo närmast deras infart i staden. Två borgare i Lund, som få större partier på kredit, äro tydligtvis återförsäljare, kanske i samband med den årliga stora marknaden i denna stad. Till dessa utombyskunder kommer så ett antal småborgare i Malmö.

Det var inte särskilt många varor, som Keluf kunde bjuda sina kunder. Något stående lager har det säkerligen inte varit fråga om, utan Kelufs tillfälliga inköp har bestämt sammansättningen. Humle var dock en standardvara, som aldrig sak-

nades, och även salt, hampa, såpa, tjära och ljus ha väl i regel funnits på lager. Ärtor och smör har mest fått avsättning hos kunderna i Malmö. Till dessa avyttras också ett rätt stort antal sillgarn, som lämnats som likvid av bönderna, ett vittnesbörd om ett alltjämt givande fiske.

En icke ringa ölförsäljning ingår också i Kelufs affärsrörelse. Bortsett från ett par tunnor öl, som gå till de tidigare nämnda avnämarna i Lund, sker all försäljning i pottetal. Danskt, tyskt och rostocksöl äro de enda sorter, som nämnas. Bouppteckningens "to tönder mett nogit töntt öll wppaa" verkar inte särskilt rekommenderande för denna del av Kelufs affärsrörelse.

Några ströposter synas gälla betalning för föremål, som tillhört skomakarehemmet, såsom en kärna, en spann, ett par "gröngotters-sockar" och utom den tidigare nämnda värjan även en "kaarde".

Humlen var den viktigaste varan i Kelufs rörelse. En kredit hos handelsmannen Anders Hess möjliggör ett inköp av icke mindre än två skeppund — 640 skålpund. En anteckning visar, att hon avbetalt 17 daler på denna skuld, men vid Jens Nielsens död hade Anders Hess fortfarande en fordran på 14 daler.

En förteckning på skulderna "siden Jens Nielsens döde" ger ett begrepp om inköpspriserna för saluförda varor. Anders Hess' ovannämnda fordran på 14 daler gällde ett skeppund humle, men här synes en delbetalning ha ägt rum så att det verkliga priset utföres med 15 1/2 daler. En drömmit humle — rymdmått för samma vara — betingade ett pris av 6 1/2 mark, en läst salt 25 daler 1 mark, en tunna groft salt 2 1/2 mark à 1 daler, en fjärding såpa 6 mark, en tunna kött 9 mark, en tunna ättika 6 mark, en tunna mjöl 5 mark 4 skilling, en tunna bröd 3 mark och en tunna smör 32 mark 8 sk.

I sin utförsäljning betingar sig Keluf anmärkningsvärt växlande priser. Redan på räkenskapsbokens första sida förekomma för skeppan humle priserna: 4 sk, 14 hvide = 4 2/3 sk, 5, 6 och 7 sk. Följande år har priset stigit till 7 à 8 skilling och 1557 förekommer åtskilliga avslut till 9 skilling. Där-

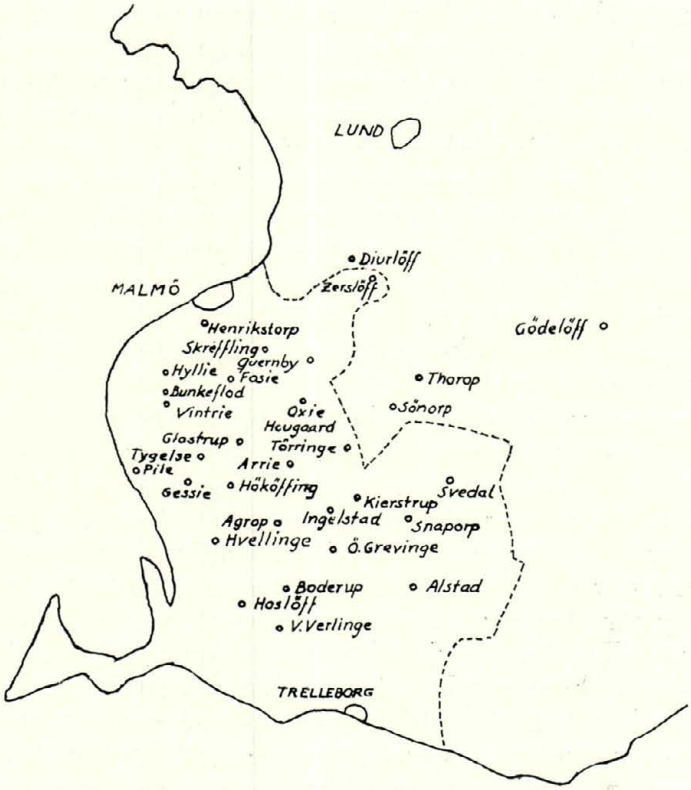

Keluf Jens Nielsens affärsförbindelser 1559 i sydvästra Skåne. Namnen har återgivits efter stavningen i räkenskapsboken.

efter blir det åter prisfall och 1559 är humlen igen nere i 6 à 7 skilling.

Av andra varor kan nämnas smör, som i utförsäljning kostar 2 à 3 skilling för ett skålpund, hampa 5 à 6 skilling för fjärdingen, ljus 7 à 8 hvide, högst 3 skilling pundet.

Ärtor säljas i såväl åttingar som fjärdingar till priser, som växla från 1 skilling för förra måttet till 4 skilling för det senare, således en fördubbling. Även tjäran avyttras i fjärdingar till pris mellan 8 hvide = 2 2/3 sk och 10 hvide = 3 1/3 sk. Såpan betingar 10 hvide för ett pund — vi få vid ett tillfälle den intressanta upplysningen, att såpan använts

för ett skabbigt ök. Sillgarn, som seklet ut var en efterfrågad vara, åsattes värden från 8 till 14 skilling.

Ölförsäljningen eller snarare ölutskänkningen, utgjorde jämte humlehandeln själva ryggraden i Kelufs rörelse. I regel är det endast fråga om några få potter, som väl intagits på ort och ställe i samband med stadsbesöket, men det finns även talrika exempel på större poster, som väl hopsummerats under en tidsföljd. Priset är nära nog genomgående 2 hvide d. v. s. 2/3 skilling för potten, endast undantagsvis förekommer priset 1 sösling = 1/2 skilling. Det fasta priset sammanhänger med den priskontroll, som i detta fall utövades av borgmästare och råd.

Några större vinster skördade Keluf aldrig på sin rörelse att döma av det sparsamma jämförelsematerialet. När hon t. ex. av Willom Diricksön tillhandat sig en drömmit humle för 6 1/2 mark, blev det vinst först när utförsäljningspriset översteg 6 1/2 skilling för skeppan. Under förutsättning att affären gjorts 1557, då Keluf ofta lyckades få både 8 och 9 skilling för skeppan, skulle hennes vinst på detta parti ha uppgått till ett par mark. När hon av Anders Hess tillhandlat sig ett skeppund humle för lägst räknat 14 daler, har affären blivit direkt förlustbringande, eftersom kostnaden täcktes först vid ett genomsnittspris av 8 skilling för skeppan.

Bland kreditposterna har på ett ställe insmusslats ett vackert präntat, på latin avfattat tänkespråk: Omnibus esto placitus si vis gracere potenti — Du skall vara tillmötesgående mot alla, om du vill behaga de mäktige —. Keluf synes ha tillämpat denna sentens isynnerhet mot de mindre mäktige med kanske ej så lyckat resultat.

Exploateringshot och kulturskydd

Av Th. Munck af Rosenschöld.

En betydelsefull faktor för bedömandet av ett lands kulturnivå är städernas bebyggelse. I den avspeglar sig historien och konstutvecklingen, de sociala och tekniska framstegen. Lyckligast är om framåtskridandet sker i en takt, som möjliggör en harmonisk utveckling under hänsynstagande till vad såväl gången tid som nutiden skapat av bestående värde. Resultatet blir en stad, där de mänskliga proportionerna bevaras, där man trivs och känner sig hemma, där det finns skönhetsvärden att beundra.

Om man jämför vårt eget land med andra europeiska länder av likartad ekonomisk, social och kulturell struktur, är det påfallande, hur fattiga flertalet av våra svenska städer äro på byggnader och miljöer, vilka kunna hänföras till kulturminnesmärken. Förklaringsgrunderna härtill äro flera. I det forna agrara och ekonomiskt underutvecklade Sverige funnos få städer. De flesta av våra städer äro alltså relativt nya. Den i större delen av landet gängse träbebyggelsen har ej motstått tidens inverkan och de förhärjande eldsvådorna. Men det torde svårligen kunna bestridas, att bristande förståelse för kulturella värden och en påtaglig svaghet för allt nytt, modernt och tekniskt intressant medverkat till en beklaglig utarmning av det begränsade kulturarv, som funnits. Å andra sidan har naturligtvis mycket av värde tillkommit under årens lopp. De ekonomiska och sociala förhållandena ha emellertid medfört, att den mindre bemedlade befolkningens bostäder — särskilt städernas arbetarekaserner — ofta blivit av underhaltig beskaffenhet och ej äro värda att bevara i någon större utsträckning.

Låt oss kasta en blick på utvecklingen i vår egen stad. Den började som ett fiskläge under tidig medeltid. Typiskt för de skånska fisklägena är husraden längs stranden, varifrån man hade utsikt över båtplatserna och steglebacken,

Adelgatan och Västergatan från Hamngatan.
Foto Malmö museum 1963.

där näten torkades. Efter hand som samhället växte, dubblerades husraden och en gata bildades. En liknande stadsbildning finns i Malmö ännu bevarad i stråket Östergatan—Adelgatan — Västergatan. Under sillmarknadernas tid blomstrade staden och uppfyllde så småningom landtungan mellan havet och Rörsjöarna. Under 1500-talet och delvis under 1600-talet hade Malmö en storhetstid. Praktfulla trappgavelshus och renässansbyggnader i sten med välvda källare samt en mängd korsvirkeshus, många med konstrik träskulptur, satte sin prägel på bebyggelsen. I slutet av 1800-talet revos två av de märkligaste av dessa byggnader, båda vid Adelgatan, nämligen Hans Mikkelsens pampiga stenhus — en pendant till Glimmingehus inom stadens hank och stör — och den sirliga Runnerströmska renässansbyggnaden. Under 1700-talet och in på 1800-talet fortsatte korsvirkeshusbebyggelsen. Det är emellertid anmärkningsvärt, att så få byggnader i den ty-

Saluhallen vid Drottningtorget, Husarregementets f. d. ridhus, uppfört 1819. Foto SDS 1961.

piska 1700-talsstil, som fått sin svenska utformning av de stora arkitekterna Hårleman, Adelcrantz och Rehn, tycks ha uppförts i Malmö. Ett utmärkt exempel på denna arkitektur var dock den ännu långt in på 1900-talet bevarade hospitalsanläggningen vid Rundelsgatan, tillkommen på 1770- och 1780-talen — en anläggning, som hade ett utomordentligt kulturhistoriskt värde.[1]) Endast den gamla kastanjen återstår av denna tjusande idyll. Även Möllevångsgårdens av stadsplanen spolierade corps de logis samt Rönneholm böra räknas till denna stilperiod.

Från 1800-talets början var det empirestilen, som i hög grad satte sin prägel på staden. Rådhuset ombyggdes till oigenkännlighet, en ståtlig teater uppfördes vid Gustaf Adolfs torg, kaserner byggdes vid Drottningtorget, ansenliga vitrappade borgarhus med spartanska fasader tillkommo, såsom Bagers vid Östergatan—Drottningtorget, Berg von Lindes och Schougs vid Östra Tullgatan och Fricks vid Södra Tullgatan, samtliga numera rivna. Anders Sundström och Anders Lundberg voro de arkitekter, som mest anlitades. Man började nu allmänt putsa korsvirkeshusen för att efter bästa förmåga

[1]) En vädjan från Malmö Fornminnesförening i januari 1932 till stadens styrande att söka en lösning för bevarandet av såväl denna anläggning som andra värdefulla byggnader mötte ingen förståelse.

följa modet, naturligtvis också för att dölja skröpligheter i de gamla fasaderna och åstadkomma ett bättre brandskydd. Staden bytte under få decennier ansikte. Även romanska och gotiska former kommo till användning, särskilt i fabriksbyggnader och magasin. Den kärva empiren uppluckrades så småningom. Fönsteromfattningar blevo vanligare och fasaderna livades mer än tidigare av putsrustik, som ville ge illusion av kvaderstenar. Först när man kom in på 1870- och 1880-talen, då renässansformerna började uppträda på allvar och då även gotiska former vunno en viss utbredning, fick rustiken en kraftigare profilering. Gesimser, kolonner och pilastrar gåvo husen den air av palats, som blev karakteristisk för det s. k. 80-talet — en benämning med en i dagligt tal tämligen vidsträckt innebörd. På 1890-talet och in på det nya seklet fortsatte gotik- och renässansformerna med ökad benägenhet för torn och burspråk, därjämte med större användning av tegel och natursten, samtidigt som jugendstilen, oftast i en ganska modest form, satte sin prägel på många fasader. De nationalromantiska och nyklassicistiska stilriktningar, som präglade tiden till fram till 1930-talet, byggde i fråga om proportioner och dekorativa element på det klassiska stilarvet.

En hel del vid tiden omkring 1800-talets mitt tillkomna byggnader i putsarkitektur, oftast med goda proportioner och måttfull dekor, ha i särskilt hög grad blivit offer för saneringarna. I avvaktan på sitt öde undergå de ett förfall, för vilket någon gräns icke synes existera. Såsom förnämliga och ännu underhållna exempel på byggnader från denna tid kunna nämnas frimurarehuset vid Stortorget och "Morescos" hus i sydvästra hörnet av Gustaf Adolfs torg. Ett charmfullt prov på denna senempire var stadsveterinären K. B. Olssons villaliknande byggnad med sitt åttkantiga torn vid Kanalgatan, som fick stryka på foten för Södertullkomplexet.

I redovisningen av byggnadsbeståndet från 1800-talets mitt bör icke bortglömmas de stora spannmålsmagasin i tegel, som äro så karakteristiska för denna tid och varav åtskilliga äro bevarade. Ett av dem, beläget mellan Södergatan och Kalendegatan, har för icke så länge sedan rivits.

När det gäller byggnaderna från det senare 1800-talet och 1900-talet finns lyckligtvis det mesta kvar. Men hotet för en stor del av denna bebyggelse är överhängande. Rivningen av Wesselska hörnhuset vid Gustaf Adolfs torg — ett verk av de ansedda arkitekterna Aug. Ewe och Carl Melin — är ett memento, som icke lämnat den allmänna opinionen oberörd.

Att beklaga förlusten av en värdefull äldre eller nyare byggnad är icke detsamma som att fastslå, att byggnaden aldrig borde ha rivits. Staden är stadd i ständig utveckling och en anpassning efter nutidens förhållanden är ofrånkomlig. Kravet på kvalitet hos bostäder, kontor och affärslokaler kan inte åsidosättas, och lika litet kan man undgå att taga hänsyn till de rimliga krav, som den moderna trafiken ställer. Men det är ingalunda nödvändigt, att alla lokaler äro lika moderna; tvärtom är det en fördel, att man kan välja inom olika prislägen. Och det är i allmänhet inte nödvändigt, att man färdas i bil i innerstaden och därigenom initierar gatureglerings med förödande inverkan på stadsbilden. Stadsplaneringen blir i högsta grad en fråga om avvägning mellan olika intressen. Därvid måste hänsyn till kulturskyddet intaga en långt mera framträdande plats än hittills varit fallet. Till grund för detta påstående kan åberopas vissa omständigheter, som radikalt förändrat aspekterna på byggnadsminnesvården i städerna. Det är här fråga om både estetiska och ekonomiska faktorer, vilka sammanhänga med den moderna byggnadstekniken. Vidare komma i betraktande omständigheter av rättsligt-administrativ natur, vilka ha samband med lagstiftning och praxis beträffande hyresreglering, stadsplanering och kulturminnesvård.

Byggnadskonstens utveckling från 1500-talet fram till funktionalismens genombrott på 1930-talet har varit relativt kontinuerlig. Hushöjden har växlat, men de egentliga höghusen äro en senare tids påfund. När nu ett s. k. funkishus infogas i äldre miljö, sker det ofta på ett synnerligen okänsligt sätt. I hushöjd, material och formbildning demonstreras, att det nya huset är en annan andas barn. Det ser ner på de gamla husen såsom föraktliga rivningshus, det bryter den harmoni,

som härskade i bebyggelsen. Harmonien anses böra återställas. Att riva det nya huset kan naturligtvis inte ifrågakomma. Alltså måste de gamla husen bort. Så ter sig det psykologiska resonnemang, som leder till att hela kvarterets raserande accepteras.

Ett typiskt exempel på ett sådant ingrepp i en harmonisk bebyggelse erbjuder Gustaf Adolfs torgs östra sida. Stadt Hamburg samt Frickska och Bendzska husen bildade här en väl samstämd begränsning av torget i sen 1800-talsstil. Byggnaderna voro var för sig utmärkta exempel på tidens byggnadsskick. Det första stilbrottet kom, när ägaren av Stadt Hamburgkomplexet tilläts att uppföra en hög fyrkantig klump bakom gatubyggnaden. Dödsstöten åt den arkitektoniska balansen gavs, när Bendzska huset revs och ersattes med ett 8-våningars affärspalats — låt vara att nybygget kan sägas vara ett i sig självt gott prov på nutida byggnadskonst. — Infogandet av ett nytt hus i äldre bebyggelse blir naturligtvis särskilt vanskligt, då man för den nya byggnaden — såsom naturligt är — utnyttjar den högre hushöjd, som kan vara medgiven för tomten. Men även eljest sker ofta insättandet av det nya med ringa känsla för vad helheten kräver.

Sammanfattningsvis kan sägas, att blandningen av det nya och det gamla är vansklig och att den ofta icke sker på ett tillräckligt hänsynsfullt sätt.

De tekniskt-ekonomiska faktorer, som utgöra ett hot mot värdefull äldre bebyggelse, hänföra sig till den allt vanligare metoden att exploatera kvartersvis eller i varje fall i stora enheter. Numera gäller det på alla områden att utnyttja stordriftens fördelar. En exploatering i stor skala ställer sig fördelaktigare, vare sig det är fråga om att exploatera råmark eller tidigare bebyggda tomter. I sistnämnda fallet får allt vika för grävskoporna, oavsett de enskilda byggnadernas kvalitet.

Tendensen att bygga i höjden utgör också ett ödesdigert hot mot den under århundraden formade stadsbilden. Man står här inför en av exploateringsverksamhetens beklagligaste företeelser. När höghus av någorlunda rimlig höjd placeras

i nya stadsdelar, såsom t. ex. Lorensborg, må så vara, men när ett mastodonthus reser sig mitt i Slottsstaden eller när ett höghus placeras i det idylliska Limhamn, så kan man inte undgå att kraftigt reagera.

Bland de rättsligt-administrativa faktorer, som påverka städernas exploatering, må först nämnas hyresregleringen. Här är självfallet icke platsen för ett generellt ställningstagande för eller emot hyresreglering, utan uppmärksamheten skall endast fästas på hur hyresregleringen verkar i fråga om bevarandet av äldre bebyggelse. Bestämmelserna om grundhyra utgöra i och för sig icke hinder för ägaren av ett äldre centralt beläget hus att genom hyreshöjning tillgodogöra sig förbättringar å byggnaden, som ej äro att hänföra till normalt underhåll; däremot omöjliggöra de i regel en förräntning, som någorlunda svarar mot det markvärde, som det centrala läget medför. Men om fastighetsägaren river huset — måhända ett välbyggt och vackert prov på sin tids byggnadskonst — kan han, även om högre hushöjd ej är medgiven, pressa in flera våningar i den nya huskroppen. Oavsett detta bli hyresinkomsterna två- eller flerdubblade, och den andel i den av hyresnämnden godtagna kalkylen, som faller på fastighetsägaren, blir avsevärt större. Den omständigheten, att det gamla huset kunde ha restaurerats för väsentligt lägre kostnad och uthyrts till avsevärt lägre hyror än vad som måste betalas i det nya huset, spelar ingen roll i sammanhanget. Någon kontroll av hurvida det är ur samhällsekonomisk synpunkt försvarligt att riva ett hus sker icke.

Även i annat hänseende har hyresregleringen en ytterst negativ effekt, nämligen då det gäller äldre fastigheters underhåll. Hyressättningen sker visserligen på sådant sätt, att utrymme skulle finnas för skäliga underhållskostnader. Hyresregleringen baseras som bekant, såvitt angår äldre hus, på 1942 års hyror med korrigering för det försämrade penningvärdet. Om emellertid en äldre stadsfastighet förvärvats genom köp efter 1942 — och detta är uppenbarligen fallet med ett mycket stort antal fastigheter — har köparen måst betala ett pris, vilket innefattar markvärdestegringen efter nämnda

basår. Denna stegring är som bekant betydlig, särskilt i de centrala äldre stadsdelarna, där den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen finnes. Ur hyresregleringssynpunkt kan man säga, att den som betalar "spekulationspris" får stå sitt kast. Det praktiska resultatet blir emellertid för köparen, oavsett om han haft de mest legitima skäl för sitt köp, att fastighetens avkastning icke förräntar köpeskillingen. Erfarenhetsmässigt resulterar detta i att fastighetens underhåll eftersättes, ofta i en för fastighetens bestånd avgörande grad. Särskilt gäller detta det så betydelsefulla yttre underhållet, i fråga om vilket hyresgästerna av naturliga skäl ej äro hågade att övertaga hyresvärdens förpliktelser. Resultatet blir det sorgliga förfall, som på så många håll kan iakttagas i våra städer. Snart betraktas husen som rivningshus, och förslumningen fortgår i accelererat tempo. De samhällsekonomiska förlusterna av denna ständigt upprepade procedur måste uppgå till ofantliga belopp. De ideella förluster, som det innebär att utplåna gångna tiders byggnadskultur, kunna ej mätas med pengar.

En annan rättsligt-administrativ faktor, som i många fall motverkar bevarandet av värdefull äldre bebyggelse, är den utformning gällande stadsplaner fått. Stadsplanerna, som tidigare ofta uppgjorts utan hänsyn till kulturhistoriska värden, innebära ej sällan större hushöjder och flera ändringar i övrigt, än hänsyn till befintlig värdefull bebyggelse borde ha föranlett. Planerna framprovocera därigenom rivning av den äldre bebyggelsen för ernående av ett intensivare och mera ekonomiskt utnyttjande. Ändringarna i gatubredd och tomtindelning medföra därjämte förbud mot ombyggnad och mera genomgripande modernisering. En befintlig byggnad blir härigenom ofta predestinerad till förfall och förslumning, då ägaren betraktar den som rivningsfastighet, oavsett det värde byggnaden i och för sig kunde ha och utan hänsyn till att tidpunkten för stadsplanens förverkligande kan vara avlägsen. På detta sätt medverkar byggnadslagstiftningen i hög grad till de äldre stadsdelarnas förslumning. När man kanske sent omsider kommer till insikt om att viss bebyggelse är av sådant kulturhistoriskt värde, att stadsplanen borde ha änd-

rats för att bevara bebyggelsen, är denna så förfallen, att man resignerar och låter grävskoporna få sin tribut.

Om gällande lagstiftning sålunda tyvärr får ogynnsamma verkningar för skyddet av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse, finnes det å andra sidan en del bestämmelser, som sikta till sådant skydd. Vid stadsplaneläggning skall iakttagas, att områden med särskilt värde ur historisk eller kulturhistorisk synpunkt eller ur skönhetssynpunkt såvitt möjligt skola bevaras. Byggnad av större värde ur historisk, kulturhistorisk och konstnärlig synpunkt må icke förvanskas vare sig genom arbeten å själva byggnaden eller genom bebyggelse i grannskapet. Dessa bestämmelser återfinnas i byggnadsstadgan. Det intrång i fastighetsägarens fria förfogande, som de kunna föranleda, medför icke rätt till ersättning för fastighetens ägare, såsom fallet är vid tillämpning av byggnadsminneslagen.

För rätt att riva en fastighet kräves visserligen byggnadslov, men detta är en ordningsföreskrift, avsedd att möjliggöra kontroll i olika avseenden. Vill ägaren av en byggnad riva densamma, kan det i regel icke förvägras honom ens om byggnaden är av historisk, kulturhistorisk eller konstnärlig betydelse. Detta är i hög grad anmärkningsvärt och måste betecknas som en allvarlig brist i lagstiftningen.

I ett speciellt fall finnes dock möjlighet att skydda byggnad från rivning eller olämpliga förändringar, nämligen då fråga är om "byggnad som bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick eller minnet av historiskt betydelsefull händelse och som med hänsyn därtill är att anse som synnerligen märklig". I sådant fall kan enligt byggnadsminneslagen byggnaden förklaras som byggnadsminne, vilket innebär ett slags fridlysning av byggnaden. Har fråga därom väckts, kan riksantikvarien provisoriskt meddela förbud mot rivning eller ändring av byggnaden. Den praktiska betydelsen av denna lag är dock ringa, då den förutsätter, antingen att ägaren själv gör ansökningen om fridlysning eller att han av staten gottgöres för det intrång, som fridlysningen kan innebära. Då anslagen för sådant ändamål äro mycket begränsade, torde lagen ej ha fått någon större tillämpning ens i fråga

om de speciellt märkliga byggnadsminnesmärken, för vilka den i första hand är avsedd. För bevarandet av städernas kulturhistoriskt värdefulla miljöer får den anses vara praktiskt taget värdelös.

Såsom legalt skydd för värdefull äldre bebyggelse får man alltså lita till de ovan refererade uttalandena i byggnadsstadgan. Dessa fastslå viktiga principer för planeringen och bebyggandet men hänföra sig i sistnämnda hänseende endast till enstaka byggnader. Man har emellertid inom byggnadsminnesvården allmänt kommit till den uppfattningen, att det framför allt är hela miljöer, som det gäller att bevara. När det är fråga om omistliga eller eljest särskilt märkliga byggnader, kan det vara motiverat att låta byggnaden stå kvar, även om miljön i övrigt går förlorad, men för mera ordinära, låt vara värdefulla byggnader kan man knappast tillämpa en sådan regel.

Bedömandet av bebyggelsens värde — som är avgörande för byggnadsstadgans tillämpning — göres av vederbörande byggnadsnämnd efter föredragning av dess sakkunniga tjänstemän, av vilka i regel åtminstone någon är högskoleutbildad arkitekt (stadsarkitekt). Stadsarkitekterna samt stadsplanecheferna i de större städer, där sådana finnas, lära väl i allmänhet ha stor förståelse för de kulturhistoriska synpunkterna, men måhända är detta icke alltid fallet med byggnadsnämnderna och andra på byggnadsärenden inkopplade kommunala organ, där exploateringsintressena icke sällan ha inflytelserika företrädare. Anmärkningsvärt är, att medan stadsläkare och brandchef kallas till byggnadsnämnds sammanträden detta i allmänhet ej torde vara fallet med sådan företrädare för den kulturhistoriska expertisen, som kan finnas i staden, t.ex. riksantikvariens ombud eller museiintendent.

Frågan om vad som skall anses värdefullt ur kulturhistorisk synpunkt kan ses ur olika synvinklar. Självfallet måste bebyggelsens (resp. enstaka byggnaders) ålder och den därmed sammanhängande omfattning, i vilken bebyggelsen finnes kvar, tillmätas största betydelse för bedömningen. Det är emellertid icke enbart en fråga om ålder. Många utmärkta

prov på 1900-talets byggnadskonst i vår stad torde få anses minst lika omistliga som en del betydligt äldre hus. Såsom exempel på sådana nyare värdefulla byggnader kunna nämnas Försäkrings AB Skånes huvudkontor (Fredrik Sundbärg och Alfr. Arwidius, 1902),[1] Dahlgrenska stiftelsen (Axel Anderberg, *1903*), huvudpostkontoret (Ferd. Boberg, *1906*), hovrättsbyggnaden (Ivan Callmander, *1917*) och Kockums huvudkontor (Paul Hedqvist, *1958*). En mängd andra exempel skulle självfallet kunna andragas. Man torde dock kunna fastslå, att bebyggelsen från 1700-talet och århundradena dessförinnan är i det väsentliga omistlig och i varje fall av sådant värde, att de allvarligaste ansträngningar äro motiverade för att rädda vad som finnes kvar. När det gäller det lilla, som återstår av Malmöempiren och av den värdefulla bebyggelsen från 1800-talets mitt är läget i stort sett detsamma. En svensk konsthistoriker, som besökt en amerikansk stad, har berättat, att ett område med bebyggelse av sistnämnda slag gjorts till kulturreservat och förevisades såsom stadens stora turistattraktion. Skall exploateringen få fortgå lika ohämmat som hittills i våra gamla städer, kunna de kanske om en del år icke ens uppvisa en sådan sevärdhet.

Byggnaderna från det senare 1800-talet ha tidigare blivit hårt kritiserade. En bidragande orsak härtill har nog i viss mån varit den schematiska stadsplanering, som utmärkte våra städer under tiden närmast före och efter senaste sekelskiftet, då förståelsen för den äldre bebyggelsens värde var ringa. Resultatet av dessa planer blev, att stadsbilden kom att domineras av en mängd, ofta jättelika brandgavlar. Exempel härpå finnas alltjämt i rikt mått i det centrala Malmö. För en senare tids mera nyanserade betraktelsesätt står det emellertid klart, att på den tiden tillkom en mängd goda byggnader, vilkas försvinnande skulle innebära en oerhörd utarmning av stadsbilden. Dåtidens renässansfasader hade sina förlagor i italienska eller franska palats. Förebilderna kan man således inte klaga på, men fa-

[1]) Namn inom parentes anger byggnadens arkitekt. Årtal anger tid för byggnadslov, dock att kursiverad siffra avser år för byggnadens färdigställande.

Stortorget mot norr före omändringen av Baldershuset och Urdepothuset. Foto Malmö museum.

saderna ha klandrats för en schablonartad upprepning. I jämförelse med nutidens elementfasader te de sig dock i hög grad omväxlande och individuella. Den rika ornamenteringen åstadkommer en effektfull skuggverkan, som ger liv åt byggnadskropparna, och husens tinnar, torn och burspråk berika stadsbilden. Det är roligt att se på dessa byggnader, som bära så tydliga och ofta övertygande spår av människans önskan att skapa skönhet, låt vara med andra medel än de nutilldags använda. Men just i denna avvikelse från det nutida, i jätteskala upprepade byggnadssättet ligger en stor del av de äldre husens tjusning.

Men en mycket stor olägenhet vidlåder det mesta av 1800-talsarkitekturen: fasaderna äro utförda i puts, vars hållbarhet, i varje fall efter några decennier, ofta är mycket dålig. Byggnaderna äro tyvärr i fråga om det tekniska utförandet av mycket växlande kvalitet. Härtill kommer, att det yttre underhållet, såsom ovan berörts, i en mängd fall i högsta

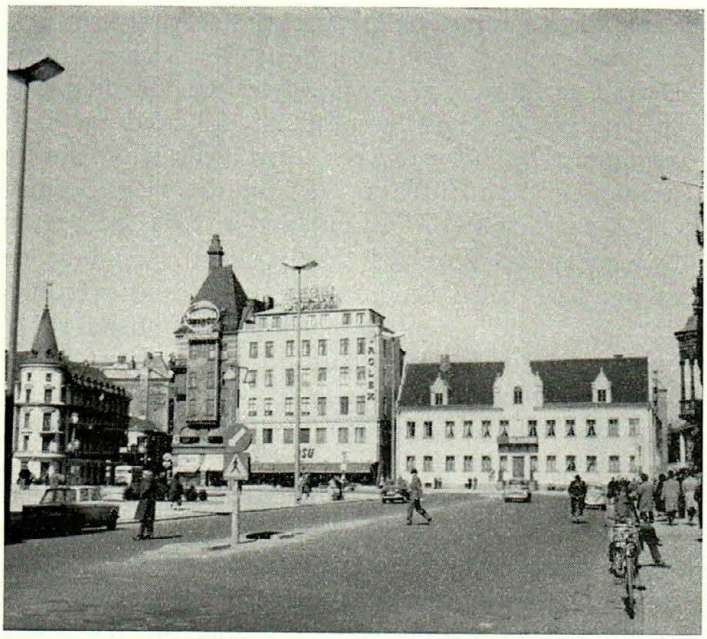

Stortorget mot norr. (Urdepothuset fasadhyvlat.)
Foto Malmö museum 1963.

grad eftersatts. Bevarandet av 1800-talsbebyggelsen har därför blivit ett besvärligt problem.

I byggnadsstadgan föreskrives, att byggnad skall underhållas så att vanprydnad icke uppkommer. Då avflagrande puts och ramponerade ornament, där sådant förekommer i stor omfattning, uppenbarligen måste anses vanprydande, har byggnadsnämnden medel i sin hand att genom föreläggande för fastighetsägarna framtvinga ett skäligt underhåll av den äldre bebyggelsen. En fullständig fasadrenovering, som innebär omputsning av fasaden, ställer sig emellertid orimligt dyrbar. Hyrorna lämna såsom förut nämnts ofta ej utrymme för en sådan kostnad. För att fastighetsägarna ej skola oskäligt betungas, gå därför byggnadsnämnderna försiktigt fram, när det gäller kravet på underhåll — alltför försiktigt tycka nog representanterna för de kulturhistoriska intressena.

Icke sällan förekommer, att frågan om fasadrenovering löses genom "fasadhyvling". Ett avskräckande exempel härpå är den behandling, huset närmast väster om Residenset, numera Urdepotens (J. Smedberg, 1907), fick undergå i funkisens barndom. Det infogade sig förut trots sin i jämförelse med Residenset stora höjd på ett utmärkt sätt mellan residensets 1800-talsfasad (F. W. Scholander, *1851*) och grannhuset vid Hamngatan (Ewe och Melin, 1912). Vandaliseringen skedde i samband med att huset påbyggdes en våning, och fråga är, om den icke rentav gjordes av estetiska skäl! En fasadrenovering, som ur något andra synpunkter är att beklaga, är nivelleringen av gamla Folkets hus' (Ungdomens hus) synnerligen karakteristiska fasad. Landets första Folkets hus måste väl anses ha ett sådant historiskt värde, att en dylik behandling borde ha varit utesluten. — En lösning av fasadrenoveringsproblemet, som mången gång kan vara försvarlig, när en fasad helt måste putsas om, är att ge fasaden en förenklad dekoration, som tar fasta på de dominerande arkitekturelementen, såsom rusticerad bottenvåning, hörnkedjor, portalomfattningar o. dyl. Man kan när detta skrives studera hur en sådan metod ter sig i praktiken genom att jämföra de ursprungligen identiska fasaderna på fastigheterna Rönneholmsvägen 7—9 och 11. — Lyckligast är emellertid om en fasad kan bevaras helt oförändrad. Man skulle otvivelaktigt underlätta möjligheterna härför, om man kunde låta en förstklassigt och pietetsfullt utförd ompustning av en fasad få resultera i en skälig hyreshöjning, vartill de låga hyrorna i äldre hus otvivelaktigt lämna möjlighet. — De hus, som uppförts på 1890-talet och i början av 1900-talet äro såsom nämnts i stor utsträckning byggda med fasader i tegel och natursten. I varje fall äro putsornament under dessa och senare perioder mera sparsamt förekommande, varför fasadrenoveringen ej blir samma problem.

Något legalt skydd för byggnaders inre torde — frånsett kyrkor, för vilka särskilda bestämmelser gälla — endast kunna beredas i de få fall, där byggnadsminneslagen är tillämplig. På detta område kan förmodligen åtskilligt åstadkommas genom upplysning. Särskilt när det gäller de utom-

ordentliga prov på dekorationsmåleri från 1800-talet och 1900-talets början — t. ex. målade tak — varav åtskilligt ännu är bevarat i äldre hus, är det en kulturfråga av verklig betydelse, att man räddar vad som ännu finnes kvar av proven på de gamla målarnas enastående konstskicklighet. I Malmö ha vi haft C. Gernandt, N. Borggren samt August och Edmund Stoltz, i Lund Svante Thulin, vilka alla — med undantag av den förstnämnde — varit verksamma vid inredningen av Malmö rådhus. Malmö stad, enkannerligen dess fastighetskontor, och rådhusbyggets arkitekt förtjäna de högsta lovord för det sätt på vilket man låter dessa framstående målaremästares arbeten restaureras av äldre målare, vilka ännu bevarat den utmärkta yrkesskicklighet, de lärt i sin ungdom. Även då f. d. riksbanksbyggnaden iståndsattes för Malmö stadsarkiv, visade man samma pietet mot det gamla. När man sett hur sentida restaureringsexperter farit fram och utplånat det allra mesta, som 1800-talets dekoratörer åstadkommit, har man dubbel anledning att glädjas över de pietetsfulla Malmörestaureringarna. Inom gamla rådhuset är det icke blott målning som återställes utan även arkitekturen i den vackra entrévestibulen och den förnämliga äldsta stadsfullmäktigesalen — avsedd som sessionssal. Att de ursprungliga dörrarna i huvudentrén ej kunde bibehållas berodde av praktiska skäl, inför vilkas tyngd även riksantikvarieämbetet böjt sig.

Av det föregående torde framgå, att det främst är genom stadsplaneläggningen, som den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen kan bevaras. Byggnadsstadgans skyddsbestämmelser för sådan bebyggelse kunna ej realiseras, med mindre man utformar en "skräddarsydd" stadsplan för sådana miljöer, som åsyftas i stadgan. Detta har skett i vår stad i viss utsträckning, men man vågar förmoda, att långt det mesta är ogjort.

Det är främst inom gamla staden, som de skyddsvärda miljöerna finnas. Äldst är därvidlag, såsom inledningsvis berörts, stråket Östergatan—Adelgatan—Västergatan eller "den lange Adelgade" (= huvudgatan), som var den gemensamma benämningen på dessa gator i gamla tider. Här finnes också

Östergatan mot väster. T. v. Sjöbergska, Diedenska och Thottska husen; t. h. "Drottninghus", Bagerska, Tengvallska och Carnegieska husen (det sistnämnda med trappgaveln). Foto Malmö museum 1963.

sannerligen sådant som är värt att bevara! Från 1500-talet och tiden dessförinnan stamma en rad märkliga stenhus — de flesta ännu orestaurerade. Vid Östergatan ha vi sålunda Carnegiehuset (nr 7, troligen 1530-talet), vid Adelgatan Tunnelns trappgavelshus (*1519*) och — betydligt omändrade — det sannolika jämngamla grannhuset, byggt på 1300-talskällaren, Skånska bankens hus (nr 19) och Gleerupska fastigheten (nr 21, *1532*). Vid Västergatan äro belägna Jörgen Kocks berömda hus med årtalet *1525* på gaveln, vilket torde komma att restaureras, sedan det förvärvats av "Kockums", Dringelbergska gården (nr 1, även kallad Kramers annex), som För-

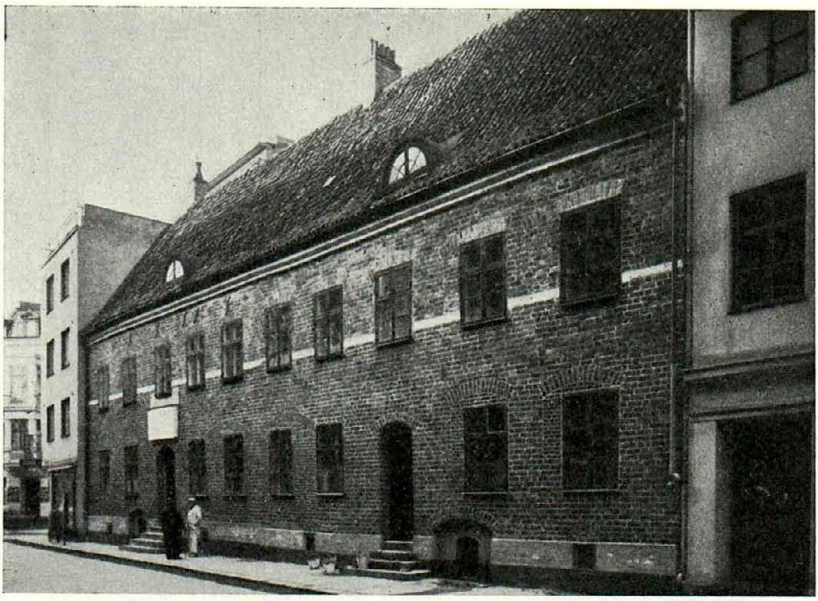

Rosenvingehuset vid Västergatan. BW-foto 1951.

Diedenska huset som väntar på att restaureras. Foto Axel Sjöberg 1900.

Adelgatan och Östergatan mot öster. T. v. Hotell Tunnelns båda hus, Fastighets AB Svanens komplex, Stadsarkivet, Sydsvenska Dagbladet, "Bikupans" hus. Foto Malmö museum 1963.

säkrings AB. Skåne nu håller på att återställa i dess tidigare 1800-tals skick med framtagande av äldre detaljer, och slutligen det genom familjen Hains försorg mönstergillt restaurerade Rosenvingehuset (*1534*) med dess märkliga väggmålningar och tapeter samt intressanta arkitekturdetaljer. Även medeltidskällaren på Kruseska gården, Östergatan 18, bör i detta sammanhang nämnas. Till raden av förnämliga byggnadsminnesmärken ansluta sig Diedenska (Siegbahnska) och Thottska korsvirkesgårdarna, Östergatan 6 och 8, med gatuhus, vilka troligen kunna dateras till 1620-talet resp. *1558*. Den Diedenska gården synes vara i tämligen gott skick, den Thottska illa medfaren av tiden. Från 1720-talet finnas där-

Östergatan med del av Stadsarkivet (f. d. Riksbanken), Sydsvenska Dagbladet och "Sparbanken Bikupan", samtliga tre byggnader ritade av John Smedberg. Foto SDS 1946.

jämte välbevarade korsvirkeshus i "Hörstedtska" (Axénska) gården, Östergatan 9. Från tiden omkring förra sekelskiftet stamma Bagerska huset, Östergatan 3 (*1803*), som undgått störande förändringar, Kockumska huset, Östergatan 21 (*1791*), som blivit hårdhänt restaurerat, samt rådman Cornelius Faxes hus (A. Lundberg, *1812*) i hörnet av Västergatan och Gråbrödersgatan med fina empiredörrar, en vacker men tyvärr förfallen byggnad. En annan god empirebyggnad, Östergatan 20, med mittrisalit och fronton bör årtalet *1840*. Även andra hus vid Adelgatsstråket, t. ex. Östergatan 29 (omkr. 1700), ha en ansenlig ålder, fastän sentida förändringar dölja deras ursprungliga stilkaraktär.

Från senare delen av 1800-talet och tiden omkring senaste sekelskiftet stamma en lång rad i regel välbevarade byggna-

Adelgatan och Östergatan mot öster. Bortom Skandinaviska Bankens långa fasad höja sig Sonessonska och Wienska husen. Foto Malmö museum 1963.

der, de flesta goda prov på sin tids byggnadskonst. Exemplifieringen skall begränsas till sådana, vilkas arkitekter äro kända. Stadsarkitekten William Klein representeras av det lilla vackra "Tengvallska" trevåningshuset, Östergatan 5 (1873), öster om Carnegiehuset. C. F. Rasmussen är mästare till Hotell Kramers ståtliga byggnad (1876) och gamla landsstatshuset, Adelgatan 6 (1877). Arkitekt till "Malmö Sparbanks" hus, Adelgatan 8, är Helgo Zettervall (*1878*). De kända stockholmsarkitekterna Axel och Hjalmar Kumlien ha ritat Skandinaviska Bankens byggnad (1879), som så utomordentligt pietetsfullt blivit först påbyggd med en våning och senare tillbyggd. Stadshypoteksföreningens pampiga palats, Väster-

Västergatan mot öster från Slottsgatan. T. h. Stadshypoteksföreningens byggnad (med flaggstängerna), flankerad av två förnämliga 1880-talshus. Foto Malmö museum 1963.

gatan 38 (1884), är ritat av stadsarkitekten Salomon Sörensen. John Smedberg, som synnerligen påpassligt följde stilutvecklingen, har signerat ritningarna till Sydsvenska Dagbladets hus (1880), den av R. F. Berg (*1881*) uppförda byggnaden med adress Västergatan 31 och N. Vallgatan 110 ("Systema"), Stadsarkivets byggnad (*1888*) efter mönster av riksbanken i Berlin samt "Sparbanken Bikupans" huvudkontor (*1909—1914*). Sistnämnda byggnad borde aldrig ha tillåtits till sådan höjd, särskilt med hänsyn till läget invid S:t Petri kyrka. Alfr. Arwidius är representerad med bl. a. de mycket tidstypiska Sjöbergska och Wienska tegelpalatsen (1893 och 1895), Östergatan 2—4 och 27, det smala och höga Wilh. Sonessonska

huset, Östergatan 35 (1898), som är mindre väl anpassat efter omgivningarna, samt Sturehof-byggnaden, Adelgatan 13 (1897), med en palatsfasad i sandsten. Lika påkostat är Bromsregulators hus (f. d. Malmö Kreditförening), Adelgatan 5 (1903), som har Alfr. Hellerström — Hälsingborgs rådhus' arkitekt — till upphovsman. Mera livlig fasad, i gotik och gul tegel, har den öster om Wienska huset uppförda byggnaden (H. Boklund och Aug. W. Lindvall, 1896). Från en senare tid stamma Armerad Betongs f. d. kontorshus ("Malmö Kreditförening", Frans Evers, 1931) och Skånska Dagbladets stora byggnad (Arnold Salomon Sörensen, den förut nämnde stadsarkitektens son, 1933). Ett olyckligt stilbrott i den gamla medeltidsgatan har gjorts genom uppförandet av ett nytt hus vid Gråbrödersgatan med terasserad fasad mot Västergatan — ett byggnadssätt, som alls icke hör hemma i denna miljö.

Genom denna något detaljerade redogörelse har jag velat påvisa, att "den lange Adelgade" med sina svagt buktade huslinjer och växlande gatubredder i sin helhet utgör ett enastående kulturminnesmärke, vartill ytterligt få motsvarigheter finnas i Norden. Om någonsin kan man här tala om bebyggelse med särskilt värde ur historisk och kulturhistorisk synpunkt. Sådan bebyggelse skall enligt byggnadsstadgan, såsom förut framhållits, såvitt möjligt bevaras. Enda möjligheten härtill är att skydda miljön i dess helhet. Detta utesluter naturligtvis icke, att en viss nybebyggelse kan ske, då sådan ur saneringssynpunkt är nödvändig, men eventuella nybyggnader måste underordna sig den historiska miljön. Kvarterexploatering av modell Arkaden måste här anses helt utesluten.

Bland andra miljöer av utomordentligt värde i Malmö stadskärna bör i främsta rummet nämnas Stortorget — vida berömt som ett verkligt ståtligt torg. Icke bara den äldre bebyggelsen — residenset, det Berghska hörnhuset (1760-talet), rådhuset (fasad av Zettervall, *1869*) och det Åbergska huset (*1816*) — utan även Hotell Kramer och flertalet byggnader vid torgets nord- och västsida representera en god bebyggelse, som det finns all anledning att bevara. Själva torgets om-

Stortorget i dess nya skick mot nordväst (Stig Blombergs brunn framför Rådhuset ännu ej påbörjad). Foto T. Lindeberg, Ge-Pe förl.

daning, som beslöts av stadsfullmäktige med knapp majoritet, har varit föremål för åtskillig diskussion. Grundtanken att frilägga torgets "framsida" från bilparkering synes dock vara obetingat riktig. Torget har emellertid blivit väl mycket belamrat med flaggstänger, lyktor av äldre och nyare modell, murar och rabatter, planterade med buskar m. m.

Efter tillkomsten av Stig Blombergs brunn torde det vara nödvändigt, för tillgodoseende av de stilkrav, som måste ställas på en arkitekturplats av denna monumentala karaktär, att åstadkomma en väsentlig sanering av de många torgprydnaderna. — Av största betydelse för torgarkitekturen är att icke tillfartsgatorna breddas, så att torgets fina rumsverkan går förlorad.

På samma sätt som Piazza S. Marco i Venedig övergår i Piazzettan hade tidigare Stortorget i Malmö sitt bihang i Lilla torg — numera upptaget av en utrangerad men alltjämt

kvarstående saluhall. Här finnes en enastående möjlighet att återställa denna klassiska platsbildning och dessutom åstadkomma någonting av "den gamle by" genom Faxeska korsvirkeshuset (1760-talet), Hedmanska gården, vars östra gatulänga i korsvirke (före 1668) givetvis bör restaureras, samt de nyrestaurerade sparbankshusen (omkring 1600 resp. 1720-talet) och angränsande välproportionerade 1800-talshus. Angeläget är, att torget får bibehålla sin slutna form och att det charmfulla Pigalle-huset får stå kvar ograverat. Hur länge skall Malmöborna få vänta på att denna sevärdhet återuppstår i sitt rätta skick?

En annan förhoppning, som man önskar snart måtte infrias, är att Kompanihuset (1500-talets förra hälft) restaureras och angränsande område på ett värdigt sätt ordnas i samband med tillkomsten av det planerade klockspelet. Här finnes möjlighet att inne i kvarteret söder om rådhuset åstadkomma en stämningsfull idyll.

Kalendegatan med sin mjuka svängning och S:t Petri kyrka i fonden hör till de gatupartier, där varsamhet med byggande är i högsta grad motiverad. Tyvärr har det nya bankhuset med sin långa, horisontalbetonade fasad icke utformats efter vad som är passande i en typisk medeltidsgata. Värre torde det bli sedan det vackra Svenssonska huset, inrymmande Malmströms pianomagasin (Salomon Sörensen, 1884), rivits jämte hela södra delen av kv. von Conow och ersatts med jättekomplex — detta oavsett att nybyggnaden i och för sig må vara god arkitektur. Planerna på denna förändring äro långt framskridna. Man tycks ej ha övervägt angelägenheten av att uppdela det nya komplexets fasad, t. ex. genom lämplig arkitektonisk markering och olika slags fasadbeklädnad.

Gustaf Adolfs torg, utlagt vid 1800-talets början och uppkallat efter Gustaf IV Adolf, är ej på samma sätt som Stortorget ett historiskt minnesmärke. Om man bortser från torgets östsida, vars byggnader tidigare omnämnts, har torget en reguljär bebyggelse, och det uppvisar många prov på god arkitektur. Mästare till Trygghuset på nordsidan är ingen mindre än Erik Lallerstedt (1937) och Valhallahuset på andra

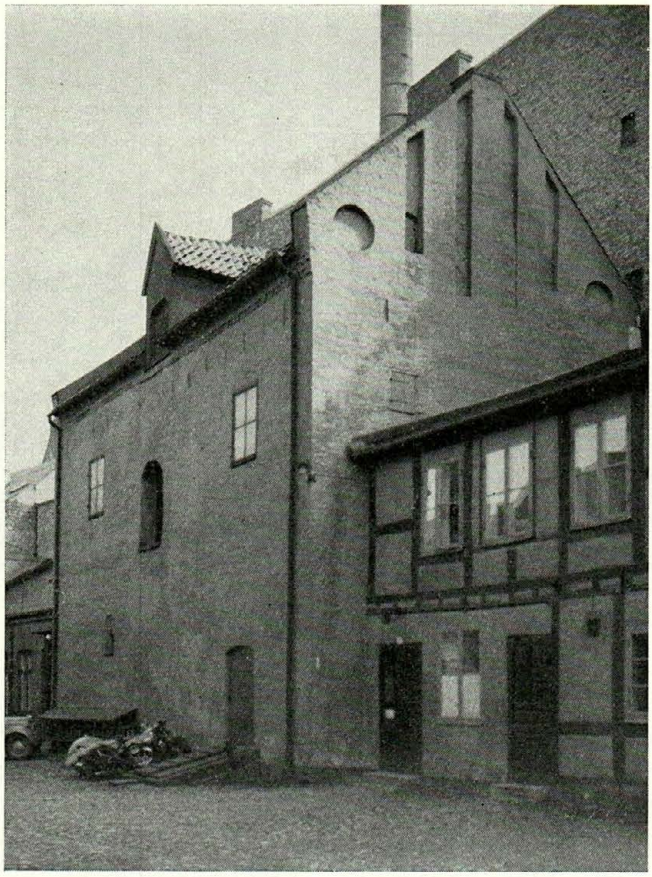

Kompanihuset. Foto SDS 1951.

sidan om S. Tullgatan, i måttfull jugendstil, har ritats av Arwidius (1901). De förnäma 1870- och 80-talshusen längs "Rivieran" torde vara resultatet av byggmästares, ritares eller kanske byggherrars val bland förebilder i dåtida arkitekturplanschverk. De kunde ha valt sämre. Torget får i hög grad sin karaktär av planteringen, konstverken och den angränsande kyrkogården — en av vår stads underbaraste parker, där de praktfulla träden vittna om den skånska myllans växtkraft och gravvårdarna utgöra en fängslande sammanfatt-

Gustaf Adolfs torg, norra sidan, med "Rivieran". Ge-Pe förl.

ning av stadens personhistoria under förra seklet. Dessa miljöer äro förvisso värda att bevaras.

Det skulle föra för långt att här behandla alla de vackra och intressanta stadsmiljöer, som böra skyddas mot exploatering. Särskilt besvärliga äro givetvis problemen i staden mellan broarna, där den medeltida stadsplanen kolliderar med trafikintressena. Men om man här bannlyser högbebyggelse, begränsar parkeringsrätten på gatorna och den tunga trafiken samt verkar för att lagerlokalerna flyttas ut från centrum, torde man kunna åstadkomma en trafiksanering utan att behöva mer eller mindre rasera vår märkliga gamla stad. Härmed är naturligtvis ej sagt, att icke områden finnas, där en genomgripande sanering är oundviklig. Det blir då en fråga om sättet för saneringen.

Såsom en intressant gatumiljö utanför kanalerna må framhållas raden av pompösa 1890-talshus vid Regemensgatan mitt emot kanalen. Dessa hus synas vara så välbyggda, att någon "sanering" här borde vara utesluten.

Regementsgatan nr 8 (Boklund och Lindvall, 1895), nr 10 (Axel Stenberg, 1896) och nr 12 (sign. N. J. Stenmarck, 1897), numera med skyltfönster. Foto C. V. Roijkjer 1900.

Malmö har i högsta grad havet att tacka för sin uppkomst, sin blomstring under den danska tiden och sin enastående utveckling under de sista hundra åren. Havet (och kanske ännu någon flik av ursprunglig strandäng) är det enda vi har kvar av natur i detta kommersialiserade, industrialiserade och (i agrikulturell mening) genomkultiverade hörn av Skåne. Hur vårdar sig staden om havet?

Längs stranden mellan Kockums och Limhamn samt söder om Limhamn har man gjort mycket för att tillvarataga havets möjligheter och skönhetsvärden. Man har t. o. m. anordnat något, som tydligen avser att likna fornminnen, och vad kan väl en forminnesförening önska sig mera!

Utsikt över inre hamnen med Tullhusbyggnaden t. h. i fonden. BW-foto 1955.

Men hamnen — stadens mäktiga lunga — hur är det ställt där? Den gamla Suellshamnen med dess pittoreska släpställe har man till stor del fyllt igen för att skaffa parkeringsutrymme åt bilarna. Det är ett ytterst beklagligt ingrepp i denna märkliga gamla hamn, vilket reducerat förbindelsen mellan staden och havet. Vidare är den centrala hamnen på ett tråkigt sätt avstängd från staden genom tullhuset, som numera inte torde behöva vara förlagt till denna plats. Byggnaden inrymmer en mängd olika verksamheter, som ej ha med tullväsendet att skaffa och för vilka plats borde kunna beredas på andra håll. Om man rev denna byggnad, skulle från Hamngatan och platsen framför järnvägsstationen öppna sig en fängslande utsikt ut över hamnen med fyrar, kranar, fartyg och allt det rörliga, stimulerande liv, som hör samman med en modern hamnanläggning. Staden skulle tillföras skönhetsvärden och trevnadsvärden såsom på intet annat sätt skulle vara möjligt. Men — i stället planerar man att bygga en viadukt över Suellsbron och Skeppsbron, så att utsikten över hamnen skulle bli helt avskärmad! Man har svårt att

fatta, hur ett sådant fruktansvärt attentat mot stadens skönhet kunnat planeras. Det måtte väl finnas andra synpunkter på stadsplanering än renodlad trafikteknik. Om trafikkorsning i olika plan en gång i framtiden blir nödvändig i detta område, finnes väl möjlighet att anordna korsning med tunnel eller tunnlar i ena eller andra riktningen. Även om en sådan lösning skulle bli dyrare, kanske mycket dyrare än en viadukt, är väl ändå stadens mest vitala skönhetsvärden en faktor, som man icke utan vidare kan sätta sig över. Här kräves det sannerligen, att den allmänna opinionen slår vakt om de ideella värden, som teknikens män synas stå främmande för.

Sedan detta är sagt, skall med tacksamhet konstateras, att man lär avse att i samband med uppförandet av en planerad sjömanskyrka bibehålla den enda arkitektur i odisputabel Bruniusstil, som finnes i staden, nämligen den i "götisk smak" utformade gaveln på Hamnförvaltningens förrådsbyggnad vid Fiskehamnsgatan, en liten pärla i sitt slag. Men detta är en bagatell i jämförelse med vad man skulle förstöra genom den planerade viadukten.

Vår stads hektiska utveckling medför, att ett tungt ansvar för de kulturella värdena vilar på dem, som ha att planlägga och besluta om stadens utbyggnad. Vår generation förfasar sig ofta över en äldre generations misstag: rivning av oersättliga kyrkor och borgarhus, hårdhänt "restaurering" av märkliga gamla byggnader etc. Men fråga är, om vi med gott samvete kunna säga, att vi äro mera kulturmedvetna. Vårt kulturskydd fungerar i bästa fall tillfredsställande när det gäller detaljer — gamla forngravar, enstaka märkliga byggnader o. dyl. — men ingen hindrar, att man med stöd av olämpliga stadsplaner utplånar hela stadsdelar av gammal gedigen och fin byggnadskultur samt ersätter den med bebyggelse, som har sin rätta plats i nya stadsdelar. Det gäller att bromsa, medan tid är. Känslan av ansvar för kulturvården måste få en fastare förankring hos de ledande i samhället. Härför fordras insikt om att kultur är något mera omfattande och djupare än enstaka tavlor, skulpturer, byggnader, teaterpjäser, kompositioner etc., att kultur är en hel-

hetssyn, som förenar kritisk värdering av de mänskliga företeelserna med fördomsfri respekt av gångna generationers verk.

Det skall med tacksamhet erkännas, att planeringen och bebyggelsen av de nyare stadsdelarna i Malmö i största utsträckning varit god, ofta mönstergill. Men vår stads förflutna och dess nutida resurser göra, att man kan ha rimliga krav även ifråga om skyddet av den äldre bebyggelsen. Den omständigheten, att därvid mycket försummats i gången tid, gör det synnerligen angeläget, att man nu inom staden gör vad som är möjligt. Mycket har gjorts och torde komma att göras genom enskilt initiativ — restaureringen av Hyllie nr 19 bör ej glömmas bort i detta sammanhang — men det kräves otvivelaktigt, att man från det allmännas sida tar ståndpunkt till dessa frågor i stort. En första åtgärd borde vara, att man med anlitande av sakkunniga på det arkitektoniska och kulturhistoriska området föranstaltade om en inventering av värdefull bebyggelse i staden såsom ett komplement till de inventeringar, som tidigare förtjänstfullt utförts i enlighet med givet uppdrag och vilka redovisats i stadsfullmäktiges handlingar 1955 (Bih. nr 19) och 1957 (Bih. nr 185). Den nya inventeringen borde avse bebyggelsen förslagsvis fram till 1914 och ej blott redovisa värdefulla byggnader utan även innefatta undersökning av möjligheterna för den medeltida stadsplanens bevarande och för åstadkommande av stadsplanemässigt skydd för äldre och yngre kulturhistoriskt värdefulla miljöer. En sådan inventering och utredning är en kulturell angelägenhet av högsta vikt, och *det är fara i dröjsmål.*

Efterskrift.

De huvudsynpunkter, som framförts i denna uppsats, sammanfalla i stor utsträckning om ock ingalunda i allo med vad som framkommit under sammankomster med Malmö Fornminnesförening och dess styrelse. Sakuppgifterna äro hämtade från Kulturbyggnadskommitténs inventeringar, från skrifter och uppsatser av Einar Bager, Hans Edestrand, A. U. Isberg d. y., Leif Ljungberg, N. G. Sandblad, Bertil Widerberg, Evert Wrangel m. fl., ur Malmö byggnadsnämnds arkiv samt icke minst genom "syn på stället". Beträffande de juridiska aspekterna har utnyttjats Bexelius m. fl., Byggnadslagstiftningen.

Allmogedräkten i Malmötrakten

Av Helge Andersson.

Ännu under 1800-talets första decennier var allmogens dräktskick starkt traditionsbundet och enhetligt. Såväl mans- som kvinnodräkten var i stort sett densamma sedan 1600-talet. Den gamla allmogedräkten var en produkt av sin bygd. Så gott som alla klädespersedlar var tillverkade i hemmet av hemspunnen ull och hemspunnet lin. Man kan urskilja olika områden, som av ålder haft sin egen dräkt av karakteristiskt snitt och specifik färgkomposition. Det är dock vanskligt att tala om häradsdräkter som så ofta sker, då gränserna för de olika allmogedräkterna i fråga om snitt och färger inte är markanta och långt ifrån sammanfaller med häradsgränserna. De dräkter, som folkdansare och hembygdsvänner nuförtiden bär, och som anses representera olika härader alltefter färg, t. ex. Oxie blå, Bara grön och Järrestad röd kjol, är ofta fria konstruktioner. I själva verket förekom blå, grön och röd kjol i de flesta härader i Skåne. Dräkterna bestod sedan sekler tillbaka av vissa bestämda klädesplagg och klipptes och syddes av den inom varje socken boende sockenskräddaren eller byskräddaren, som väl kände till dräkttradition och snitt. Den traditionsbundna allmogedräkten, som i stort sett var densamma för generation efter generation, utgör en kontrast till modedräkten, som är underkastad tidsmodets växlingar från säsong till säsong.

Även om allmogens dräktskick ända fram till mitten av 1800-talet var traditionsbundet och präglades av konservatism, så var det dock icke helt oemottagligt för inflytande från kretsar utanför allmogeståndet, t. ex. från högreståndskulturens klädskick, som hämtade impulser från det kontinentala modet. Mansdräkten rönte sålunda viss påverkan av Napoleontidens nya uniformsväsen, som bl. a. kom till synes i olika rockar och tröjor, prydda med metallknappar. Hemvändande soldater från Napoleonkrigen kunde också berätta

om klädskicket på kontinenten och medförde en och annan grannlåt till de skånska byarna såsom bröstlappar och bröstdukar av siden. I allmogeskiktet fanns främst hos kvinnfolket en böjelse att skaffa utländska tyger, silkesschaletter och sidendukar. Det var emellertid endast de förmögnare bondhustrurna, som hade råd att köpa de dyrbara utländska tygerna och diverse klädespersedlar av silke och siden. För att motverka tendenserna till överflöd och lyx i allmogens klädskick utfärdade Kungl. Maj:t flera gånger under 1700- och 1800-talen kungörelser angående inskränkning av yppighetsvaror. Dessa kungliga kungörelser var tillkomna i ett ansträngt statsfinansiellt läge och manade till sparsamhet, men samtidigt slog de vakt om den tidens sociala differentiering och tillskrev de högre stånden större rätt att anskaffa och bära dyrbara tyger, lyxbetonade klädespersedlar och smycken än allmogen.[1])

De kungliga kungörelserna om inskränkning av överflödsartiklar behandlades av sockenstämmorna, och sockenstämmoprotokollen innehåller intressanta upplysningar om allmogens klädskick. För de med Malmö stad i senare år införlivade lantsocknarna är protokollen från sockenstämmornas behandling av 1817 års kungörelse angående inskränkning av utländska yppighetsvaror särskilt innehållsrika.

Vid den gemensamma sockenstämman med *Husie* och *V. Skrävlinge* 1817 erkändes "att några af Qvinnokönet nyttjade silkeskläden och andra finare slags kläden, och några af mankönet silkeshalsdukar, att några få drängar hade fickur och sjöskumspipor och att många brukade den dyrare blå färgen på sina kläder". I protokollet heter det vidare: "Pastor föreställde huru nyttigt och för Svenska folket hedrande det vore att bortlägga ej blott utländska tyger, utan äfven silkeskläden och andra finare kläden, som från utrikes orter skola införskrifvas, och i det stället kläda sig med inhämska tillverkningar, att Drängarnes fickur och sjöskumspipor äro bland öfverflödspersedlar, hvilka kunde och borde bortläggas, och att man i stället för den dyra och utländska blå färgen på kläder kunde bruka annan färg, eller hvita och grå kläder".[2]) I *S. Sallerup* fastslog sockenstämman 1817

följande: "Hwad klädedrägten widkommer, tro wi den icke hos oss wara särdeles yppig, dock, om hela häradet el. största delen af Häradets socknar skulle öfwerenskomma om antagandet af någon mindre kostsam färg å allmänna klädselen, till och med å högtidskläderna, än den dyra Indigo- el. så kallade klädes-blå färgen, förklara wi oss enhälligt benägne, att uti samma beslut ingå. I synnerhet förklarar sig Församlingen benägen att inskränka sig till den såkallade Wallmarsblå i stället för klädesblå färgen. Med lika beredwillighet yttrade Församlingen sig icke wilja nyttja sidenband el. sammets border på kläder, som framdeles anskaffas samt icke häller hädanefter inköpa silkeskläden, så wida allt detta äfven i öfriga Socknarna och detta härad afläggas."[3])

I protokollet från sockenstämman i *Fosie* 1817 heter det: "Pastor tillika med Församlingarnes närvarande Ledamöter, lifvade af Konungens Faderliga ömhet och wälwilja för Dess trogne undersåtars framtida wäl, och wår oförliknelige högst wärdade Kron Princes ädla tänckesätt, att lämna fritt wal för at åter upplifwa en wärdig efterfölgd af Förfädernes tarflighet och okonstlade seder, beslöto följande öfwerenskommelse: At hädanefter icke kläda oss, wåra Hustrur och barn med andra, än innom Riket tillwärckade Kläden, Wallmar och tyger, hälst i wåra egna hus spundna och wäfda, och efter ortens wanliga bruk tilskurne, samt så mycket möjeligt är, besparas den kostbara blå färgen; utan häldre nyttias grott, swart, eller melleradt med mindre kostsamma färgor. Sidentygs Kläder, band, schalar, Silckesnäsdukar utom swarta, alla utrikes Linoner, gaz etc. afläggas, och det redan förskaffade förbrukas och utslites tidefterannan, at senast innom fyra eller högst fem år, all sådan fåfänga kan afskaffas."[4])

I protokollet från den gemensamma sockenstämman med *Bunkeflo* och *Hyllie* (nuv. Limhamn) 1817 beslöts "att till icke någotdera Könets, af Allmogen, klädedräkt, med undantag af hwad hwar och en, redan har i bruk, härefter får nyttjas det minsta slag Utländskt tyjg af hwad benämning som hälst; likasom icke någon av Allmogens Söner eller Drengarne skall wara tillåtet lägga sig till Fickur eller Sjöskumspipor."[5])

Vid 1800-talets mitt inträdde en radikal omvälvning i allmogens dräktskick. Industrialiseringen började nu göra sig märkbar också på landsbygden. Det blev billigare att köpa fabriksmässigt tillverkat tyg än att framställa det själv. Vidgade kommunikationer, som knöt stad och landsbygd närmare, uppluckrade dräktskickets lokalprägel och konservatism och banade väg för modedräkten. Kringresande skräddare tog upp konkurrens med de bofasta sockenskräddarna och förmedlade de senaste stadsmodena till landsbygdens folk. Självfallet påverkades dräktskicket i lantsocknarna runt städerna tidigast och starkast av de nya modeströmningarna. Mot slutet av 1800-talet var den gamla allmogedräkten genomgående ersatt med en modedräkt. Kvinnornas klut och schalett utbyttes mot hatt, männens sämskskinnsbyxor och vadmalströja mot kostym. Allmogedräkten förvisades till kistbottnen för att omsider hamna på museer och hembygdsgårdar.

Följande översikt av allmogedräkten i de med Malmö stad i senare år inkorporerade lantsocknarna V. Skrävlinge, Hyllie (nuv. Limhamn), Fosie, Husie och S. Sallerup omfattar tiden 1750—1850, en tidsperiod, då allmogedräkten var genuin och tämligen enhetlig, och är baserad på excerpter ur bouppteckningsprotokoll[6]), traditionsuppteckningar samt undersökning av bevarade dräkter och dräktdelar i såväl museer som i privat ägo.

Mansdräkten:

Den välbärgade bonden hade vanligen ett stort klädesförråd, då mansdräkten bestod av ett flertal olika plagg, och det av vissa plagg, t. ex. skjortor, tröjor och byxor fanns flera omgångar.

Som ytterplagg bars av männen långrockar av olika snitt och färg. Det vanligaste ytterplagget på 1700-talet var en lång *rock* av vadmal i grå eller blågrå färg. Sålunda upptar bouppteckningsprotokollen från denna tid ofta "1 grå walmars råck" eller "1 blågrå walmars råck". Mot slutet av 1700-talet började en lång, blå vadmalsrock, kallad *kjol* att vinna insteg. Det var en livrock med mittsöm i ryggen, hög

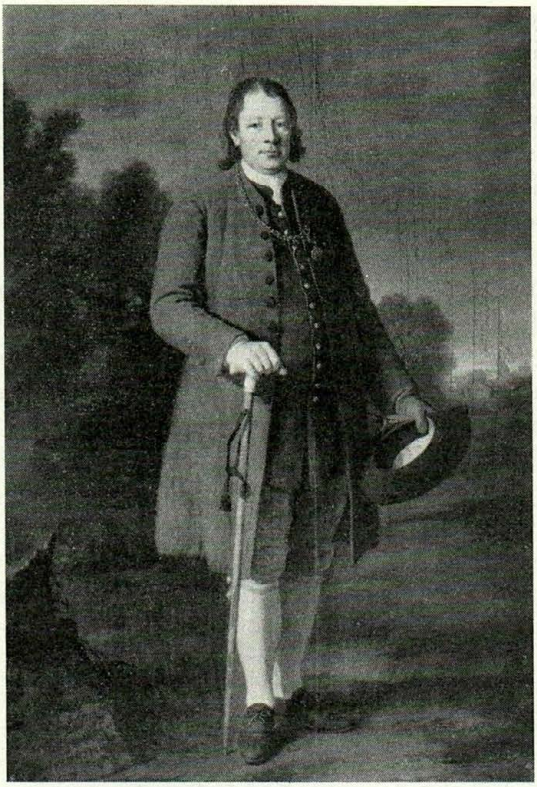

Husiebonden Anders Mattsson, Bondeståndets talman vid riksdagen 1778. Målning av Per Kraft d. ä. 1778. Nationalmuseum, Gripsholmssaml. nr 1066. — Klädseln är blå långrock, blå väst, gula knäbyxor och vita strumpor med röda band. I handen håller han en bredbrättig hatt.

ståndkrage, enradig knäppning och vida skört i sidorna. Boupptecknigarna talar nu ofta om "1 ljusblå kjol". Vid 1800-talets början kom en annan lång, blå vadmalsrock i bruk, kallad *kapprock*. Den hade rundskuren krage, som gick ett gott stycke ned över axlarna. Boupptecknigarna upptar nu "1 blå kapprock". Som framgår av boupptecknigarna kunde samma person under 1800-talets första decennier vara ägare till både rock, kjol och kapprock, de äldre plaggen sannolikt erhållna genom arv. Förmögna bönder kunde också ha flera

rockar av samma slag. Sålunda hade en rusthållare i Sallerup 1833 två blå kapprockar och en åbo i Hindby 1842 tre blå kapprockar. De förmögnare bönderna hade för vinterbruk en *päls* av fårskinn, i boupptecknigarna vanligen kallad "en luden päls".

Ett annat ytterplagg var *tröjan*, som den välbärgade allmogemannen hade flera stycken av. Under den kalla årstiden bars flera tröjor samtidigt. Den vanligaste tröjan var den s. k. skörttröjan, som hade hög ståndkrage och en rad tätt sittande knappar. Ryggstyckets mittsöm och de svängda sidosömmarna, som nästan gick samman i midjan slutade med djupa strutveck i ryggen. Det fanns tröjor av omväxlande vadmal, kläde och skinn, och färgen var svart, blå och vit. Boupptecknigarna upptar t. ex. "1 blå walmars tröja", "1 blå klädes tröja", "1 hwit walmars tröja" och "1 sämskad skinntröja". En rusthållare i Bulltofta hade 1765 en blå och tre svarta vadmalströjor, en åbo i Tullstorp hade 1817 en svart och tre blå vadmalströjor samt en skinntröja, och en åbo i Hindby hade 1842 en blå klädeströja, en svart och tre blå vadmalströjor. Tröjknapparna var av silver, mässing eller horn, allt efter råd och lägenhet.

Till mansdräkten hörde också ett *livstycke*, en ärmlös tröja eller väst av vadmal, kläde eller skinn. En rusthållare i Kvarnby hade 1815 "2 ne gamla Lifstycken ett wallmars och ett af skinn", en rusthållare i Tullstorp hade 1834 ett blått livstycke och en åbo i Hindby 1842 "1 blå Klädeswäst". Även livstyckena pryddes av knappar. En åbo i Hindby hade 1842 av silver "2 dussin tröjeknappar och 1 1/2 dussin vestknappar" och en åbo i Kvarnby hade 1842 två dussin tröj- och västknappar av silver.

Ett viktigt plagg i mansdräkten var *skjortan* av linne, lärft till högtidsskjortan och blångarn eller skäktefall[7]) till vardagsskjortan. Boupptecknigarna från 1700-talets mitt upptar endast ett fåtal skjortor, men mot slutet av århundradet redovisas allt fler skjortor, och i början av 1800-talet utgör skjortorna det största antalet persedlar i det manliga klädesförrådet. En åbo i Kvarnby hade 1764 en lärftsskjorta och fyra blångarnsskjortor, en rusthållare i Sallerup hade 1780

sex lärfts- och sex blångarnsskjortor, en åbo i Tullstorp hade 1817 sex lärfts- och fyra blångarnsskjortor, och en rusthållare i Sallerup hade 1833 inte mindre än nitton skjortor, tio av lärft och nio av blångarn.

Männens *byxor* utgjordes dels av korta, snäva knäbyxor av sämskat skinn och dels av långbyxor av ylle och linne. Knäbyxorna av bock-, får- eller kalvskinn knäpptes vid knäet med sex metallknappar och sammanknöts med skinnremmar. Framtill hade byxan en lucka eller "smäck", som knäpptes med knappar vid byxgjorden, därav benämningen "smäckaböjsor". Skinnbyxorna var vanligen färgade med gulockra. Långbyxorna, som var ganska snäva och också försedda med "smäck", var svarta, grå eller blå. Boupptecknigarna upptar "1 par sämska skinböxor", "Twänne Bockskins byxor", "1 par svarta byxor" och "1 par blå klädesbyxor". Den välbärgade bonden hade flera par byxor. En åbo i Tullstorp hade 1817 sålunda ett par skinnbyxor, ett par vadmalsbyxor och ett par linnebyxor, och en åbo i Hindby hade 1842 två par skinnbyxor, tre par vadmalsbyxor och ett par klädesbyxor. Vintertid bars ofta två par byxor. Utrangerade skinnbyxor begagnades som underplagg.

Till kortbyxorna bars vita *strumpor* av ylle med tillhörande strumpeband, som var vackert konstvävda eller flätade i kulörta färger och avslutades med sidenband eller frans. De vita långstrumporna användes också till långbyxorna men då utan de vackra banden. Antalet ullstrumpor varierade vanligen från två till sex par. En åbo i Tullstorp hade 1817 fyra par ullstrumpor och fyra par strumpeband, och en åbo i Ö. Kattarp hade 1829 "4 par hvita Ullstrumpor".

Fotbeklädnaden utgjordes av *stövlar*, *läderskor* och *träskor*. Stövlarna var dels läderstövlar och dels träskostövlar, d. v. s. träskor med stövelskaft av läder. Läderskorna användes endast vid stadsresor och högtidliga tillfällen, t. ex. barndop, bröllop och begravning. De förmögnare bönderna hade läderskor med spännen av mässing, koppar eller silver. Den vanligaste fotbeklädnaden var träskorna. En åbo i Tullstorp hade 1817 två par stövlar och ett par läderskor och en åbo i Ö. Kattarp likaså ett par stövlar och ett par läderskor.

Man från Oxie härad.
Efter teckning av O. Wallgren.
Nordiska museet.

Som huvudbonad användes såväl *hatt* som *mössa* av skiftande material och utseende. Merendels användes en hatt av svart filt med låg, rund kulle samt bredskyggigt, mer eller mindre uppvikt brätte. Runt kullen gick ett mångfärgat sidenband eller en sammetsbård, som pryddes med spänne eller sölja av silver. Till de kyrkliga högtiderna användes också en hög hatt av filt. En rusthållare i Kvarnby hade 1815 "1 hatt med border och silfwerspänne", en åbo i Tullstorp 1817 två hattar, en rusthållare i Sallerup 1834 en svart hatt och en

åbo i Hindby 1842 två filthattar. Olika mössor med och utan skärm användes, en rund mössa av svart eller blå vadmal, sydd som en kalott med sex kilar, kallad "pickelhua"[8]), en stickad mössa av vitt ullgarn, kallad "spyddehua"[9]), och vidare en fodrad skinnmössa av vadmal eller kläde, försedd med skinnbräm av hund-, katt-, räv- eller illerskinn att slå ned vid kyla. En särskild skinnmössa med nedfällbara flikar kallades "fläskahua"[10]). På resor användes gärna kasketten, en svart lädermössa med bred skärm. Kasketten kunde slås ned och knäppas under hakan. En rusthållare i Sallerup hade 1780 "1 fodrad mössa", en rusthållare i Sallerup 1808 "1 fläskamössa", en åbo i Tullstorp 1817 "1 hvit mössa, 1 pälse mössa, 1 foder mössa", en rusthållare i Sallerup 1833 "1 luden mössa, 1 Läder Casquet", en rusthållare i Sallerup 1839 "1 luden mössa, 1 Läder Casquette" och en åbo i Hindby 1842 "3 par mössor".

Till en fullständig mansdräkt hörde också såväl *skinnhandskar* som stickade *ullvantar*, de senare vanligen av blå färg. Av boupptecknigarna framgår att en rusthållare i Ö. Skrävlinge 1764 hade "1 par sämska handskar", en rusthållare i Sallerup 1780 "1 par handskar, 1 par wantar", en åbo i Sallerup 1808 "Ett par handskar och Ett par blå bällwantar[11])", en åbo i Tullstorp 1817 "1 par handskar, 2 par blå wantar", en åbo i Ö. Kattarp 1829 "2 par blå vantar", en rusthållare i Sallerup 1833 "1 par ljusblå vantar, 1 par grå dito" och en åbo i Hindby 1842 "2 par wantar".

Plagg av siden och silke var sällsynta bland allmogemännen. En och annan förmögen bonde ägde emellertid trots de hotfulla tongångarna i de kungliga överflödsförordningarna en *halsduk* och *näsduk* av silke. En åbo i Tullstorp hade 1817 "2 silkesnäsdukar" och en åbo i Ö. Kattarp 1829 "3 Silke-Halsdukar".

Kvinnodräkten:

I allmogekvinnans klädesförråd intog *kjolen* en framträdande plats. Antalet kjolar varierade från fyra till tio. I medeltal ägde varje kvinna sex kjolar. Vid högtidliga tillfällen bar kvinnan fyra eller fem kjolar på en gång utanpå var-

andra, den ena kortare än den andra och den längsta underst. I regel bars aldrig mindre än två kjolar, varav den ena i blåst eller regnväder slogs upp över huvudet. Av antalet kjolar kunde man sluta sig till kvinnans förmögenhet; ju flera kjolar hon hade ju bättre välstånd. Kjolen, som hade en ansenlig vidd och bestod av fyra våder, var tätt rynkad och lagd i mer eller mindre djupa veck. Materialet utgjordes av vadmal, kläde eller filt. Under den kalla årstiden användes en kjol av lammskinn, kallad "skinnpäls" och med den ulliga sidan inåt. Alla kjolar var försedda med liv av olika snitt, antingen hängde det ärmlösa överlivet samman med kjolen till en livkjol eller så var det löst och skiljt från kjolen. Färgen på kjolen varierade. I socknarna runt Malmö som denna dräktundersökning omfattar användes omväxlande svart, blå och grön kjol. Den blå kjolen synes ha dominerat. Den blå färgen varierade i mörkblått, mellanblått och ljusblått. En rusthållareänka från Ö. Skrävlinge hade 1765 en blå kjol och en "skinpels", en nämndemanshustru från Fårabäck 1814 en blå och två gröna kjolar, en åbohustru från Sallerup 1814 en vit, fem blå och två svarta kjolar samt en "skinpäls", en åbohustru från Hyllie 1827 tre blå, två gröna och två svarta kjolar samt en "skinpels", en åbohustru från Hyllie 1835 en svart, en grön och tre blå kjolar och en rusthållarehustru från Ö. Skrävlinge 1842 en grön, fyra blå och åtta svarta kjolar.

Till kjolarna hörde som redan nämnts ett *överliv*, som antingen hängde samman med kjolen eller var löst. Överlivet hade smala axelband och djupt urringade framstycken. Ryggstycket hade en bredd av 10 à 12 cm. och gick upp till halsen. Materialet var kläde och vadmal men kunde också vara dyrbarare brokad, silke, satin, sammet och plysch i kulörta färger med blomstermotiv. En rusthållareänka från Ö. Skrävlinge hade 1765 ett svart och ett blått överliv av satin, en nämndemanshustru från Fårabäck 1814 ett svart av satin och ett blått av vadmal, en åbohustru från Sallerup 1814 två blå överliv av vadmal, ett blått av silke och ett svart av satin, en åbohustru från Hyllie 1827 ett svart av sammet, ett svart, ett blått och ett grönt av silke och ett blått av

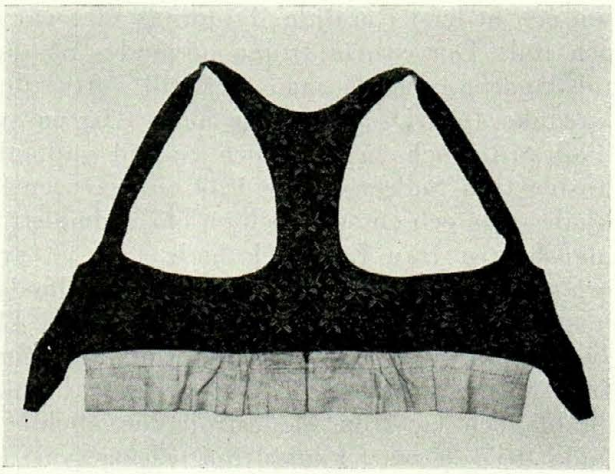

Överliv från Husie. Nordiska museet.

vadmal, en åbohustru från Kvarnby 1834 två gröna överliv av silke och en åbohustru från Hyllie 1835 tre överliv, ett svart av satin, ett svart av sammet och ett blått av vadmal. De stränga kungliga förordningarna mot överflöd och lyx kunde som synes inte avhålla allmogekvinnorna från ett och annat plagg av de förbjudna materialen brokad, silke, siden och sammet.

På överlivets båda framstycken fästes en del av kvinnans dräktsilver; 2—8 par snörmaljor, sittande parvis mittemot varandra, och genom vilka livet hopsnördes med en silverkedja, som korsvis löpte genom maljorna. En rusthållarehustru från Hyllie hade 1765 av silver "12 öfwerlifs malljer", en åbohustru från Sallerup 1814 tolv större och elva mindre silvermaljor, och en åbohustru från Hyllie hade 1827 "tolf silvermaljor och en silfverkedja". Det var endast de förmögnare bondhustrurna, som hade snörmaljor och kedjor av silver. De mindre burgna hade maljor av tenn, mässing, zink och koppar.

Till kvinnodräkten hörde också ett antal olika *tröjor*, dels av kläde och vadmal, dels stickade. Klädes- och vadmalströjorna, som hade hög halsringning utan krage, räckte till midjan. Framstyckena knäpptes med hakar endast vid hal-

sen och nederst i midjan. Tröjornas färg var svart, blå, grön och röd. Den svarta tröjan användes på de kyrkliga högtidsdagarna, och då man gick till nattvarden. En rusthållareänka från Ö. Skrävlinge hade 1765 en svart och en blå klädeströja och en svart och en röd vadmalströja, en åbohustru från Sallerup hade 1814 en svart, en blå och en grön klädeströja och en svart och en blå vadmalströja, en nämndemanshustru från Fårabäck hade 1814 en svart klädeströja och en svart, en blå och två gröna vadmalströjor, en åbohustru från Hyllie hade 1827 två svarta klädeströjor, två svarta, två gröna och fyra blå vadmalströjor, en åbohustru från Kvarnby hade 1834 en blå vadmalströja och en svart, en blå och en grön klädeströja, en åbohustru från Hyllie hade 1835 en svart klädeströja och en svart och en blå vadmalströja, och en åbohustru i Fosie hade 1841 en svart, en grön och en röd klädeströja.

Den stickade tröjan eller "spyddetröjan[12])", som var av ull, hade framtill ett kortare sprund för att lätt gå över huvudet. Tröjan hade vacker mönsterstickning på axlarna och runt nedre kanten. Såväl halsringning som ärmar var kantade med sammet, och tröjan kunde också i övrigt vara utsmyckad med sammetsbårder och silkesband. Tröjan knäpptes framtill med 1 eller 2 par maljor. Den stickade tröjan eller "spyddetröjan" kunde liksom klädes- och vadmalströjan prydas av knappar av olika slag, vanligen kulknappar, på underärmen mellan armbågen och handleden och vid halssprundet. Tröjmaljorna, spännen och knappar var liksom överlivets snörmaljor och kedjor av silver, tenn, mässing, zink och koppar, allt efter råd och lägenhet. En åbohustru från Sallerup hade 1814 tre stickade tröjor, en blå och två gröna, en nämndemanshustru från Fårabäck 1814 en röd och en grön stickad tröja, en åbohustru från Hyllie 1827 fyra stickade tröjor, en vit, en blå, en röd och en grön, en åbohustru från Kvarnby 1834 sex stickade tröjor, en röd, en grön och fyra blå och en åbohustru från Sallerup 1842 en grön och två blå stickade tröjor.

Av till tröjorna hörande silver hade en rusthållarehustru från Hyllie 1765 "2 st. tröje silfwer spännen och 1 silfwer

nål", en åbohustru från Sallerup 1814 "1 Krage spänne och 1 par knappar", en åbohustru från Hyllie 1827 "3 par förgylta silfwerhäcktor, 2 par ärmknappar, 4 par knappmaljor", en åbohustru från Sallerup 1841 "1 par Armknappar" och en rusthållarehustru från Ö. Skrävlinge 1842 "1 par tröjespänne, 2 par mindre do, 1 Kragespänne".

I en trekant runt halsen ovanpå den stickade tröjan och överlivet lades ofta ett randigt eller enfärgat *halskläde* av silke, siden eller annat dyrbart tyg. En åbohustru från Hyllie hade 1827 inte mindre än nio halskläden, ett svart och två randiga av silke, två av siden och fyra av bomull. Denna allmogekvinna har tydligen djärvt trotsat förbudet mot "det minsta slag Utländskt tyjg af hwad benämning som hälst" på Hyllie sockenstämma 1817.

Allmogekvinnan bar förr alltid ett *förkläde* såväl till helg som söcken. Förklädena var långa och så vida, att de gick så gott som runt midjan. De rynkades och knöts samman med ett långt, mönstervävt band, som gärna avslutades med en kantning av kulört tyg eller silkesband. Förklädena var antingen hemvävda i ylle eller lärft eller så var de tillverkade av köpt tyg såsom sammet, satin och silke. Bouppteckningsprotokollen visar, att de stränga kungliga förordningarna inte förmått avhålla allmogekvinnorna från att skaffa förkläden av satin och silke. De hemvävda förklädena var vanligen blå- och rödrandiga, medan satin- och silkeförklädena var svarta. En åbohustru från Sallerup hade 1814 tre förkläden, ett svart av satin och två blå- och rödrandiga av lärft, en nämndemanshustru från Fårabäck hade 1814 tre långrandiga förkläden i blått och rött av lärft, en åbohustru från Hyllie 1827 två svarta förkläden, ett av satin och ett av silke samt två blå- och rödrandiga av lärft och en åbohustru från Hyllie 1833 ett svart förkläde av satin och två av lärft med rödblå randning.

Ett viktigt plagg i allmogekvinnans klädesförråd var *särken*, som bestod av en övre del, kallad "åpplöd[13])", och en nedre del. Den övre delen, som var försedd med krage och långt sprund framtill, var merendels av lärft, medan särkens nedre del var av blångarns- eller skäktefallsväv. Det var mera

sällan att särkens båda delar utgjordes av lärft. Särkens krage och ärmlin hade ofta prydnadssöm och broderier. Utöver särken förekom inga benkläder och övriga underkläder hos allmogekvinnan. En åbohustru från Sallerup hade 1814 fyra särkar och "4 par lärfts upplödar", en nämndemanshustru från Fårabäck 1814 fyra särkar och "6 uplödar" och en åbohustru från Hyllie 1827 sex särkar och "fem lärfts ofvanlintyg".

Kvinnans huvudbonad utgjordes av *klut* eller *kläde*. Av dessa utgjordes kluten av en vit duk, omkring 1 meter i fyrkant, med prydande hörnbroderier. Materialet utgjordes av sockerduk, muslin eller hemvävt lärft. Klädet eller "tårrklet", som var mindre än kluten, var antingen hemvävt eller av silke. De hemvävda klädena var vanligen mörkblå med vit, röd och ljusblå kantning, medan de köpta silkesklädena med broderier kunde vara av varierande färg. Kluten användes vid högtidliga tillfällen och var endast de gifta kvinnornas huvudbonad, medan klädet kunde användas av såväl gifta som ogifta och vid alla tillfällen. De mera välsituerade kvinnorna hade ett stort antal klutar och kläden. En åbohustru från Sallerup hade 1814 fem klutar och ett kläde, en åbohustru från Hyllie 1827 elva klutar, fyra av sockerduk, två av muslin och fem av lärft, en åbohustru från Kvarnby 1834 tre silkeskläden, ett svart, ett rött och ett blått, en åbohustru från Sallerup 1841 fem klutar och en åbohustru från Fosie 1841 två kläden, ett av silke och ett av bomull.

Under 1800-talets första decennier började såväl *schaletten* som *schalen* att komma i bruk bland allmogen. Schaletten användes som huvudbonad och schalen som överplagg. Schaletten var av silke, dels svart och dels kulört, med frans eller spetsar. Schalarna var hemvävda och antingen enfärgade eller kulörta, randiga eller med blomstermotiv. Det fanns också helt svarta sorgschalar. En åbohustru från Kvarnby hade 1834 "1 silkesiahl" och en åbohustru från Fosie 1841 "1 rörandig schal och 1 svart schalett".

Vintertid hade kvinnan antingen *handskar* av vitt eller svart skinn eller stickade *ullvantar*, som kunde vara vita, grå eller svarta. De stickade vantarna var ofta vackert

mönstrade. Såväl handskar som ullvantar förekom både som finger- och påsvantar. En åbohustru i Sallerup hade 1814 "1 par wantar och 1 par handskar", och en åbohustru i Sallerup hade 1841 "1 par wantar".

Allmogekvinnan använde svarta, slätstickade *strumpor*, som inte räckte längre än till knäet. En åbohustru i Sallerup hade 1814 "3 par strumpor", en åbohustru i Hyllie 1827 "6 par swarta ullstrumpor" och en åbohustru i Kvarnby 1834 "7 par strumpor".

Fotbeklädnaden utgjordes av *läderskor*, *trätofflor* och *träskor*. Den vanligaste fotbeklädnaden var träskorna. Läderskor användes endast vid stadsbesök och vid livets högtidsstunder, t. ex. barndop, bröllop och begravning. Även trätofflorna, som hade kort ovanläder och pryddes med en korslagd rem, kunde användas till högtidsbruk. Det var långt ifrån alla allmogekvinnor, som ägde läderskor. En åbohustru i Sallerup 1814 hade "2 par läderskor och 1 par toflor" och får anses vara särdeles välförsedd, en åbohustru i Hyllie hade 1827 "ett par läderskor", och en åbohustru i Sallerup hade 1841 likaså "1 par läderskor".

Bland allmogen ansågs förr *näsduken* som en överflödsartikel, och då den användes någon gång var det endast till prydnad. Det fanns såväl vita näsdukar av hemvävt linne med spetsar och röda korsstygnsbroderier som svarta silkes- och sidennäsdukar. En åbohustru i Sallerup hade 1814 "1 swart näsduk", och en åbohustru i Kvarnby hade 1828 "2 näsdukar med spetsar".

Noter.

[1]) Nylén, Anna-Maja, Kap. Kleidung i Schwedische Volkskunde, Festschrift für Sigfrid Svensson, sid. 361, Uppsala 1961.

[2]) Sockenstämmoprotokoll 1817 24/8. MSA.

[3]) Sst.prot. 1817 31/8. MSA.

[4]) Sst.prot. 1817 31/8. MSA.

[5]) Sst.prot. 1817 31/8. LLA.

[6]) Spridda boupptecknings protokoll från Oxie hd 1750—1850. LLA.

[7]) Avfall vid linskäktning.

[8]) Av *pickel*, topp, och *hua*, huva.

[9]) Av *spydda*, sticka.

[10]) Av det danska *flaske*, flik. Det är de nedfällbara flikarna, i skånedialekterna *fläjana* eller *fläschana*, som gett upphov till benämningen.

[11]) Bälgvantar, påsvantar.

[12]) Av *spydda*, sticka.

[13]) Av det danska *oplod*, överdel, livstycke. I S. Sallerup och Husie, som utgör övergångsområde mellan Baramål och Oxiemål, har antecknats formerna *åpplö'd*, *åpply'dd* och *åp'pled*, varav de två första formerna tillhör Baramål och den sista Oxiemål; i V. Skrävlinge, Fosie och Hyllie *åp'pled* liksom i övriga socknar i Oxie hd.

Postinspektoren i Malmö, som blev småländsk godsägare

Av Leif Ljungberg.

I sin ägande fastighet vid Stortorget i Malmö satt en septemberdag 1778 högtsalig konung Adolf Fredriks hovkvartermästare, postinspektoren i Malmö Daniel Gude Gedda; som gäst hade han v. postinspektoren i Visby Anders Rydberg. Det var viktiga saker de båda herrarna hade att avhandla. Rydberg var designerad till Geddas efterträdare som postinspektor i Malmö, och man höll på att göra upp om villkoren för försäljningen av ifrågavarande gård, åsatt nr 336, tillika inrymmande stadens postkontor; det var även nödvändigt att ordna åtskilliga med av- och tillträdet av tjänsten förknippade detaljer. Köpet är dagtecknat den 3 september 1778 och den 19 oktober s. å. skedde skiftet på postinspektorssysslan. Gedda fick då nådigt avsked med pension efter att ha förvaltat ämbetet i aderton år. En epok i hans liv var till ända och en annan tog vid; den senare skulle bli helt olik den förra.

Gedda var kyrkoherdeson från Naverstad i Bohuslän, där han föddes den 21 maj 1726. Han erhöll i dopet endast namnet Daniel. Gude var faderns dopnamn och hade dessutom burits av postinspektorns farfarsfar såväl som av dennes farfarsfar — släktens äldste med visshet kände medlem. Den sistnämnde var en markant profil i Bohusläns historia; han hade börjat på den militära banan, där han avancerat till löjtnant, men sedan övergått till teologin och blivit lärjunge till Marthin Luther i Wittenberg. Småningom blev han kyrkoherde i Kville i Bohuslän och därtill prost, en väldig kämpe för reformationens sak. I Kville såväl som i grannpastoratet Naverstad kommo kyrkoherdarna sedan att i många generationer heta Gedda, alla ättlingar till prosten Gude. Detta prästerliga inslag i postinspektorens härstamning, blev en

faktor, som han ofta kom att åberopa, då han småningom ville vinna bekräftelse på sin förmenta adliga härkomst — men därom mera nedan.

Daniel Gude Gedda hade inträtt i postverkets tjänst 1752 som e. o. kanslist i generalpoststyrelsen, blev två år senare postmästare i Vik i Dalarna och 1762 postinspektor i Malmö. Dessförinnan hade han varit sekreterare i en gränskommission mellan Sverige och Norge. 1761 hade han blivit hovkvartermästare, d. v. s. han skulle under kungens resor skaffa kvarter åt denne och den talrika sviten, vilket icke alltid var en sinekur. Att det ej heller alltid var en dans på rosor att vara postinspektor i Malmö, det hade han nog fått erfara, men det hade i varje fall varit en händelserik tid.

På 1760-talet strålade tre postlinjer samman i Malmö: från Kristianstad, Ystad och Hälsingborg. En av Geddas företrädare, postinspektoren och rådmannen Caspar Hüblein, hade 1668 fått ett personligt privilegium på post- och personbefordran medelst postjakt Malmö—Köpenhamn; dessa turer upprätthöllos två gånger i veckan. Efter hans död 1680 synes denna route ha nedlagts och först 1838 fingo vi daglig postförbindelse Malmö—Köpenhamn. Mellan Malmö och Ystad transporterades posten två gånger i veckan, från vilken senare stad postförbindelserna via postjakt uppehölls med Stettin och kontinenten i övrigt. Med Stockholm hade Malmö också postförbindelser två gånger i veckan; hela fem dagar behövde posten för denna sträcka.

En postinspektor fanns i varje län, under den tid vi syssla med; han var med andra ord postmästare i residensstaden. Han var chef för distriktsförvaltningen och skulle som sådan flitigt korrespondera med samtliga postmästare i distriktet, särskilt om postföringens riktighet. Vid försummelser av en postmästare skulle postinspektoren verkställa undersökning och hålla förhör. En viktig uppgift var också att hålla uppsikt över postbönderna, d. v. s. åborna å de kronohemman, som indelats för besörjandet av postens befordran. Han skulle med deras bästa för ögonen göra sig underrättad om vars och ens flit, rannsaka om de voro försedda med "hurtiga postdrängar och kvicka, starka hästar"; visitera vapen, post-

horn och annat och häröver skulle sättas upp visitationsprotokoll. Men han var först och främst postmästare i residensstaden och såsom sådan hade han en mångfald dagliga göromål med posts emottagande och avsändande, redovisningar och annat. Hans görande och låtande voro reglerade genom en mängd förordningar, vilka noga måste följas. Postförvaltaren blev i regel något av medelpunkten för sin ort. Han visste inte bara besked om det mesta, som passerade på orten, nej han var ofta den förste, som kände till "riksens allmänna angelägenheter", noggrant inhämtade ur den varje vecka utkommande "Posttidningarna". På postkontoret i Malmö höllos även utländska avisor, vilka säkert ofta innehöllo viktiga nyheter för bl. a. stadens köpmän. Chefen satte sin prägel på postkontoret; hans intresse för tjänsten och hans personliga tillmötesgående voro faktorer att räkna med. Det kunde betyda en hel del att stå väl med honom, när det gällde att få sina försändelser snabbt emottagna eller utlevererade eller att få dem befordrade den bästa vägen. Den personliga ersättningen, som postförvaltaren hade att uppbära, var ej mera detaljreglerad, än att beloppets storlek kunde bero på hans personliga inställning till kunden.

Geddas nitälskan om postverkets intressen synes icke ha lämnat något övrigt att önska. Härom vittnar bl. a. en flitig korrespondens med länsstyrelsen i Malmöhus län. Några exempel från år 1767 må anföras. — I januari hade till honom inrapporterats att Kävlingebro var stängd nattetid med en bom. Den ridande postbonden Nils Jönsson i Vallkärra hade vid ett tillfälle fått vänta 1/2 timma, ständigt blåsande i sitt posthorn; då detta icke medförde något resultat, hade han fått bära postväskan med den dyrbara Stockholmsposten 1/16 mil till postbönderna uppe i byn. Gedda framhöll inför K. Befallningshavande det oförsvarliga i att posten blivit hindrad och anhöll att den felande måtte ställas till laga ansvar och order utfärdas, att posten framdeles måtte fritt passera.

I början på mars 1767 hade förenämnda bro "av vårfloden utdrivit", varföre postryttarna på sträckan Malmö—Hälsingborg måste dirigeras över färjan vid Löddeköpinge.

Den 1 januari 1768 inrättades ett postkontor i Skanör. Gedda fick åtskilligt att bestyra därmed; bl. a. skulle postbönder uttagas för postens befordrande, varvid de skulle infinna sig på landskontoret i Malmö för erhållande av "beställningsbrev".

En liten episod belysande hans gärning som postmästare finnes återgiven i Malmö rådhusrätts dombok för den 14 december 1765. Nålmakaren J. Chr. Wendt i Hälsingborg hade besvärat sig hos Generalpostdirektionen över, att han ej erhållit ett brev från prosten Bützow i Malmö, vari 50 daler smt skulle varit inlagda. Förhör i ärendet gav vid handen, att brevet hade registrerats på postkontoret i Malmö under nr 7 och vägt 2 lod, d. v. s. 26,32 gram, men saknats vid postens öppnande i Hälsingborg. Om ärendets vidare förlopp är det för långt att här orda, men det klarlades till fullo, att postförvaltaren i Malmö icke gjort sig skyldig till någon försummelse. Av protokollet framgår emellertid, att Gedda själv plägade handlägga alla postärenden utan hjälp vare sig av skrivare eller annan hjälpreda. I skattelängderna från 1765 finnes emellertid i hans hushåll uppfört "en skrivgosse", först en frände vid namn Möller, sedan en ung man vid namn Lundius.

Någon särskild lön som postinspektor utöver postmästarelönen utgick ej. Det var emellertid så, att postmästaren i en residensstad hade större lön än annorstädes. Den kontanta lönen synes ha varit skäligen blygsam, men sportlerna kunde nå ansenliga belopp. Geddas tid som postinspektor i Malmö sammanföll med en stor oro beträffande penningväsendet, bl. a. myntförändringen 1776, då man övergick från att räkna i daler silvermynt till riksdaler specie och då tjänstemännens löner evalverades enligt förhållandet 6 : 1.[1])

De ekonomiska kraven på postinspektoren voro stora. Han fick i huvudsak bekosta lokal, biträde och material, bl. a.

---

[1]) I Kugelberg såväl som Grape "Sveriges postmästare" angives G:s kontantlön til 66 rdr 32 sk. banco pr år. Denna summa torde ha hänfört sig till hans senare år som postinspektor. Enligt bouppteckning var hans pension för ett kvartal 19 rd 12 sk. och 3 runst. banco, vari dock inbegripes begravningshjälp.

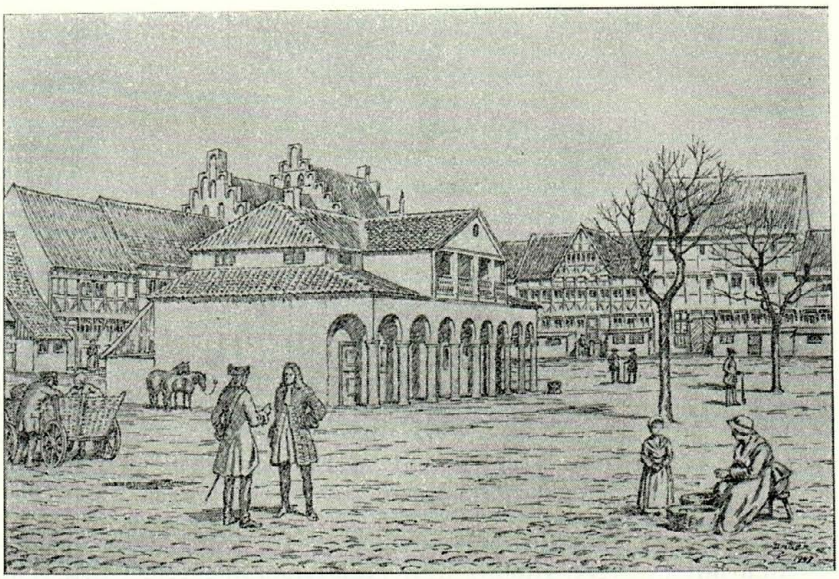

Stortorget i Malmö på 1700-talet. Rekonstruktion av Einar Bager. Trevåningshuset bakom träden är nr 336, rekonstruerat i anslutning till ett besiktningsinstrument 1744.

postväskorna, som användes för befordran av posten; ja, det är väl frågan om han icke också inom sitt distrikt fick bestå posthornet, varmed postens ankomst genom glada signaler tillkännagavs.

Postkontoret i Malmö hade varit inrymt i gården nr 336 vid Stortorget—Adelgatan ända sedan 1752, då postinspektoren Lars Carlqvist hyrde in sig där. Han tillhandlade sig gården 1753 av överstelöjtnant Christoffer F. Ehrensparre (1:a uppbud 1753 25/6). Det var ett ansenligt byggnadskomplex, som fick plats på den förhållandevis lilla tomten. Enligt ett syneinstrument av år 1745 bestod det av tre olika byggnader, en åt Stortorget tre våningar hög och nio fack bred, en tvåvåningslänga åt Adelgatan och en envånings gårdslänga på tomtens västra del, allt var då "ganska förfallet och skröpeligt" och hela gården värderades endast till 600 daler smt. När Carlqvist köpte gården gav han 1800 dlr smt

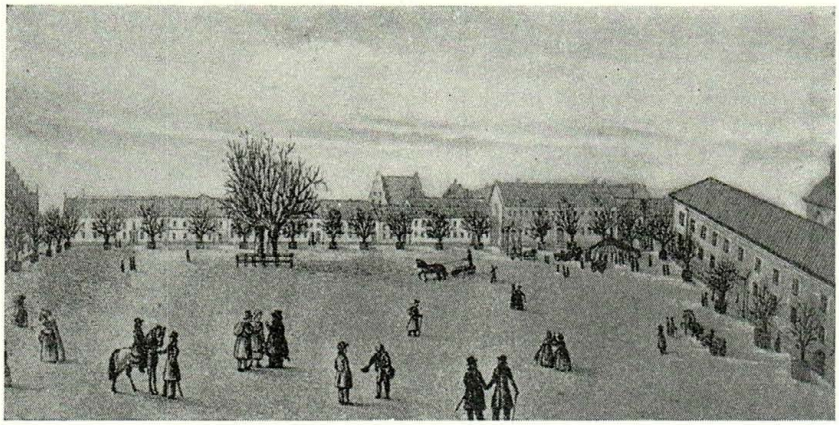

Stortorget i Malmö 1845. Teckning av C. C. Dahlberg. Fastigheten bakom de två höga träden med inhägnad är nr 336.

— den har tydligen rustats upp under mellantiden. Carlqvist hade inte varit ägare många månader, förrän en svår olycka drabbade honom. Hans piga hade slarvat med elden, så att det börjat brinna i halmen i hennes säng; hon kunde ej släcka elden och snart stod huset i ljusan låga. Vid den därpå följande rannsakningen vid rådstuvurätten konstaterades, att "såväl postinspektor Carlqvists som dess grannes hus lidit ansenlig skada af Eldebranden", varjämte skador å Carlqvists lösöre taxerades till 600 dlr smt. Pigan straffades med "10 par ris, tre slag av varje par", varjämte hon skulle arbeta i Spinnhuset i två år. Utan tvekan ha de nybyggnadsföretag, som därefter gjorts av Carlqvist, varit mycket genomgripande, bl. a. att döma av värdestegringen på fastigheten. Carlqvist avled redan i februari 1762 och hans maka i maj samma år efterlämnande åtta små barn. All egendom måste realiseras; gården och bohaget såldes på offentliga auktioner, varvid Carlqvists efterträdare som postinspektor — Gedda — inropade gården för 3.100 dlr smt, varav dock 48: 24 utgjorde auktionskostnader. Gedda var även en flitig ropare på lösöret, där han bl. a. inköpte — en vagga; men så var han också nygift. Som ovan nämnts inköptes gården 1778 av Geddas efterträdare, Anders Rydberg (farfar till vår kungl.

"Ficks" Hotell (= nr 334 och 335) samt grannfastigheten nr 336. Litografi från 1850-talet. Nr 336 ägdes då av bleckslagaremästaren Olof Claesson och hans hustru Dorothea, född Malmquist. Fasaden av 336 åt Stortorget fick med all sannolikhet detta utseende efter 1753 års vådeld.

hovmålare Gustaf Rydberg). Rydberg var postinspektor, småningom med postdirektörs titel, till sin död 1820. Vid hans bortgång var den gamla gårdens historia som postgård slut, efter 78 år. Med efterträdaren i ämbetet, översten Ejlert Joachim Troili, inrymdes posten i gården nr 222, d. v. s. i det kvarter, där stadsarkivet nu är beläget.[2])

Men må vi återvända till Geddas levnadshistoria. Strax efter det han blivit Malmöbo, efterträdde han överjägmästaren Johan Leonard von Gröninger som förman för civil- och clerecisocieteten och kastade sig med liv och lust om ock med mindre framgång in i kommunalpolitiken. När G. kom

[2]) Einar Bager har gjort en rekonstruktion av Stortorgets norra sida på 1700-talet, där även fastigheten nr 336 förekommer, så som den torde ha tett sig enligt 1744 års syneprotokoll. Efter branden 1753 nybyggdes gården med en tvåvåningsbyggnad åt Stortorget (jfr illustrationerna). Vid Östra Hamngatans utläggning i april och maj 1867 lämnades av tomten nr 336 4 fot åt Stortorget och 9,3 åt Adelgatan (c:a 46 kvm) till denna gata. Grannfastigheten, nr 337, nedbröts och tomten kom att ingå i gatan. Återstoden av nr 336 (c:a 76 kvm) såldes till hotellvärden Fritz Kramer, som rev de gamla byggnaderna i april 1876, då det nya Hotell Kramer tog form på tomterna 334—336.

till Malmö, varade ju ännu "Frihetstiden", med kanske mer käbbel och split än någonsin mellan invånarna i vår stad. I "civilsocieteten" sutto representanter för ämbetsmannavärlden; denna societet var dock icke jämnställd med stadens tre andra — handlande-, hantverks- och bryggaresocieteterna. Den deltog endast i avgöranden, vari den enligt härskande privaträttslig uppfattning hade del, och saknade representation bland stadens äldste. Man hade yttranderätt i allmänna frågor och erhöll 1764 rätt att delta i taxering av husskatter. 1765 anhöll man genom sin ordförande, att medlemmarnas gårdar ej måtte taxeras högre än 1/4 av borgerskapets. För sin egen gård sökte G. ungefär samtidigt befrielse från väg-, bro- och vattenskatt, vilka han kallar borgerliga utskylder, och för vilka han enligt privilegierna för postbetjänterna i riket ansåg sig böra vara befriad. Magistraten ansåg emellertid ej dessa skatter hänförliga till något bestämt näringsfång eller till husägarnas personliga omständigheter utan till det allmänna behov, som var stadens och vartill var och en borde bidraga. Gedda nämner intet om befrielse från präste-, brand- och väktarskatterna, menade magistraten. Men brandsprutor utan vatten äro onyttiga ting, därför har staden satt upp vattenpumpar och dessa måste underhållas. G. anför också, att han ej hade färskvatten i sin gård, endast saltvatten, vilket han ansåg gjorde vattenskatten än mera obillig. På detta fick han besked, att hade han haft färskvatten, skulle taxan varit dubbel. Hela ärendet gick honom emot; han fick också besked, att ingen som ägde hus i staden, vore efter lag fri från kostnaderna för brobyggnad och vägröjning. En liten "hämnd" kunde han väl utkräva några år senare (1774), då man sökte förbigå civilsocieteten vid utseende av ny brandfogde; då fick magistraten veta, att biträder civilsocieteten med årliga sammanskott, har den rätt både att delta i sagda val och att vara medbestämmande vid brandväsendets upprätthållande.

Beträffande vägars underhåll anbefallde landshövdingen 1764 "pihlträns plantering på ömse sidor om östra landsvägen /d. v. s. infartsvägen från Lund/ såsom nyttig och prydlig för staden". Här förmenade sig civilsocieteten ej behöva delta i

kostnaderna. Att man den gången slapp undan repartitionskostnaden, kunde man tacka stadens äldsta för, vilka avstyrkte, enär staden ej ansågs ha tillgångar till att bestrida kostnaden, och då det dessutom ansågs, att "icke någon fred är att förmoda på en sådan plantering".

Man skulle kunna säga att "det kalla kriget" rådde mellan postinspektor Gedda och stadens styrande. År 1773 munhöggs han särskilt kraftigt med stadens äldsta. Det hände då, att Gedda fått en kapten von Björnmarck inkvarterad i sitt hus, vilket kom bägaren att rinna över. I en amper skrivelse till landshövdingeämbetet klagade han över det våld, som stadens äldsta försökt utöva "på Kongel. Postcontoirshuset medelst åläggande af Soldateinqvartering" och ansåg jämlikt K. protectorialet den 13 februari 1720, att stadens äldsta gjort sig förfallna till 100 dlr smt:s böter. I akten, som magistraten fick på remiss från länsstyrelsen (mag. innel. handl. 29/7 1773), finnes bifogat åberopade protectorial — ett stålligt aktstycke, utfärdat av drottning Ulrica Eleonora. Gedda hade med understrykningar markerat, vad han ansåg tala till sin förmån. Stadens äldsta svarade, att de "varken med trug eller hot, långt mindre med våld, någon inkvarteringsportion honom ålagt". Gedda hade för övrigt under flera år borthyrt rum till civile herrar. Genom rikets ständers beslut 14/1 1772 frikallades inga andra ståndspersoner från inkvartering än medlemmar av ridderskapet och adeln, prästerskapet samt militärstaten och endast för det hus, de själva bebodde. Gedda fick emellertid rätt; genom landshövdingsämbetets resolution 1/9 s. å. "frikändes" han för all inkvartering, vilket beslut av magistraten skulle delges stadens äldste. Om några böter för den vördiga församlingen var det dock icke tal.

Geddas gård var emellertid mycket rymlig. I en av hans många skrivelser till magistraten får vi veta, att han vid 1764 års mantalsskrivning deklarerat för beräknade hushyror 326 dlr smt av hyresgästerna kapten von Böhnen, provinsialmedicus, doktor Peter Unge och sekreteraren Leche. Kaptenen gav sig emellertid under året till riksdagen och Leche dog. Tillfälligt hade Gedda av tvenne fortifikationsofficerare

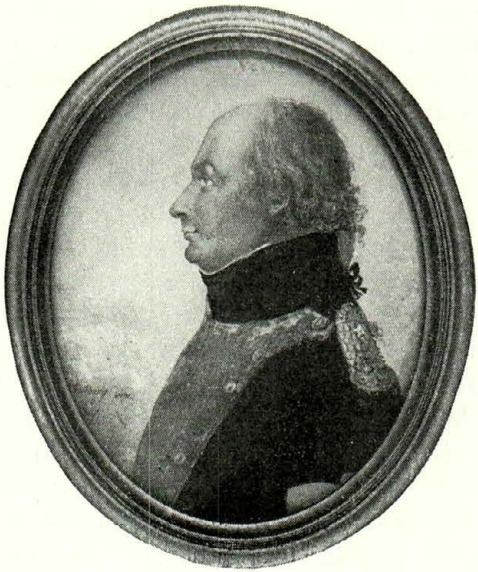

Majoren Gude Axel Gedda. Akvarell av J. A. Gillberg 1807. Foto Sv. Porträttarkivet.

erhållit hyra för tiden 1/5—1/10, tillsammans 60 dlr. Doktor Unge betalte pr år 96 dlr, varför hela det belopp, som skulle uppges till bevillning borde vara 156 dlr, på vilket skatten skulle utgå med 6 %. Efter stadsbokhållarens hörande gick magistraten den 20/11 1765 med på framställningen.

Det var inte bara kommunala strider och ekonomiska bekymmer, som kännetecknade Geddas Malmöår. Till de ljusa sidorna räknades väl sällskapslivet, som rikt florerade i Malmö på den tiden. Hans umgänge var stort och han har tydligen vetat, att hans "hovcharge" och ställning som ämbetsman förpliktade. Anteckningar om faddrar vid hans barns dop vittna härom. Han hade den 14 mars 1762 gift sig med en kaptensdotter från Stockholm, "mademoiselle" Sophia Fredrika Boll och äktenskapet hade den 8 april 1763 välsignats med en son, som döptes den 11 april till Gude Axel. Det var barndop "hemma i huset" och en massa "fint folk" hade budats som faddrar med den åldrige fältmarskalken och landshövdingen Georg Bogislaus Staël von Holstein och hans friherrinna Sophia Elisabeth Ridderschantz — "den skånska

prinsessan" — i teten. Hon höll för övrigt pilten till dopet. Dopförrättare var S:t Petriherden, teol. d:r Casten Aulin. — Nästa barndop i postinspektorens hus ägde rum den 26 augusti 1764. Då stod länets nye hövding fadder, det var generalmajoren Adlerfelt, och hans grevinna höll barnet, som döptes till Johanna Magdalena. Även vid dopet av yngsta dottern, Sophia Fredrika, den 20 maj 1766 stod landshövdingen fadder — han hade då nyligen blivit änkling — jämte bl. a. närmaste grannen, ägaren av gården nr 335, hovpredikanten och conrektorn vid Latinskolan Lars Anton Borg. Båda dessa flickor döptes av den nye Petriherden, prosten Sven Munthe. Bland barnens övriga dopvittnen finna vi representanter för flera kända Malmösläkter som Hegardt, Tullström, Dahl och Engeström.

I Knutssalen på Malmö rådhus var Gedda nästan lika hemmastadd som i rätts- och sammanträdessalarna där. Den 4 november 1766 blev han och hans maka upptagna i S:t Knutsgillet vid en ståtlig fest. I S:t Knutsgillets protokoll berättas, att nämnda dag valts med hänsyn till kronprins Gustafs (III) och den danska prinsessan Sophia Magdalenas bröllopsdag i Stockholm. Det förekom tal av v. åldermannen, borgmästaren Henric Falkman, föregånget av "intimation av pukor och trumpeter" och efterföljt av salut med åtta skott från på Stortorget uppställda kanoner. Sedan följde intagning av fem nya bröder och två systrar och därpå "firades högtiden med stort nöje hela eftermiddagen. Klockan 8 antändes ett ansenligt fyrverkeri på Stora Torget, bekostat af Knutsbröderna och staden". Rådhuset och alla husen runt omkring torget voro illuminerade — alltså också Geddas — och många av dem voro försedda med vackra deviser.

Kungabesöken i Malmö voro glansfulla tilldragelser och stor omväxling i vardagens enahanda. I september 1773 besökte Gustaf III Malmö, vilket blev en strålande fest med parader av militär — inte minst borgerskapets egna kavalleri- och infanterikårer — äreportar, illuminationer och deviser, svassande tal och som kulmen stadens middag på Knutssalen, där hov- och ämbetsmän trängdes med medlemmar av stadens äldste och societeter kring den unge kungen.

Om Geddas familjeförhållanden under Malmöåren kan ytterligare anföras. Redan efter sex års äktenskap avled hans hustru i lungsot (1768 10/1) och begrovs enligt anteckning i familjebibeln "i Malmö Svenska Kyrka /S:t Petri/ mellan sacristidörren och altaret". Av döttrarna avled den yngsta i späd ålder. Den äldsta, Johanna Magdalena, dog en novemberdag 1777 vid tretton års ålder, då fadern tillfälligt vistades i Stockholm. Märkligt nog finnes ingen anteckning om dödsfallet i stadens dödböcker, men händelsen tycks ha väckt allmänt deltagande på orten, ty t. o. m. Lunds Weckoblad, som just ej överflödar av personalier, omnämner densamma; om dödsorsaken sväva vi dock i okunnighet.

År 1770 hade Gedda gift om sig med en "mademoiselle" Ebba Christina Lindstedt, dotter till brukspatronen och rådmannen Hans Lindstedt i Norrköping; hon hade tidigare varit husföreståndarinna hos sin farbror, landshövding Wilhelm Lindenstedt på Gärsnäs herregård, vilken herre dog 1769. Geddas andra äktenskap var barnlöst.

Tre gånger under sin Malmötid ingav Gedda ansökningar till Kungl. Maj:t om förnyelse av sin förfäders adelsskap. Han hävdade frändskap såväl med de svenska som de danska och norska frälsesläkterna Gedda. Orsaken till att hans förfäder mist sitt adelsskap var den, menar han, att de i sex generationer varit präster och sedan på grund av "tidens prästerliga blygsamhet uti fikandet efter jordisk ära vårdslösat alla tillfällen att göra ansökning om förnyelse av adelsskapet". Alla hans skrivelser och ekonomiska uppoffringar voro dock förgäves. Ett sista försök gjordes den 30 juni 1800 av sonen, Gude Axel, då vorden major, i en underdånig skrivelse, vari han gör framställning om att vinna adelsskap för egen del. I slutet av suppliken finna vi följande passus: "och då en öfver sjuttioårig gammal Fader, som varit Eders K. Maj:ts Högtsal. Farfaders Hofqvartermästare, önskar att med mig dela denna Kungl. nåd för sina få återstående dagar, så vågar jag äfven i djupaste underdånighet anhålla, att han måtte få bliva under samma adelsskap i nåder inbegripen". Ansökan bifölls för Gude Axels vidkommande, som blev adlad och adopterad på en sin frändes adliga namn, varmed

följde introduktion på riddarhuset under dennes nummer. Men fader Daniel fick gå i graven som ofrälse. Att han då och då i skrivelser och omnämnanden kallas "de Gedda" var väl en klen tröst. Fåfängan skall väl ingalunda förnekas, men 1700-talet var en rangsjukans tid och adelsmännen hade ännu sina privilegier, vilka icke minst ur ekonomisk synpunkt voro av betydelse.

Vid avskedstagandet från postinspektorssysslan bosatte sig Gedda på Öijhult i Pjätteryds församling några mil söder om Ljungby. Det var ett litet säteri, som han då köpte av en kapten Georg Kristian Kock. Från familjen Geddas tid på Öijhult ha vi ett par ögonblicksbilder, den ena lämnad av biskopen över Växiö stift Olof Wallqvist (1755—1800) från en hans visitationsresa i Småland, företagen 1794. Så här skriver bispen:

den 29 /juli/ var jag buden till middagen till Öijehults Säteri af ägaren Hofquartermästaren Daniel Gude de Gedda, som för sin öfriga lifstid här sökt ett angenämt och stilla näste. Gårdens belägenhet är ganska vacker bredvid en liten sjö. 2:ne nya flyglar äro af ägaren uppförde, trädgård anlagd och åkern stenbruten. Med mitt sällskap undfägnades jag ganska frikostigt och väl och den hederlige värden aflemnade till min vidare disposition, den jag gör till Gymnasium härstädes, en ansenlig myntsamling, många antiquiteter samt Coraller, Petrificater m. m. Det är ej troligt, att någon i framtiden kan i samma väg göra en dylik Donation af dylika saker. Geddan blir således en stor välgörare mot vårt läroverk och då är han det äfven mot mig. Han är gift med Ebba Christina Lindstedt, syster till framledne Justitierådet Joh. Fredr. Lindstedt. Hans son, Axel Gedda, Capitain vid Ammiralitet, var nu utcommenderad på Flottan men dess Fru hemma. Hon heter Wilhelmina Fredrica Thott, född i Bengalen och Hougli samt i sin späda Barndom hitförd af förenämnde Justitieråd. Det hederliga folket lefver nöjdt och lyckligt på denna lilla väl cultiverade egendom. Marken häromkring ser tämligen bördig ut och skogen är hyfsad och vacker.

Det kan nämnas att Smålands museum i Växiö räknar sitt första upphov från ett av biskop Wallqvist grundat konstkabinett. I katalogen över donatorer förekommer Daniel Gude Gedda ofta.

Den andra minnesbilden lämnar prosten Carolus Fredric Cavallius (1781—1857) i sina ungdomsminnen från 1800-talets början. Han skriver:

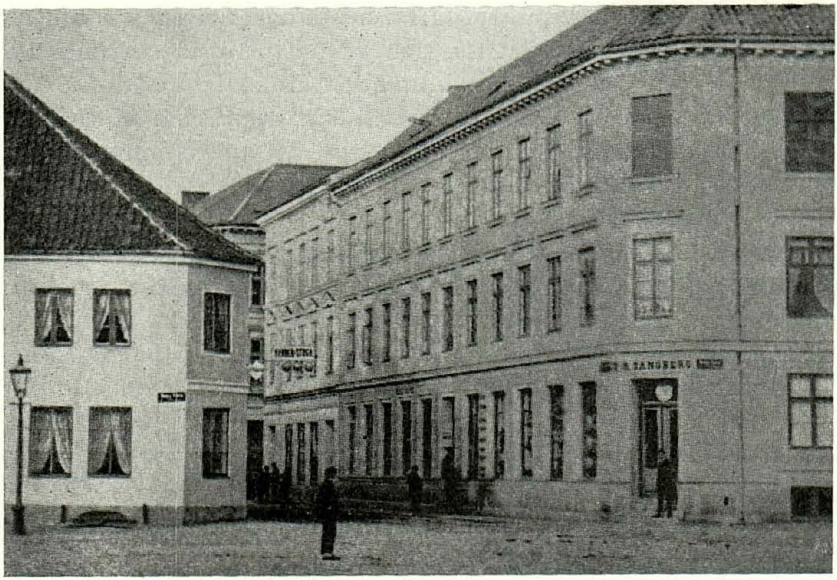

"Stora Torg" med Hamngatshörnorna omkr. 1870. Okänd fotograf (efter Bertil Widerberg: Kameran minns). Fastigheten t. v. utgör del av nr 336.

På Öijhult bodde ett högt förnämnt herrskap, en avskedad postmästare Gedda med Hofquartermästares caractär, gift med en brorsdotter af en landshöfding Lindstedt. Gubben yfdes öfver sin slägtskap med baronerna Gedda och talte beständigt om sitt gods, som bestod af ett halft dussin torpare. Gumman åter om salig landshöfdingen, sin farbror, hvars hus hon förestått. "Då grefven den och den, då excellensen den och den spisade hos oss, då sa' han, då serverade jag honom med Gud vet hvad", het det beständigt. "Med packet skall man icke göra sig gemen. Gud ske lof', att man blifvit lyftad öfver slöddret." Och slödder voro vi alla i hennes ögon. Pappa ville ej erkänna det, och skar understundom rätt duktigt ihop med gumman. I huset lefde sonen, en kapten Gedda, en bildad man, men hög och förnäm, gift med en Hinduiska, som kallade sig Tott och sades vara dotter af en sjöfarande med det namnet, svartgul i ansigtet, spenslig och lätt som en fjäder. Hon flög i slängpolskan.

Här kan nämnas att prostens "pappa" var kaptenen Gustaf Adolf Cavallius (1739—1802) på Gustafsfors bruk, även det beläget i Pjätteryds församling. Som bl. a. framgår av nämnda

ungdomsminnen var umgängeslivet mellan herrskaperna i Ljungbytrakten mycket livligt.

Ebba Christina Gedda, född Lindstedt, avled på Öijhult den 3 april 1802; åldern hade då börjat utkräva sin rätt av hovkvartermästaren. Den 25 juli 1804 skänkte han allt på Öijhult befintligt lösöre till sin son mot villkor, att denne skulle dra försorg om honom under hans återstående livstid. Den 4 juni 1805 sålde han säteriet till sonen. På våren 1808 bytte denne och majoren Nils Johan Ekerman på det närbelägna Grimmarp i Södra Ljunga församling dessa båda egendomar emot varandra. Den gamle mannen fick på sitt yttersta flytta bort från det av honom högt älskade Öijhult, vilket snart lade honom i graven. Den 1 april 1808 avled han på Grimmarp av "ålderdomsbräckelighet 81 år, 11 månader och 6 dagar gammal". Kyrkoboken tiger om var han fick sitt sista vilorum, men det är att förmoda, att han begrovs i Pjätteryd, där hans andra hustru avled. I första hustruns grav i S:t Petri kyrka i Malmö gravsattes han i varje fall ej — Malmö var ett för länge sedan avslutat kapitel för hans vidkommande.

Boupptecknigen förrättades den 7 maj 1808 och ingavs till Sunnerbo häradsrätt — hade hans heta önskan att bli adelsman gått i uppfyllelse skulle boupptecknigen ingivits till Göta hovrätt. Det var icke mycket av detta livets goda, som han efterlämnade; ur boupptecknigen anteckna vi följande:

Guld:

1 käpp med guldknapp, vikt 12 ducater, värd 20 rdr banco

2:ne ringar, varav den ena med glas över Gustaf III:s bröstbild

Silver m. m.

en samling silver- samt kopparpengar

Diverse:

en del snäckor och petrificater

Summa tillgångar	155: 24: 3
Summa skulder	73: 2: 10
Behållning:	82: 21: 5 rdr banco

Kyrkoböcker för Malmöförsamlingarna (MSA) samt för Pjätteryds och Södra Ljunga förs. Kronobergs län (VLA).

Bouppteckningar (MSA och VLA).

Rådhusr. domb., lagfartspr., auktionskammarens prot., skattel. m. m. (MSA; tyvärr äro inga civilsocietetens i Malmö prot. i behåll före 1786).

Länsstyrelsens i Malmöhus län diarier och korrespondens, spridda år (LLA).

Wallqvistska saml., vol. 4 (Strängnäs stifts- och gymnasiebibl.).

Sköldebrevssaml. (RA).

Anteckningar i en tysk familjebibel, tillhörig ätten Gedda (i avskrift, verkst. 1920, då bibeln tillhörde fröken Gunilla Gedda i Åsheda).

Einar Bager har — välvillig som alltid — stått mig bi med uppgifter rörande fastigh. nr 336; han har även medgivit, att rekonstruktionen av Stortorget på 1700-talet får användas som illustration.

Thorsten Gedda: Släkten Gedda från Bohuslän, Skövde 1953.

Nils Forssell: Svenska Postverkets historia I, Sthlm 1936.

E. Grape: Svenska postverkets central- och distriktsförvaltning, Sthlm 1961.

E. Grape: Postkontor och postmästare, Sthlm 1951.

O. Hellander: Magistrat, tjänstemän och stadsmyndighet i Malmö 1719—1773 (manus).

P. G. Vejde: Kronobergs läns herregårdar, Växiö 1928—29.

C. F. Cavallius ungdomsminnen (i Hyltén-Cavalliusföreningens årsskrift 1926).

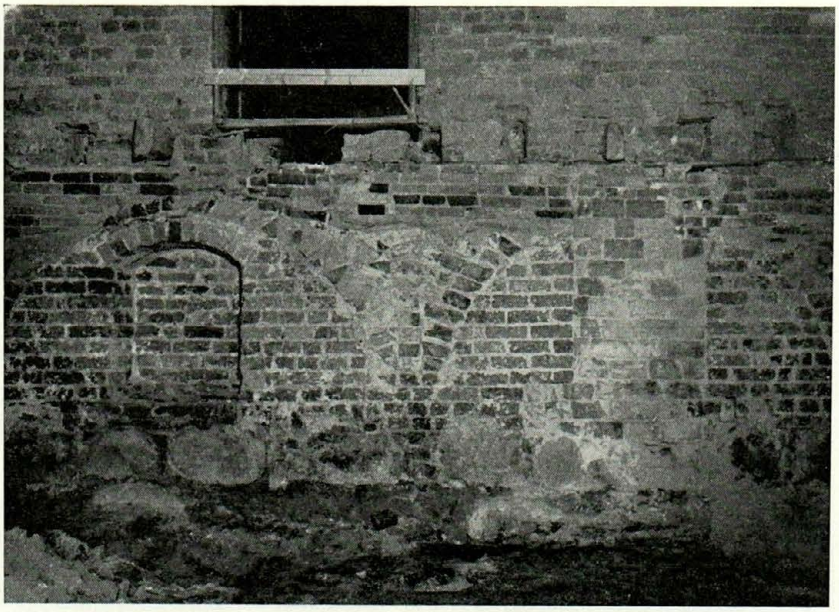

Dringenbergsgården. Senmedeltida källare under framtagning.
Foto Malmö museum.

Stadshistoriska undersökningarna 1963

Av E. Hofrén.

Med bidrag av H. Hallander, L. Nilsson, K. Liselius.

Arkeologi

Det arkeologiska bokslutet för 1963 måste betecknas som förhållandevis gott, främst tack vare de givande undersökningarna i Dringenbergska gården (kv. 32 Jörgen Kock), som pågick under större delen av året i samband med genomgripande förändrings- och restaureringsarbeten av fastigheten.[1])

De grävningsarkeologiska undersökningarna här kom i första hand att koncentreras till källaren under östra flygeln mot Frans Suellsgatan. Denna källare finns 1690 beskriven i en rättegångshandling: "Under dette huus er kiellare, såsom under dhe 12 fack en gewelfft kiellare, som är i 4 rum afdeelt med 4 små fönster och korsjern uthill gathen. Dhe öfrige kiellare under dette huus är bygt medh bielckar."[2])

Kring 1880 företogs omfattande ändringar av fastigheten, varvid källaren blev illa åtgången. Sålunda fick hela valvsystemet skatta åt förgängelsen, varför detta idag endast tecknar sig på källarens västra långvägg, för övrigt indelad med stickbågiga nischer, samt i någon mån på södra kortväggen.

Även om källaren av A. U. Isberg senior,[3]) som också gjort en summarisk skiss, beskrives såsom tunnvälvd, pekar återstående rester på att källaren ursprungligen täckts med tryckta kryssvalv. Valven har uppburits av tre mittpelare med kapitäler och baser. Redan före årets undersökning hade man som bekant kännedom om två romanska kapitäl, varav ett s. k. veckkapitäl samt en kolonnbas, vilka använts såsom underlag för de trästöttor som insatts vid nyssnämnda omändringsarbeten.

Nu framkom emellertid under det gjutna golvet ytterligare två kolonnbaser med samma romanska profilbildning som den tidigare kända. Dessa romanska byggnadselement erbjuder flera intressanta och svårlösta problem. Deras användning i källaren är självfallet ej primär. På en av de påträffade baserna har dessutom vulsten avbilats på två sidor, varför dess tidigare placering torde varit i hörn.

Ej heller synes kapitälen och baserna bl. a. med hänsyn till de olikartade proportionerna ursprungligen ha ingått i samma valvsystem, vilket ytterligare försvårar frågan om deras respektive proveniens. Huruvida denna skall sökas i Malmö eller Lund eller kanske Dalby måste också tills vidare lämnas öppet.

Man rör sig emellertid på avsevärt fastare mark om man fastslår att utnyttjandet av dessa romanska byggnadsdelar i den Dringenbergska källaren måste rymmas inom slutet av medeltiden, alltså den tid myntmästaren Henrik Dringenberg

Dringenbergsgården. Vid källarundersökningen påträffades två romanska kolonnbaser som återanvänts i det senmedeltida valvsystemet. Stenraden i bakgrunden utgör sylstenar för en äldre bebyggelse. Foto SDS.

bebodde gården. Att källaren skall betecknas som senmedeltida framgår bl. a. av valvtypen, de förhållandevis stora, stickbågiga murnischerna, tegelformatet etc.

Jämförelsematerial kan också hämtas i det relativt stora och märkliga bestånd av medeltida källare, som fortfarande finns bevarat i Malmö och som är känt främst tack vare Einar Bagers forskningar. Huvudparten av dessa källare är dock ej tillgängliga för allmänheten, men med den 1958 fram-

tagna, delvis rekonstruerade källaren under Rådhusets tillbyggnad mot Kalendegatan kan en typisk medeltida malmökällare väl studeras.[4])

Som ovan framhållits kan den Dringenbergska källaren på stilhistoriska grunder dateras till medeltidens slut. Resultatet av den arkeologiska genomgången av källargolvet var däremot, ehuru i sig själv ytterst givande, av mindre värde vad beträffar själva dateringen av källaren. Kvarvarande golv, som bestod av ett 6—12 cm tjockt stampat lerlager, täcktes ställvis av ett kraftigt brandlager, som gav till fynd mynnings- resp. bottenfragment av sent svartgods (jydepotter) samt något rödgods.

En datering till 1600-talet får i sammanhanget anses vara trolig. Som det värdefullaste fyndet från detta brandlager skall nämnas en speltärning av ben (sida 9 mm).

På ett flertal ställen i lergolvet kunde runda stolphål frampreparerasfyllda med sot och förkolnade trärester (diam. 6—12 cm, djup till 36 cm). Någon inbördes ordning dem emellan gick dock ej att konstatera med ett undantag, nämligen de kraftiga stolphålen (diam. 12 cm, djup 36 cm) å ömse sidor den nordligast belägna basen. De här nedslagna stolparna torde förmodligen ha tjänat som en slags byggnadsställning.

Efter slutförd genomgång borttogs lergolvet och under detta vidtog så sanden. Cirka 180 cm under lergolvet kunde i profilen spåras en mörkfärgning utgörande en äldre nivå.

Avlägsnandet av golvet avslöjade också byggnadstekniska detaljer av intresse. Såsom fundament för kryssvalvens mittpelare hade nedgrävts kraftiga gråstenar på vilka baserna sedan placerats — direkt på de två sydligast belägna och med ett utjämningsskikt av tegel och kalkbruk på den norra. Detta tegel var för övrigt identiskt med det som kommit till användning vid uppmurningen av källarväggarna.

En överraskning återstod. Vid genomgången av området mellan mittfundamentet och det norra framkom resterna av en i sanden nedgrävd trätunna, en s. k. halvtunna (i 1500- och 1600-tals boupptecknigar förekommande beteckning på smärre tunnor).

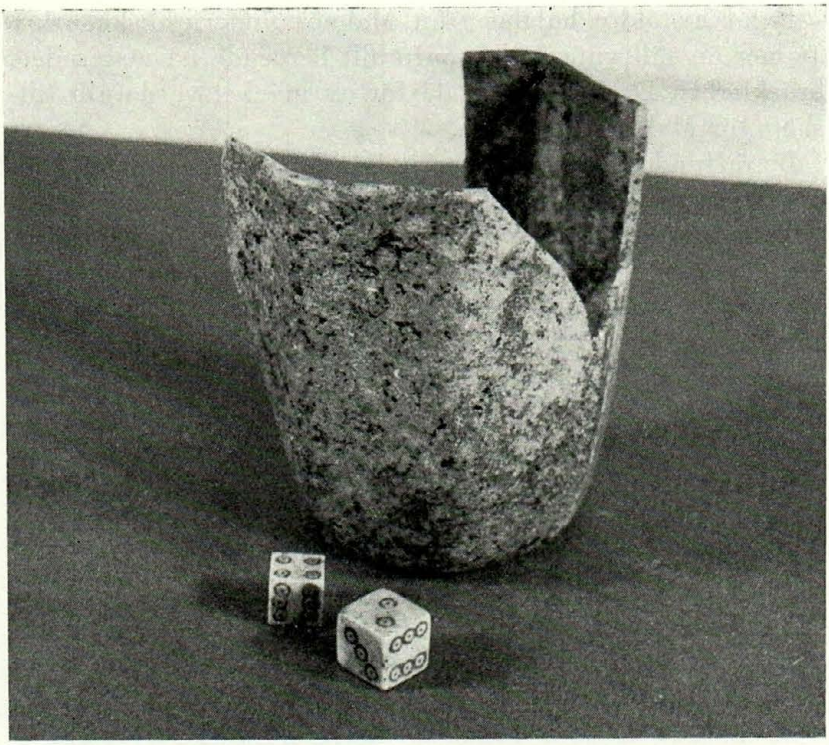

Dringenbergsgården. Den under källargolvet nedsatta s. k. halvtunnan innehöll bl. a. åttkantig glasbägare samt den ena speltärningen. Den andra från brandlagret ovanför källargolvet. Foto Malmö museum.

Halvtunnan var synnerligen starkt förmultnad och tecknade sig mot den omgivande sanden närmast som en enda mörk massa. Den torde ha haft en diameter av 52 cm och djup cirka 20 cm. I den mån denna gick att bestämma var stavtjockleken 2 cm.

Var tunnan i sig själv icke av så stort intresse var dess innehåll av desto större. I första hand bör nämnas de glasfragment av vilka kunnat rekonstrueras en 6,5 cm hög, åttkantig bägare med snedrefflade väggar och uppstjälpt bottenparti. Glasmassan, som nu är iriserad, har ursprungligen haft en svagt grönaktig ton.

Fynd av äldre hålglas från Malmös underjordiska arkiv är mer än sällsynta, väl framförallt beroende på materialets bräcklighet. Detta glas var därför ett mycket värdefullt tillskott för Malmöarkeologien.

Beträffande bägarens datering bör denna sättas till 1500-tal eller eventuellt tidigt 1600-tal. Med sannolikhet tysk import.

Tunnan lämnade ytterligare glasfynd, nämligen smärre fragment av fot och fotplatta till en bägare av venetiansk typ, som utan tvivel bör tidfästas som den åttkantiga bägaren. Även denna halvtunna innehöll en speltärning av ben, liknande men något mindre än den som tidigare påträffats i brandlagret (sida 8 mm). Keramikfynden tunnan gav var få, fyra fragment av jydepotter varav en mynningsbit. Förekomsten av jydepotter brukar vanligen datera lagren till 1600-tal eller senare, men i malmöarkeologien bör också i vissa fall 1500-tal kunna ifrågasättas.

Slutligen lämnade denna innehållsrika halvtunna ett förhållandevis stort benmaterial av betydande intresse. Intendenten vid Malmö museums naturhistoriska avdelning Håkan Hallander, som genomgått materialet, har förtecknat rester av en katt samt tre olika fåglar, nämligen gås, höns och skata.

Även om källargrävningen var den vetenskapligt mest givande, därigenom att en viss lagerföljd gick att hålla, framkom vid arbeten både inom byggnaden och på gårdsplanen flera värdefulla fynd, som dock får sägas vara fyllnadsfynd. Som det bästa av dessa skall omnämnas en stor i det närmaste hel jydepotta tillhörande 1600-talet liksom en mindre trefotsgryta. Som ett samlat fynd måste dock fynden från en avfallsgrop intill södra längan betecknas, nämligen en trefotsgryta av rödbränt lergods invändigt glaserad från 1600-talets mitt samt ett större antal krossade kritpipor.

Kritpipan var genom sin bräcklighet och prisbillighet en snabb förbrukningsartikel — en 1600- och 1700-talens köpslit-släng produkt.

De nu i avfallsgropen påträffade piporna tillhör 1600-talets andra hälft och torde importerats hit från den holländska staden Gouda, som var ett viktigt centrum för kritpipetill-

Dringenbergsgården. 1600-tals trefotsgrytor, i bakgrunden s. k. jydepotta. Foto Malmö museum.

verkningen. En sådan fanns dock även på nämre håll såsom i Köpenhamn, Nörre Sundby och Stubbeköbing.[5])

I undersökningens slutskede påträffades i nordöstra hörnet av gårdsplanen resterna av en kvadratisk, ombyggd träbrunn (yttermått 1,5 m × 1,5 m).[6]) Längs dess östra sida fanns en vattenså, varifrån ledde ett rör in mot huset. Denna brunn finns beskriven i den inledningsvis citerade rättegångshandlingen av 1690: "I dhenne gårdhen är 2ne poster medh jernswingler dhen ene med ferskt dhen andre med Brunnwatten ..." Den nu uppmätta brunnen torde med säkerhet varit den som hållit Brunnwatten, d. v. s. brunnsvatten. Fyndmaterialet från brunnen styrker, att den varit i bruk under 1600-talet.

Som framgått av denna kortfattade beskrivning är 1600-talet det rikast fyndförande århundradet i den Dringen-

bergska gårdens historia. Men även senare sekler är representerade i det arkeologiska fyndmaterialet, exempelvis minna en hantel av järn om gårdens 1800-tal, om dess skoltid och gymnastikundervisning liksom skärvor av porslinstallrikar om den tid gården tjänade som "Kramers annex" etc.[7])

Dessa undersökningar i den Dringenbergska gården, som lämnat ett fyndmaterial från högmedeltid till nutid, kan i smått sägas visa medeltidsarkeologiens stora möjligheter att levandegöra och konkretisera den bild, som skapas utifrån det arkivaliska källmaterialet.

Slutligen vill förf. anmärka, att föregående sammanställning endast berört de grävningsarkeologiska resultaten. De byggnadsarkeologiska å sin sida, som var lika givande, kommer att behandlas separat varvid de stenrader som inmättes såväl i östra som södra längan och som torde utgöra sylstenar till en äldre bebyggelse får sättas in i sitt rätta sammanhang.

Jämfört med undersökningen i kv. Jörgen Kock var övriga under året företagna av begränsad omfattning. En kortfattad beskrivning bör dock ägnas åt undersökningen på den tomt vid Torvgatan (kv. 53 Stjärnan), där nu "Aspegrenska huset" reser sig. Denna tomt kan följas förhållandevis väl från 1500-talets andra hälft, då här fanns en av stadens hästmöllor.[8]) Under 1600-talet omnämnes denna ett flertal gånger, exempelvis 1679 då "Olle Jenszen Möller lejer hestemöllen och tillhörige hus av Jost Johansson Krutmeijer". Hästmöllan var för övrigt i bruk fram till 1719.[9])

Vid undersökningen framkom i ett fyllnadslager på djup 1,50 m från gatunivån två kvarnstenar, som utan tvivel bör sättas i samband med hästmöllan. Längst ner i lagerföljden låg en 0,7—1 m djup kompost, innehållande bl. a. djurkranier, som delvis var nedgrävd i bottensanden och som mot norr begränsades av nedkörda ekstolpar. De viktigaste fynden bestod av två rödgodsskärvor, varav ett bottenparti, med olivgrön blyglasyr. Kärl med denna glasyrtyp brukar vanligen betecknas som västeuropeisk import och dateras till omkring 1300. Modern keramikforskning har dock ifrågasatt, huruvida ej en tillverkning kan ha funnits på avsevärt nämre håll.

Dringenbergsgården. 1600-tals träbrunn under framtagning. Foto Stenbergs bilder.

Det lager, vari dessa skärvor nu påträffades, kan utifrån en del stengods dateras till 1400-tal. Bland de tillvaratagna fynden må slutligen nämnas medeltida taktegel, fragment av rödgodsgrytor och fat samt något läder.

De arkeologiska undersökningarna i stadens ytterområden, där ett intensivt planerings- och byggnadsarbete pågår, var under året fåtaliga, i vissa fall mindre beroende på att förhistoriska lämningar skulle saknats, än att den i forminneslagen stadgade anmälningsskyldigheten uteblivit.

I samarbete med Lunds universitets historiska museum företogs dock en mindre undersökning i Husie av anläggningar, som av keramikfynden att döma kan föras dels till yngre bronsålder dels till äldre järnålder.

Vid schaktningsarbeten i kv. 254 Professorn framkom en fin slipsten (34,5 cm × 14 cm, 7 slipytor) tillhörande stridsyxekulturens redskapsförråd. Denna typ av slipsten kan förekomma både som boplatsfynd och som gravfynd. Vid efterundersökningen gjorda iakttagelser pekar på att slipstenen varit nedlagd i en grav, som nu spolierats.[10])

Fornminnesvård

Under året har genom stadsträdgårdsmästarens försorg en förmodad bronsåldershög i Rönneholmsparken befriats från buskvegetation.

Byggnadsminnesvård

Året kännetecknas av en allt intensivare nybyggnation i stadens centrala delar. Trycket på äldre värdefulla bebyggelsepartier har naturligtvis ökat i takt härmed och ställt byggnadsminnes- och miljövården inför många svårlösta problem.

Året har dock samtidigt inneburit stora glädjeämnen ur dessa synpunkter, främst Malmö Sparbank Bikupans dels iståndsättning av Ekströmska dels rekonstruktion av Aspegrenska huset vid Lilla torg.[11])

Ekströmska gårdens historia kan följas från 1522, då husraden längs Larochegatan utgjordes av fem bodar (benämning på mindre bostäder). Under 1500-talets andra hälft täcktes en stor del av kvarteret av den s. k. Möllegården (jmf. Arkeologi) och hundra år senare låg på hörnet vid Larochegatan en låg korsvirkesbyggnad, som tiderna igenom ägts av en lång rad hantverkare.

Dr Bager har förmodat, att det nuvarande så utomordentligt väl iståndsatta Ekströmska huset tillkom under loppet av 1720-talet. Vid sidan av detta hus har nu till en del uppförts Aspegrenska huset, som ursprungligen låg vid Mäster Nilsgatan och ingick i den stora handelsgård som borgaren

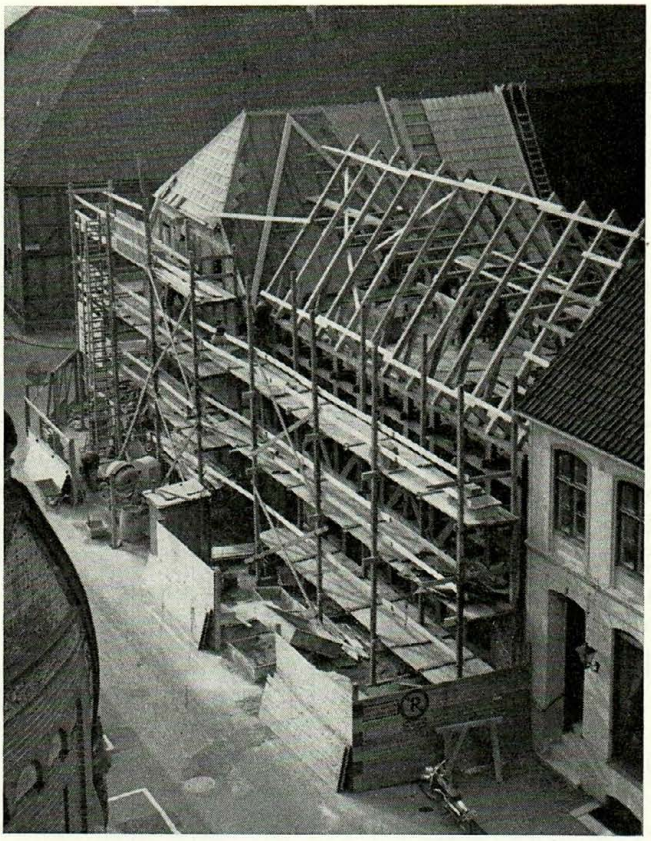

Lilla torg. Västra sidan. Aspegrenska huset uppföres. IWA-foto.

Jacob Davidsen omkring 1600 lät uppföra. Denna gård ombyggdes kraftigt på 1790-talet av Henrik Falkman för att 1907 bli tvungen att lämna plats åt det stora sparbankshuset.

Lilla torg, framförallt naturligtvis dess södra och västra sidor med Laroche- och Hjulhamnsgatorna ger idag en karakteristisk äldre malmömiljö i korsvirke främst tack vare de enskilda fastighetsägarnas intresse. Lilla torg kan sägas vara de stora möjligheternas torg — möjligheterna att här med tiden skapa en sammanhängande sluten torgmiljö mitt i centrum av storstaden.

De bästa exponenterna för äldre profanarkitektur finner man i Malmö som bekant vid Västergatan—Adelgatan—Östergatan. Såsom exempelvis Rosenvinge eller Jörgen Kocks hus. Denna gata är för övrigt en av Nordens mera intressanta stadsgator dels genom sin ålder och betydelse dels genom sin nu stående bebyggelse. Varje förändring, som syftar till att bevara eller bättre taga till vara gatubildens unika karaktär, måste därför av miljövården hälsas med tillfredsställelse, såsom exempelvis under året Dringenbergska gården.[12])

Även om, som det visade sig vid restaureringen, några äldre yttermurar ej fanns bevarade kommer återställandet av fasaderna i tidigt 1800-talsskick att innebära ett bättre samspel med omkringliggande bebyggelse. Som tidigare påpekats är den Dringenbergska gårdens historia ytterst händelserik och därmed är även dess byggnadshistoria komplicerad. (Se Arkeologi.) Efter slutförda arbeten kommer bl. a. en nu framtagen, välbevarad 1500-talsmur i tegel och kritstensförband att bli tillgänglig för studium liksom de två senmedeltida källarna.

Det stora problemet under det gångna året har framför andra varit Suellska huset i Möllevången (kv. 12 Malmen), som uppfördes 1796 av Frans Suell och hans maka Anna Caisa af Trolle. Huset är trots flera omändringar en ytterst fin exponent för sen 1700-talsarkitektur och dess fortsatta existens i malmömiljön borde därför stå utom all diskussion. Byggnaden är också upptagen i 1954 års kulturbyggnadskommittés förteckning över värdefull äldre bebyggelse i Malmö. Dess existens har dock under året starkt ifrågasatts trots att möjligheterna att här återskapa en äldre miljö är osedvanligt gynnsamma.

Med hänsyn till husets byggnadshistoriska värde och inte minst till dess aktualitet återges här i sammandrag en av stadsingenjörskontoret genom teknologerna L. Nilsson och K. Liselius upprättad beskrivning över byggnaden jämte planer.

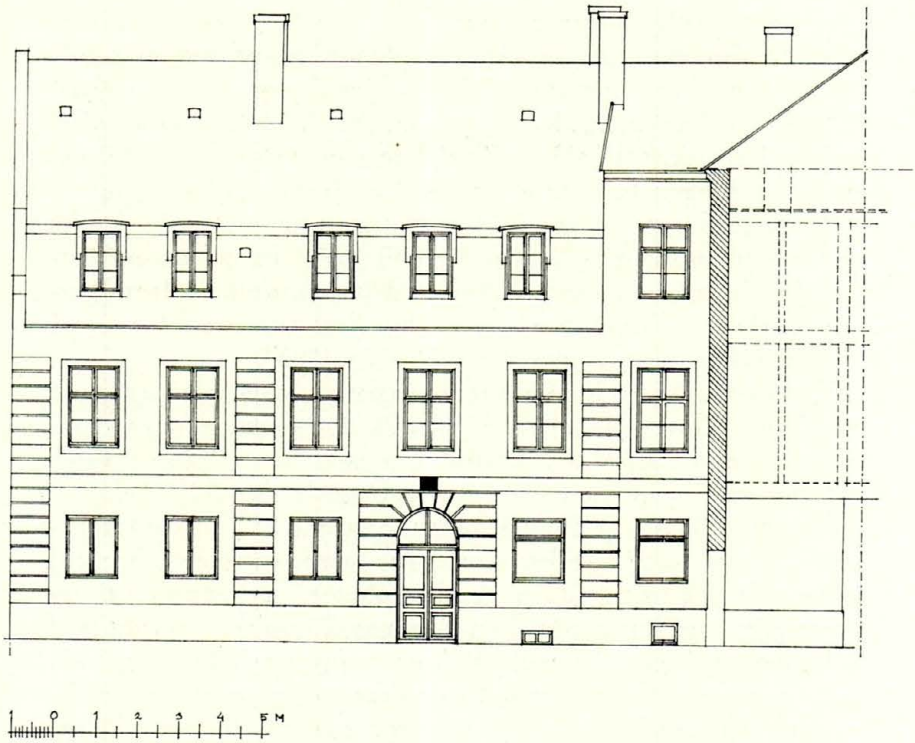

Suellska huset. Uppmätning av huvudfasaden. Stadsingenjörskontoret.

Suellska huset i kvarteret 12 Malmen.

Uppmätning och beskrivning av L. Nilsson och K. Liselius.

Nuvarande skick

Detta hus ligger inklämt på en gård vid Barkgatan och utnyttjas för närvarande av ägaren, A. W. Nilssons fabriker, som magasinslokal. Huset, som bär tre våningar och vind, är uppfört i tegel och putsat förutom södra gaveln som är slammad. Norra gaveln har delvis rivits och byggts samman med ett bostadshus med samma takhöjd men med mindre taklutning. Detta tak skjuter ut något över den ursprungliga

byggnaden och vidare fortsätter ett stycke av den gamla väggen upp i en tredje våning. Husets ursprungliga nordöstra hörn finns bevarat i den yngre byggnadens ingång. Fasaderna har artikulerats genom breda hörn- och mittkedjor i rustik, som stått vitputsade mot de gula väggfälten. Andra våningen har framhävts såsom huvudvåning framförallt genom högre fönster. Vidare har entrépartiet poängterats genom en omfattning i grund rustik och genom att på östfasaden insatts en mindre sten med inskriptionen "Handlanden i Malmö Franz Suell och Dess hustru Anna Caisa af Trolle hafwa låtit bygga detta Hus år 1796".

Den inre planlösningen karakteriseras av en genomgående korridor i husets längdriktning. På ömse sidor om denna radar rummen upp sig. Trapphuset som har vilplan i öster och når våningsplanen i husets centrum bildar mittaxeln.

Bottenvåningen är för närvarande inredd till omklädningsrum, matsal m. m. Andra våningen, huvudvåningen, har till nyligen varit uppdelad i smålägenheter. Av sannolikt ursprunglig inredning här kan nämnas fönsternischernas väl behållna profilerade panel. Bakom papper och tapeter finns i ett par rum den ursprungliga väggpanelen med sin mörkgröna resp. mörkt rödbruna oljefärg med guldränder. Kvarvarande kakelugnar är samtliga av enkel typ och tillhör 1800-talets andra hälft.

Beträffande tredje våningen är denna starkt ombyggd, men tydliga spår av rumsuppdelningen visar en plan mycket lik andra våningens. Slutligen synes befintliga trätakstolar vara original.

Historik

Möllevångsgården var en av Frans Suells lantegendomar, ursprungligen bildad av en del sumpiga jordar strax söder om staden, som inköptes åren 1788, 1796 och senare. Här anlades en stor fruktträdgård och en engelsk park. Vidare lät Suell 1796 uppföra ovannämnda corps de logi, som kom att utgöra hans sommarställe.

Den av Suell år 1806—1807 anlagda parken utgör numera en del av Folkets Park. Den uppläts under sommaren för

allmänheten. Fyra år efter Suells död — 1821 — köptes huset av Lorenz Kockum. Det såldes ånyo 1825 och bytte sedan ägare flera gånger, innan det inköptes av J. F. Barkman, som 1836 startade en brunnsinrättning med ett hundratal gäster per år. Denna drevs fram till 1840-talets slut. Vid denna tid avbildades huset med en del av parken av C. C. Dahlberg. Målningen, "Lugnet vid Möllevången", finns återgiven i färg i M. F:s årsskrift 1945.

Huset omfattade i bottenvåningen: förstuga, garderob, bagarstuga, skafferi, sju rum (vita, gröna, bruna, röda och blå rummen samt salongen) och gula förmaket. I andra våningen fanns: förstuga, kök och sju rum (gula rummet, blå och vita förmaken, salen, gröna kammaren, kabinettet och blå sängkammaren). Dessutom nämns en ovälvd källare med stentrappa. Yttermurens tjocklek var i bottenvåningen en aln och i övre våningen 3/4 aln. Markytan låg då lägre och från ingångarna gick trappor till markplanet. Huset hade, åtminstone 1829, tre utvändiga trappor av sten och en takkupa mitt på östra fasaden. Ytterväggarna var kalkrappade och fogstrukna, tegeltaket understruket med kalk och övre delen underklädd med furubräder. Gavlarna var brandmurade med bränd tegel och täckta med oljefärgade järnplåtar. Skiljeväggarna bestod av korsvirke med bränt tegel och "av vanlig tjocklek". Tak- och stuprännor fanns, jämte en åskledare på södra gaveln.

Bottenvåningen visade 1829 en förstuga med trätrappa, åtta boningsrum, tre kamrar och ett kök med täljstensgolv. I andra våningen fanns en förstuga med trätrappa, åtta boningsrum och fem kamrar eller garderober.

År 1892 var huset indelat i en förstuga, två tamburer, fjorton rum, två kök, kamrar och garderober samt innehöll kakelugnar och en bakugn. Fortfarande fanns endast två skorstenar. Fot och grund var av gråsten och trossbottnarna av lera. Huset mätte 18,89 m på längden, 13,20 m på bredden, foten var 90 cm hög, höjden från fot till tak var 8 m och från bjälklaget till takåsen 6 m. Vid västra sidan hade man då byggt till en veranda, 9,20 m lång och 2,38 m bred, under tak av järnplåt och med golv av höganästegel.

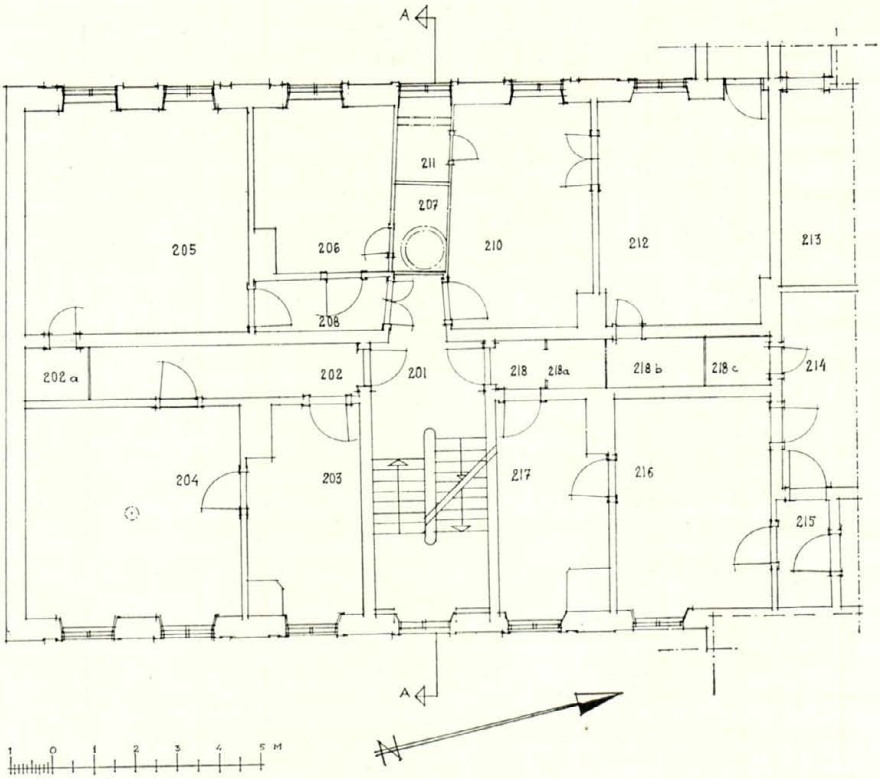

Suellska huset. Plan över andra våningen. Stadsingenjörskontoret.

Senare har tre nya skorstenar uppförts, innerväggarna och möjligen även de två ursprungliga skorstenarna byggts om och tegeltaket ersatts med papp. Detta skedde förmodligen i samband med att huset i början av 1900-talet inreddes till smålägenheter, då även tredje våningen byggdes om och utrustades med takkupor.

Förteckning över djur- och växtfynd från Dringenbergska gården.

Av Håkan Hallander

I. 1600-, 1700-, 1800-talet. Gårdsplanen, fyllnadslager.

Nötboskap	1 del av kranium av vuxet djur 1 tand 1 kanonben av kalv
Får	1 skadat kranium av ungdjur
Get	1 hornkvicke
Får/Get	3 extremitetsben
Gås	defekt bröstben och dito nyckelben
Växtdelar	3 barkstycken av björk och bok, brända.

II. 1600-, 1700-talet. Senmedeltida källaren.

Hare/Kanin	extremitetsben, underkäksfragment 3 defekta revben
Mus	1 tibia
Svin	1 vänster underkäkshalva 1 del av extremitetsben
Nötboskap	4 tänder (1 incisiv, 3 molarer) 2 extremitetsben av vuxna djur, 3 dito av unga djur 1 extremitetsben, ålder obestämbar 9 defekta ryggkotor varav 7 från vuxet och 2 från ungt djur 5 div. ben, ålder obestämbar
Får/Get	5 kraniefragment 11 extremitetsben 3 fragment av revben

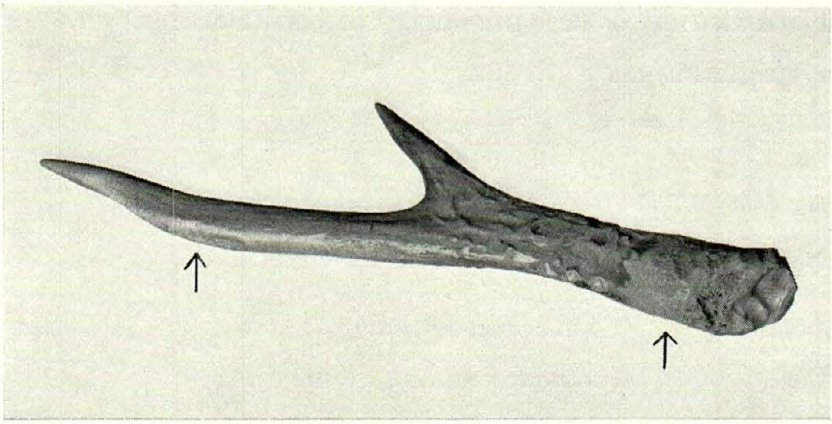

Rådjurshorn från "halvtunnan", slutet av 1500-talet. Observera bearbetningen, i det en tagg har avlägsnats (pilen till höger) och rosenkransen har utjämnats (pilen till vänster). Foto MSY.

Gås	2 extremitetsben
Torsk	24 st identifierbara kranieben + 23 fiskben som torde höra hit. Minst 2 olika torskar.
Tånglake	1 underkäksben

III. 1600-talet. Senmedeltida källaren, brandlagret.

Nötboskap	1 tand (incisiv) + 2 revbensfragment och 1 ledskålsfragment

IV. 1600-talet. Senmedeltida källaren, lerlagret över bottensanden.

Valnöt	1 halvt fruktskal

V. Slutet av 1500-talet. Tunnan. Senmedeltida källaren.

Hund	2 ländkotor från vuxet djur
Katt	1 kranium och 3 revben från mycket ungt djur

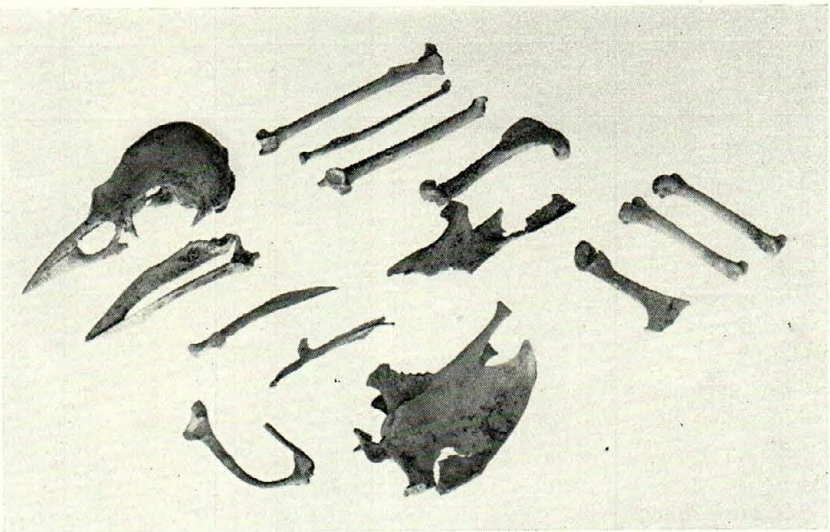

Benrester av skata från halvtunnan, slutet av 1500-talet. Foto MSY.

Svin	fragment av underkäke, yngre djur fragment av 3 revben, 4 ben ur mellanfoten
Rådjur	1 vänsterhorn, bearbetat (rosenkrans + 1 tagg avlägsnad med något verktyg)
Gås	2 extremitetsben
Höns	9 extremitetsben från ett yngre djur i "gödkycklingsklass" 1 överarmsben, vuxet djur bröstben, nyckelben, ½ bäcken 2 korpben, 10 extremitetsben från äldre djur, troligen en tupp att döma av storleken på de skilda benen. bröstben, nyckelben, ½ bäcken, 2 korpben 16 extremitetsben Dessutom tillsammans 12 sesamben
Skata	kranium, bröstben, korpben, nyckelben, revben 7 extremitetsben

Systematisk förteckning.

Art	Antal fynd	Beskrivning	Förmodat antal djur	Lokal
Däggdjur				
hare/kanin Lepus/Oryctolagus	5	div. ben	1	II
mus Mus musculus/ sylvaticus	1	tibia	1	II
hund Canis domesticus	2	ländkotor	1	V
katt Felis catus	4	skalle, revben	1	V
svin Sus scrofa domesticus	10	extremitetsben kraniefragment	minst 3	II, V
nötkreatur Bos taurus	32	extremitetsben kraniedel	minst 2	I, II, III
rådjur Capreolus capreolus	1	horn m. del av kranium	1	V
får Ovis aries	1	defekt kranium	1	I
get Capra hircus	1	hornkvicke	1	I
får/get Ovis/copra	21	kraniefragment extremitetsben	minst 3	I, II
Fåglar				
gås Anser domesticus	6	extremitetsben bröstkorg	minst 2	I, II, V
höns Gallas domesticus	57	bröstkorg, bäcken extremitetsben	trol. 4	V
skata Pica pica	12	kranium, bröstkorg, extremitetsben	1	V
Fiskar				
torsk Gadus Callarias	47	kranieben + div. ben	minst 2	II

Art	Antal fynd	Beskrivning	Förmodat antal djur	Lokal
tånglake Zoarces viripares	1	underkäksben	1	II
Växter				
valnöt Juglans regia	1	fruktskal	—	IV
björk Betula sp	2	barkbitar	—	I
bok Fagus silvaticus	2	barkbitar	—	I

Kommentarer.

Lokal I

Bland fynden från fyllnadslagren lägger man märke till två tämligen välbevarade pannben med hornkvickar av nötboskap resp. får. Av dessa är kokraniet av speciellt intresse (se bild).

På grund av diverse miljöbetingade orsaker såsom inavel, dålig utfodring etc. var nötboskapen synnerligen småvuxen under medeltiden. Två kokranier av gammal smålandsras från tidigt 1800-tal uppmätta av Berlin (1923), hade sålunda en minsta pannbredd av 142 och 138 mm. Det aktuella kraniet, som härstammar från ett utvuxet djur, förmodligen en ko, mäter på samma ställe 139 mm och ansluter sig väl till rasen, som var en kvarleva av den småvuxna boskapsras, som på 1600-talet tycks varit den förhärskande även i Skåne. Man får en uppfattning, om hur små dessa kor verkligen var, då man läser en beskrivning från 1860-talet: "en lefvande ko, 11 år gammal, som födt 6 kalfvar; den höll i längd från nacken till svansroten 5 fot 3 tum, höjden öfver bogen var 3 fot 3 tum (således icke 1 meter) öfver korset 3 fot 4 tum, hornen 4 tum långa; och lika små kor finner man många, ehuru det vanliga måttet är något större" (Wahlgren 1872). Berlin be-

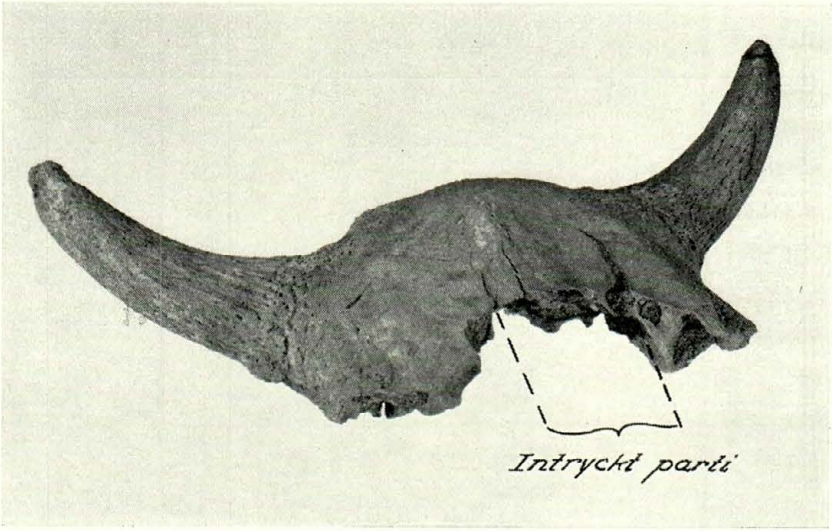

Nack- och pannparti av nötboskap, förmodligen 1600-tal. Lösfynd. Observera, hur det bedövande och förmodlingen också avlivande slaget tryckt in det kraftiga pannbenet. Foto Malmö Stads Yrkesskolor (MSY).

räknar med utgångspunkt från bl. a. ovannämnda kranier att medeltidskons längd skulle vara c:a 113 cm och dess boglängd 107. Som jämförelse kan anges måtten på en svensk låglandsko av bästa typ (1963) längd: 240 cm nosspets till svansrot, boghöjd 130 cm, minsta pannbredd: 18,5 cm.

Ytterligare en intressant sak kan utläsas av det funna kraniet. På framsidan syns ett tydligt märke efter en deformering av pannbenet, så kraftigt att det bortåt en cm tjocka benet spruckit och försänkts. Det vanliga sättet att döda storkreatur var, innan man mot 1800-talets senare hälft började använda slaktmasker av olika konstruktioner, att helt enkelt bedöva djuret med ett kraftigt slag just i pannan, varefter blodet kunde avtappas, varigenom djuret avled. På det aktuella kraniet torde slaget ha varit omedelbart dödande.

Beträffande större extremitetsben av såväl ko som får och get gäller, att man krossat dem synnerligen omsorgsfullt för att komma åt innehållet, den mycket begärliga märgen.

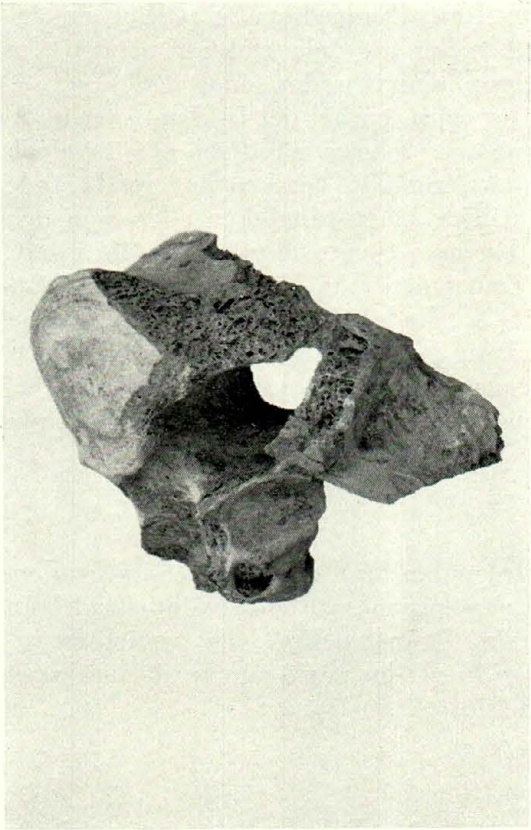

Ryggkota av nötboskap från Romanska källaren, senast 1700-talet. Brottet i kotans högra del torde ha åstadkommits vid itusågningen av djuret. Foto MSY.

Lokal II

Bland däggdjursbenen lägger man här märke till rester av en kanin eller hare, troligtvis det senare. Mot slutet av 1700-talet, när gården var hovjägmästarebostad, fanns flera jägare anställda, varför fyndet mycket väl kan härstamma från ett vilt djur. Det går dock ej att utesluta den möjligheten, att det rör sig om en stor tamkanin.

Från den senmedeltida källaren härstammar också en kota

av nötboskap, ett äldre djur. Denna kota är tydligt genomsågad, vilket visar, att seden att dela slaktade djur i två hälfter med såg redan uppkommit under senast 1700-talet.

I samma lager hittades också en hel del fiskben, som torde härstamma från 3 fiskar av två arter, nämligen en större och en mindre torsk samt en tånglake. Torsken hör fortfarande till våra vanligaste matfiskar, men tånglaken eller, som den även kallas, ålakusan, har man tyvärr slutat att nyttja i matlagningen. Linné omnämner den från Marstrand i sin "Västgöta resa" och säger: "... hade äfven som Näbbgäddorna gröna ben, och benen lyste i mörkret som Uggleved." Fortfarande finns det gott om ålakusor utanför Malmö, och författaren kan rekommendera dem till smakprov. I smaken påminner de om ål.

Lokal IV

I lerlagret över bottensanden låg ett av de få växtfynden, ett valnötsskal. Linné påpekar många stora valnötsträd från herrgårdar och slott i sin "Skånska resa". De, som först införde valnöt till Sverige, torde ha varit munkarna, möjligen redan under tidig medeltid.

Lokal V

Av allra största intresse är innehållet i halvtunnan, vilken tycks ha fungerat som avfallskärl. Rester från en katt, däribland ett kranium, är så ofullständigt förbenade och små att man torde kunna säga att katten avlidit (avlivats?) redan innan den nått mer än någon veckas ålder. Ett horn av rådjur (se bild), som låg under halvtunnan, har bearbetats i det att en tagg avlägsnats, rosenkransen slipats bort och den yttersta taggen slipats. En bit av pannbenen sitter kvar vid hornet.

Rester från tre olika fåglar hörde också till tunnans innehåll nämligen gås, höns och skata. Av gåsen fanns endast få rester, extremitetsben, men av hönsen desto mera. Minst fyra skilda individer kan urskiljas, ett yngre djur i "gödkycklingsklass", två medelstora vuxna djur, och ett äldre mycket

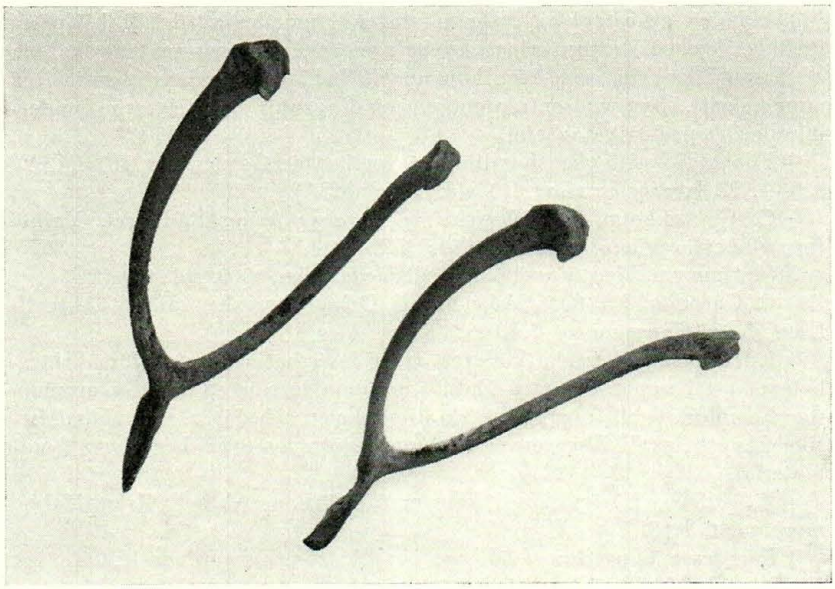

Två nyckelben av höns, slutet av 1500-talet. Fortfarande förekommer seden att "dra lyckoben", "dra önskeben", varvid två personer drar i var sin ända av hönsnyckelbenet. Den som får längsta biten får sin önskan uppfylld. Foto MSY.

stort djur, det sista troligen en tupp. Av kranier och ryggrad fanns inga rester, möjligen har djuren nackats och huvuden slängts på tidigt stadium. I det fall att hönsen ätits, kan man förmoda att seden att använda nyckelbenet som "önskeben" troligen ännu ej uppkommit på slutet av 1500-talet, eftersom båda de funna nyckelbenen var intakta (se bild).

Vidare fanns här en stor del av benen från ett skatskelett (se bild). Huruvida skatan ätits må vara osagt, att den inte är oduglig som människoföda kan danskarna intyga; de äter den fortfarande på sina håll.

Noter.

Undersökningarna har föreståtts av förste intendent C. G. Lekholm med biträde av intendent E. Hofrén. Vidare har tidvis tjänstgjort tf. amanuens F. Carlsson, fil. kand. B. Hamenius, modellbyggare I-B. Nordin, ingenjör J. Blomberg, konservator T. Nilsson.

[1]) Vid den arkeologiska undersökningen lämnades värdefull hjälp av fastighetsägarens (Försäkringsaktiebolaget Skåne) representant kapten W. F:son Edenheim, som även kommer att behandla gårdens historia i en minnesskrift. Byggnadsentreprenören civilingenjör J. Helgesson underlättade det praktiska arbetet.

[2]) Bilaga till rättegångshandling 15 sept. 1960. Gårdens nr 403 (MSA).

[3]) A. U. Isbergs samling B 5 sid. 502 a (MSA).

[4]) C. G. Lekholm, Arkeologiska iakttagelser kring Rådhuset, Malmö fornminnesförenings årsskrift 1959.

[5]) H. Hansson, Med tunnelbanan till medeltiden, 1960, sid. 199 ff.

[6]) F. Carlsson, En 1600-talsbrunn på Dringenbergska gården, Aktuellt från Malmö museum. 6—7, 1963.

[7]) I den Dringenbergska källaren avser fastighetsägaren — försäkringsbolaget att i samarbete med Malmö museum inreda ett mindre museum som kommer att bli tillgängligt för allmänheten och där gårdens händelserika historia skall illustreras bl. a. med hjälp av ovan beskrivna fyndmaterial.

[8]) E. Hofrén, Hästmöllan i kvarteret Stjärnan, Aktuellt från Malmö museum, 1, 1963.

[9]) För dessa uppgifter såväl som om Ekströmska gårdens historia ber jag få tacka fil. dr. Einar Bager.

[10]) E. Hofrén, Malmöfynd, Aktuellt från Malmö museum, 3, 1963.

[11]) Arkitekt har varit stadsarkitekt R. Welin, Ystad.

[12]) Arkitekt för restaureringen är S. Kelfve, byggmästare civilingenjör J. Helgesson. Byggnadshistoriska kontrollanter såväl vid restaureringen av Dringenbergska som Ekströmska gården har varit förste intendent C. G. Lekholm och fil. dr. E. Bager.

Källor.

Frans Suells bouppteckning 6 maj 1818, MSA.

Brandförsäkring 24 april 1829 och 22 nov. 1892 (Sk. Brandförs. inr. arkiv).

Litteratur.

Berlin, Herved: De svenska nötboskapsrasernas härstamning. Malmö 1932.

Lepiksaar: Husdjurens historia i Skåneland. Ale, Nr 2 1963.

Linné, Carl von: Skånska resa. Stockholm 1749.

„ : Västgöta resa. Stockholm 1747.

Wahlgren, Fr. Om de vid utvidgningen af Ystads hamn åren 1868—69 funna däggdjursben. Lunds Universitets årsskrift 1872.

Anteckningar till en Malmöbibliografi för år 1963

Av Margit Johanson.

Alsterdal, Alvar, Brandsyn i samhället. Axel Danielsson 1863—1899. Malmö 1963. 389 s. Ill. portr. litt. (Skrifter till Arbetets historia. 3.)

Andersson, Helge, Bildstormare i Husie. Apostlar i kägelspel.
SDS 12/1.

— Dödsdansen i S:t Petri har 500-årig förebild i Lübeck.
SkD 11/11.

— Flensburgska huset påverkade kyrkobyggnader i malmötrakten.
SkD 18/2

— Husie kyrka restaureras. Gamla interiören försvinner.
SkD 4/3; SDS 20/4.

— Husie väntar nu på stor centralskola som definitivt löser alla skolproblem.
SkD 6/5.

— Kvarnby gamla prästgård. Ill.
Malmö fornminnesförenings årsskrift. Årg. 31 (1963), s. 40—57.

— Nyårsklockor över Malmö.
SkD 31/12.

— Olika uppfattningar om Husiekoret. Konstföremål återgår från museum.
SkD 31/5.

— Storstaden suger upp de gamla byarna. Kvarnby en svunnen idyll.
SkD 14/10.

— Tiotalet av de gamla byskolorna är nedlagda.
SkD 9/12.

— Vacker dopfunt i S. Sallerups kyrka visar kardinaldygderna.
SDS 12/10.

— Vädjan om strandängarna i Malmö.
Skånes natur. Årg. 50 (1963): h. 3; SkD 18/6.

— Ytterområdena har fått nytt ansikte.
SkD 4/9.

Antoine, Herbert, Branschsamverkan efterlyses för Malmö konfektionsindustri. Ill.
Belädnadsfolket. Årg. 20 (1963): h. 1, s. 12—13, 23.

Arkeologiska och byggnadshistoriska fältarbeten 1962. Meddelanden från Malmö museum av C. G. Lekholm.
Malmö fornminnesförenings årsskrift. Årg. 31 (1963), s. 97—103.

Attelid, T., Öresundsbron. Några data och anteckningar om tidigare projekt. Ill. portr.
Husbyggaren. Årg. 5 (1963): h. 10, s. 7—9.

Backe, Ulla, Ska Drottninghallen bli vagnmuseum?
SkD 9/7.

Bager, Einar, Den Bagerska släktgården. Ill.
Malmö fornminnesförenings årsskrift. Årg. 31 (1963), s. 15—28.

— Gravstensfynden i S:t Petri kyrka. Ill.
Malmö S:t Petri församlingsblad. 152.

— Jörgen Kocks gravsten åter till heders.
SDS 24/3.

— Möte med anfader.
SDS 19/2.

— Den äldsta beskrivningen av Limhamns kalkbruk.
Limhamniana. Årg. 5 (1963), s. 41—45.

Bergman, Per, C. O. Hultén. Ill.
Konstperspektiv. Årg. 19 (1963): h. 1, s. 9—11.

— Intervju med Arvid Widerberg. Ill. portr.
Konstperspektiv. Årg. 19 (1963): h. 1, s. 17—20.

Bergström, Kurt, Järnväg inom tullmur. [Malmö frihamn.]
Signalen. Årg. 64 (1963): h. 35/36, s. 4—5.

Beronius, Boel-Marie, Välkommen hit till Malmö. Så bor en modern landshövding. Ill.
Husmodern. Årg. 47 (1963): h. 34, s. 34—35.

Biografi och genealogi:

Weibull — *Weibull, B. W.*
Wentz, H., Profiler.
Asp, R. — *Lindskoug, O.*
Bager, E., Möte med anfader.
Bager, E. — *Widerberg, B.*
Berggren, S. — *Ohlson, K.*
Bülow-Hübe, E. — *Rasmussen, S. E.*
Danielsson, A. — *Alsterdal, A.*; *Lindahl, I.*
Fischer, E. — *Ohlson, K.*
Hultén, C. O. — *Bergman, P.*
Lyttkens, A., Den lilla stan.
Persson, S. — *Österling, K.*
Poles, S. — *Ljungberg, L.*
Svanberg, M. W. — *Söderberg, L.*
Widerberg, A. — *Bergman, P.*

Bolin, Sture, Pesten i Skåne [1710—1713].
Ale. Årg. 3 (1963): h. 3, s. 33—41.

Bostadssituationen för en restgrupp i Malmö. Utg. av Kommittén för lösning av vårdfrågorna för de på ålderdomshemmen störande m. m. Malmö 1963. 22 s.

Bringmark, Gösta, Östersjöutloppen i makternas kamp. Nuets frågeställning i historisk belysning.
Vår armé. Årg. 6 (1964), s. 11—19.

Bråhammar, Gunnar, Rum och dekorativt måleri. [En kalkmålning i Malmö av Lennart Rosensohn.]
KvP 7/4.

Byggnadshistoria:

Andersson, H., Flensburgska huset.
— Kvarnby gamla prästgård.
Arkeologiska och byggnadshistoriska fältarbeten.

Bager, E., Den Bagerska släktgården.
Fjellander, A., Grävskopan går fram.
Persson, A. G., Gustav Vasa lärde fint sätt.
— Kampanilens öde.
Schlyter, H., S:t Petri kampanilen.
Sjöö, M., Pietetsfull restaurering.
Widerberg, B., Fasadklättring.
— Femhundra års malmöhistoria.
— Hus i Malmö.
— Nymfer virvlade...
— Nyputsad 80-tals arkitektur.
— Oas i saneringshusen.
— Saluhallsfinal.
— Ytterligare om Frans Suells hus.
— Äldsta byggnaden.

Byggnadstidningen. 1963:h. 13. Malmönummer.

Byggverksamhet och stadsplanering:

Byggnadstidningen.
Dimensionering av Rosengård.
Edman, A., Kedjehus i Limhamn.
Indelnings- och samarbetsfrågor.
Rosengårdsstaden.
Samuelson, S., Villa i Malmö.
Sjöö, M., NK-Malmö.
— Nydala.
Vi trivs i Videdal.

Böckmann, Sten, Fråga prästen i Pauli! Reportage.
Vår kyrka. Årg. 102 (1963): h. 23, s. 6—7, 18, 20.

Carlson, Ingvar, Ny lärarutbildning i Malmö.
Skolvärlden. Årg. 63 (1963): h. 1, s. 18—19.

Cronquist, Axel, Från Jörgen Kocks hus till Schougens bro.
SDS 22/9.

Dahlgren, Thorild, Sextio försäkringsagenter »attackerade» malmöborna för hundra år sedan. Ill. portr.
Malmö fornminnesförenings årsskrift. Årg. 31 (1963), s. 58—96.

Dahlgren, Åke, Vi gör en påsktur till häxkällaren och hälsar våren på gammaldags vis. Med teckningar av Ludvig [Johnsson].
Arbetet 14/4.

Danmarks riges breve. Udg. af Det danske sprog- og litteraturselskab. R. 2: 12 (1337—1339), R. 3: 3 (1348—1352). Khvn 1960—63.

Davidsson, Gunnar, Konstigt i Limhamn. Reportage om J. N. Rosengrens metallgjuteri AB i Limhamn.
Metallarbetaren. Årg. 74 (1963): h. 19, s. 15—17.

Dimensioneringen av Rosengårds centrum i Malmö. KF:s och Köpmannaförbundets utredningar.
Byggforum. Årg. 12 (1963): h. 5, s. 31—35.

Diplomatarium danicum. Udg. af Det danske sprog- og litteraturselskab. R. 2: 12 (1337—1339), R. 3: 3 (1348—1352). Khvn 1960—63.

Druiderjubileum i Malmö. Riksstorlogen femtio år.
SkD 9/11.

Edman, Bengt, Kedjehus i Limhamn. Ill.
Arkitektur. Årg. 63 (1963), s. 276—277.

Elmberg, Curt M., Trafikundersökning i Malmö.
Svensk lokaltrafik. Årg. 20 (1963): h. 2, s. 2—7.

Enbom, Gustaf H., Husarjubileumsballader. Malmö 1963. [8 s.] Ill.
Ur manuskript till: Karolinsk karusell.

Engström, Börje, Mellanhedskapellet 10 år.
Slottsstadens församlingsblad. Årg. 15 (1963): h. 1.

[Engström, Per], Malmö skyttegille 100 år. Av P. E-m.
SDS 13/2.

Enocksson, Gösta, Boken i centrum. [Malmö stadsbiblioteks ungdomsavdelningar.] Ill.
Glytten. Årg. 4 (1963), s. 21—23.

Eriksson, Elof, Minnen från bonderörelsens kampår. Sthlm 1963. 11 s.
S. 3—8: Kring förvärvet av Skånska Dagbladet.

[Falk, Erland Hj:son], Elbogen visst inte ursprungliga namnet. Malmö är betydligt äldre än så.
Limh. Tidn. nr 41.

— När det var slagsmål på Frälsningsarmén [i Limhamn]. Den 88-årige veteranen [Johan Nilsson] berättar.
Limh. Tidn. nr 12.

Fjellander, Axel, Grävskopan går fram i gammal malmöhistoria. [Terningholm.]
Arbetet 14/2.

— Malmö, Sveriges vänliga fönster. Ill.
Svenska stadsförbundets tidskrift. Årg. 55 (1963), s. 325—329.

— Ny församlingsindelning är åter aktuell i Malmö.
Arbetet 14/4.

— Populärt lotteri fyller 100 år.
Arbetet 15/11.

— 136-årig slöjdskola försvinner.
Arbetet 27/4.

Florén, Uno, En kväll på Residens. (Konditori-Sverige. 4.)
Idun. Årg. 76 (1963): h. 9, s. 33, 49.

Forsberg, Bernt, Kooperativa Förbundets charkuterifabrik i Malmö.
Svenska gasverksföreningens månadsblad. Årg. 30 (1963), s. 86—88.

Fredriksson, Gösta, Kalkgrundets och Oscarsgrundets fyrskepp.
Limhamniana. Årg. 5 (1963), s. 23—40.

— Limhamnsskisser. [1—3.]
Limh. Tidn. nr 36, 39, 41.

— Åtta blev avhuggne västan vid Beleshög. Bönder i Hyllie by hemsöktes av danskar.
Limh. Tidn. nr 33.

Fångvårdsanstalten i Malmö 50 år. Historik samt återblick på anstaltens institutionella föregångare.
I: Fångvårdsanstaltens i Malmö årsberättelse 1963.

Föreningar:

Druiderjubileum.
Larsson, W., Svensk oddfellow historia.
S:t Johanneslogen Acacian-Malmöhus.
Ysberg, H., Ullner, O. A. & Lindvall, P. G., W 6:s 50 årsjubileum.

Gimsing, Niels J., Øresundsbroen. Et skitseforslag til en fast forbindelse, hvor trafikkapaciteten lader sig udvide etapevis. Ill.
Ingeniøren. Årg. 72 (1963), s. 703—715.

Gran, Bertil, Småskollärare vid lärarhögskola. [Undervisningen vid lärarhögskolan i Malmö.]
Pedagogen. Årg. 4 (1963): h. 3, s. 14—15.

Groothoff, Ingegerd, Det känns skönt när man får lätta ankar... Malmö segelstad i kommande.
SkD 18/7.

— Ny skola med fler ämnen ger teaterelever bättre grund.
SkD 4/7.

Gudmundsson, Sigvard, Sjölunda avloppsreningsverk.
Väg- och vattenbyggaren. Årg. 9 (1963), s. 301—304.

Gustafson, Ragnar, Ett decennium på Malmö Theater.
SDS 14/4.

— Diverse vidundermenniskor. Något om en företeelse i 1800-talets nöjesliv. Av R. G. [sign.]
SDS 20/1.

Gyllin, Yngve, Arvet från träbottnatramp. Malmö FCO 50 år. Malmö 1963. 76 s. Ill. portr.

Hæger, Knut, Kapare, kockar och kirurger. Sthlm 1963. 154 s.
S. 20—30: Henrik Smiths läkarböcker.

Hain, Rich[ard], Malmö hamn. Efter en oljemålning av Bruno Hoppe 1899.
Malmö fornminnesförenings årsskrift. Årg. 31 (1963), s. 9—11.

Handel, industri och hantverk:

Antoine, H., Branschsamverkan.
Forsberg, B., KF:s charkuterifabrik.

Hanséus, K., Sjöförsäkrings AB Öresund.
Holmqvist, M., En 60-årig kommunikation.
Johnsson, P., Skånsk tobakshandel.
Jonsson, S., Addo bygger.
Rock. F., Framgångsrika svenska företag.
Svenskt skeppsbyggeri.
Tornvalls konfektions AB.
Tuve-tvätt.
Vinberg, M., Varusilo.
Zander, E., Mazetti.

Hanséus, Kjell, Sjöförsäkringsaktiebolaget Öresund. Vår marina profil i söder.
Oss emellan. 1963, s. 88—92.

[Hedenby, Ingvar], Socialvårdens organisation i Malmö. En introduktion för praktikanter. Malmö 1963. 22 s. Kart.

Helander, Olle, Kyrka och kyrkfolk i Malmö genom sju sekler.
Malmö S:t Petri församlingsblad. 153.

— Malmö under reformationens vindar.
Malmö S:t Petri församlingsblad. 154.

Holmgren, Yngve, Ett spårlöst 65-årsminne. [Västra Klagstorp-Tygelsjö järnväg.]
SDS 28/10.

Holmqvist, Manfred, En 60-årig kommunikation [Skåne-koncernens personaltidning.]
Skånegripen. 1962, s. 85—86.

Holmström, Bengt, På väg mot 70-talet. Omdaning och expansion vid Malmö stadsbibliotek.
Svenska stadsförbundets tidskrift. Årg. 55 (1963), s. 722—727, 747.

(Hultén, Carl Otto), C. O. Hultén. [Utställningskatalog.] Prefacé: Christian Dotrement. Malmö 1962. [24 s.] Ill.

Hölne, Karl-Vilhelm, Tredelad lärarhögskola.
Lärartidningen. Årg. 7 (1963): h. 48, s. 12—15.

I närbild. Asmund Arle [m. fl.] Presentation: Skånes konstförening. Foto: Ola Terje. Malmö 1963. [62 s.] Ill. portr.

Idrott, gymnastik, sport och spel:

Engström, P., Malmö skyttegille.
Malmö gymnastikförbund.
Nissén, D., Malmö bridgesällskap.

Indelnings- och samarbetsfrågor i Göteborgs- och Malmöområdena. Betänkandet avgivet av 1961 års storstadsutredning. Sthlm 1963. 211 s. (SOU 1963: 6.)

Janås, Axel, Arbetet — malmötidning med traditioner i svensk arbetarrörelse. Ill.
Grafisk revy. Årg. 4 (1963), s. 76—79.

Jerström, J., Kritik av Öresundsbroutredningen. Ill.
Väg- och vattenbyggaren. Årg. 9 (1963), s. 237—246.

Johnsson, Pehr, Skånsk tobakshandel i äldre tider.
Mål och medel. Årg. 42 (1963), s. 140—141, 156.

Jonsson, Sven, Addo bygger. Addos nya fabriksanläggning i Malmö.
Tegel. Årg. 53 (1963): h. 1, s. 12—19.

Jönsson, Einar, Fanfar för en social pionjärinsats. [Bostadsförmedlingen 50 år.]
Arbetet 26/9.

Kiellander, Sven, Arbetarrörelsens arkiv har räddat oskattbara ting till eftervärlden.
Arbetet 18/2.

Kjellman, Lars, Övergången till grundskolan. 3.
Kommunal skoltidning. Årg. 32 (1963), s. 106—111.

Kockums lärlingsskola. Med kurs på gedigen yrkesutbildning. 3 uppl. Malmö 1963. 20 s. Ill.

Kolm, Rudolf, Öresundsförbindelsen. Det tekniska utredningsarbetet. 1—2.
Byggnadsindustrin. Årg. 33 (1963), s. 408—416, 419, 498—501, 504—506, 509—510.

Kommunikationer:

Bergström, K., Järnväg inom tullmurar.
Elmberg, C., Trafikundersökning.

Fredriksson, G., Kalkgrundets fyrskepp.
Holmgren, Y., Ett spårlöst minne.
Lingström, L. E., Gammalt trafikföretag.
Ramsby, Å., Malmö frihamn.
Trafikundersökning.

Konst och konsthantverk:

Bråhammar, G., Rum och dekorativt måleri.
Hultén, C. O., Utställningskatalog.
I närbild.
Svenskt silversmide.

Kraft, Salomon, Reformkatoliken [Paul Helgesen] och malmöreformatorerna.
SDS 10/12.

Kraftvärme. En information om Malmö kraftvärmeverk. Malmö [1963]. [28 s.]

Krook, Sven, Organisatoriska undervisningsproblem på högstadiet. 1—2.
Kommunal skoltidning. Årg. 32 (1963), s. 158—162, 240—244.

Kyrkliga församlingar:

Böckmann, S., Fråga prästen.
Fjellander, A., Ny församlingsindelning.
Helander, O., Kyrka och kyrkfolk.
— Malmö under reformationens vindar.
Ramsby, Å., Unik lekmannainsats.
Schlyter, H., Caroli kyrkas vänner.

Kyrkor och kyrklig konst:

Andersson, H., Bildstormare.
— Dödsdansen.
— Husie kyrka.
— Nyårsklockor.
— Olika uppfattning om Husiekoret.
— Vacker dopfunt.

Bager, E., Gravstensfynden i S:t Petri.
— Jörgen Kocks gravsten.
Engström, B., Mellanhedskapellet.
Luthander, T., Mellanhedskapellet.

[Larsson, Gerhard], Fiskare fick vara med i A-kommunen. Planer på en Limhamnstidning fanns redan i nådens år 1901.
Limh. Tidn. nr 47.

— Förändringar i fiskeläget.
Limhamniana. Årg. 5 (1963), s. 86—89.

— Limhamn har haft 3 Folkets hus.
Limh. Tidn. nr 48.

— Limhamns arbetarkommun under 65 år. [1—3.]
Limh. Tidn. nr 46, 49, 51.

Larsson, Johan, Redogörelse över Kooperativa kamratkretsens verksamhet under åren 1943—1963. Malmö 1963. 12 s.

Larsson, William, Hjälpklass ger god start i livet. Malmö pionjär i specialundervisning.
SkD 18/2.

— Svensk Odd fellow-historia skriven i Malmö.
SkD 1/8.

Lauring, Palle, Fejder og reformation (1513—1536). Kvhn 1963. 269 s. Ill.

Limhamn:

Bager, E., Den äldsta beskrivningen av Limhamns kalkbruk.
Davidsson, G., Konstigt i Limhamn.
Edman, B., Kedjehus i Limhamn.
Falk, E. H., När det var slagsmål på Frälsningsarmén.
Fredriksson, G., Kalkgrundets fyrskepp.
— Limhamnsskisser.
Larsson, G., Fiskare.
— Förändringar i fiskeläget.
— Limhamn har haft 3 Folkets hus.
— Limhamns arbetarkommun.

Lindskog, I., Kyrkogrottan.
Olsson, A., Då bödetöserna kom till Limhamn.
Persson, G., Några torvfynd från Limhamns hamn.
Våra förortsboklådor.

Lindahl, Ivar, Arbetarledaren och nationalismen. [Axel Danielsson.]
SDS 30/4.

— Rudolf, Leonard och jag. [Arbetet och Skånska Dagbladet vid 1800-talets slut.]
SkD 23/11.

Lindman, Gunnar & Trygg, Hans, Malmö stads avloppsreningsverk. Ill.
Arkitektur. Årg. 63 (1963), s. 260—262.

Lindskog, Inger, Kyrkogrottan. Ill.
Limhamniana. Årg. 5 (1963), s. 90—93.

Lindskoug, Ossian, Rudolf Asp, en märkesman i svensk press. [Skånska Dagbladets grundare.]
SkD 9/11.

Lingström, Lars-Erik, Gammalt trafikföretag med mycket nytt. [Malmö stads spårvägar.]
Svensk lokaltrafik. Årg. 20 (1963): h. 1, s. 12—19.

Ljungberg, Leif, Förrädare eller frihetshjälte. Stefan Poles och polska expeditionen 1863.
Malmö fornminnesförenings årsskrift. Årg. 31 (1963), s. 29—39.

— Summarisk förteckning över vissa för släktforskaren viktiga arkivalier i stadsarkivet i Malmö.
Malmö fornminnesförenings årsskrift. Årg. 31 (1963), s. 104—112.

[Luthander, Torsten], Mellanhedskapellet i Malmö firar 10-årsjubileum. Av Tell [pseud.].
SDS 23/3.

— Saltholm idealisk storflygplats.
SDS 3/11.

Lyttkens, Alice, Den lilla stan. Barndomsminnen från 1900-talets början.
Malmöjul 1963, s. 39—43.

Malmsten, Hans, Bostadsförsörjning i Örestad.
Byggforum. Årg. 12 (1963): h. 5, s. 21—23.

Malmö. Foto: Carl Meijer. Motala 1963. [66 s] Ill.

(*Malmö* gymnastikförbund). Jubileumsskrift utg. av Malmö gymnastikförbund vid 50-årsjubileet. Red. Hugo Holmström. Malmö 1963. 72 s. Ill. portr.

Malmö industrilotteri 1863—1963. Malmö 1963. 39 s. Ill. portr.
Ur innehållet: Lindhagen, N, Från Malmö industrilotteris barndom. Några kulturhistoriska notiser från 1860- och 70-talet. — Malmö industrilotteri 1893—1963. Kompletterad och bearb. med ledning av 1943 års historik.

Malmö museum. Katalog. 243—247.
243. Anna och Kresten Krestensens samling av modern konst. — 244. Rich. Björklund. — 245. Svend Wiig-Hansen. — 246. Rolf Næsch. — 247. Nils Dardel.

— Korta beskrivningar för skolbruk. Utg. av Historiska avdelningen. 1. Stenåldern. — 2. Malmöhus.

Malmö stads barnavårdsnämnd. En vägledning för anställda. [2 uppl.] Malmö 1963. 27 s. Ill. portr.

Malmö stadsbibliotek:

Enoksson, G., Boken i centrum.
Holmström, B., På väg mot 70-talet.
Paulsson, E., Lånecentralen i Malmö.

Malmöjul 1963. Utg. av Lions Club Malmöhus. Malmö 1963. 46 s. Ill. portr.

Mattsson, John & Rodhe, Birgit, Ett år med grundskolan i Malmö.
Aktuellt från Skolöverstyrelsen. Årg. 16 (1963), s. 314—321.

Mila. [Broschyr med inbjudan till deltagande i utställningen.] Malmö 1963. [12 s.] Ill.

(Mortensen, Claus). [Debattinlägg med anledning av förslag av Axel Ljungbeck om uppförande av ett minnesmärke över Claus Mortensen.] Av Ingemar Ingers, Einar Bager,

Helge Andersson och Krister Gierow (i SDS) samt Bengt Åke Häger och Axel Ljungbeck (i Arbetet).
SDS 10/2, 14/2, 22/2, 26/2, 1/3, 3/3, Arbetet 9/2, 6/3.

Museer:

Malmö museum. Katalog.
— Korta beskrivningar.
Ohlsson, K., Tandläkaremuseum.
Tekniska museet.

Månsson, Algoth R., Fångad av staden. Malmö 1963. 156 s.
Roman i Malmö-miljö, speciellt med tonvikt på Kockums varv.

Nilsson, K. G., Klassföreståndarefrågan på grundskolans högstadium. Försök vid malmöskolor.
Pedagogen. Årg. 4 (1963): h. 1, s. 9—11; Skolvärlden. Årg. 63 (1963): h. 8.

[Nissén, Didrik], Malmö bridgesällskap 25 år. Av Dick [pseud.].
SDS 29/3.

Nyrén, Carl, Lärarhögskola i Malmö. Ill.
Arkitektur. Årg. 63 (1963), s. 271—274.

Nyström, Sture, Framtid på fritid i Malmö. [Om fritidsföreningar inom MKB:s bostadsbestånd.]
Byggforum. Årg. 12 (1963): h. 5, s. 37—39.

Ohlmarks, Åke, Fyraåring på Baltiska utställningen.
Malmöjul 1963, s. 28—30.

[Ohlson, Karin], Ernst Fischer skrev tio böcker och avlivade flamsk romantik. Av Karzo [pseud.]. (Aktiva pensionärer.)
SDS 7/11.

— Tandläkaremuseum i Malmö är på väg. Av Karzo [pseud.].
SDS 5/6.

— Öronspecialisten blev akvarellist. [Sture Berggren]. Av Karzo [pseud.]. (Aktiva pensionärer).
SDS 13/11.

Olsson, Agda, Då bödetöserna kom till Limhamn. Ill.
Limhamniana. Årg. 5 (1963), s. 46—64.

Om 50 år är Örestad Skandinaviens hjärtpunkt.
Nya FIB. 1963: h. 34, s. 16—17.

Ors, Folke, Gasledningen Malmö—Lund, projektering och arbetsmetoder.
Svenska gasverksföreningens månadsblad. Årg. 30 (1963), s. 81—84.

Paulsson, Egon, Lånecentralen i Malmö.
Biblioteksbladet. Årg. 48 (1963), s. 548—551.

Persson, Anna Greta, Gustav Vasa lärde fint sätt i Dringenbergska huset. Blir nu en av Malmö främsta sevärdheter.
SkD 18/6.

— Kampanilens öde ej avgjort. Av Gess [pseud.].
SkD 22/2.

Persson, Gösta, Några torvfynd från Limhamns hamn.
Limhamniana. Årg. 5 (1963), s. 94—103.

Polisaspiranten. Informationsskrift för polisaspiranter vid Malmö poliskår. Malmö 1963. 38 s. Ill.

Påhlsson, Bengt, Ung i Malmö. [Ungdomens fritidsverksamhet.]
Glytten. Årg. 4 (1963), s. 3—5.

Ramqvist, Ingrid, Tjugoårsjubilerande litteraturcirkel i Malmö.
TBV-kontakt. 1963: h. 2, s. 7—10.

Ramsby, Åke, Malmö frihamn på tredje plats i Sverige.
Arbetet 27/9.

— Unik lekmannainsats räddade dödförklarad kyrka. [Föreningen Caroli kyrkas vänner 10 år.]
Arbetet 25/9.

Raneke, Jan, Malmö och Örestad. Gammalt och nytt om två symboler. Ill.
Glytten. Årg. 4 (1963), s. 19.

Rasmussen, Steen Eiler, Havekunstneren Erik Bülow-Hübe. Ill.
Havekunst. Årg. 44 (1963), s. 48—55.

Rock, Robert, Framgångsrika svenska företag. Sthlm 1963. 154 s.
S. 86—90: Den annorlunda textilfabriken. Malmö strumpfabrik.

Rosencrantz, Holger, Barndomsjul.
Byahornet. Årg. 22 (1963), s. 287—290.

Rosengårdsstaden i Malmö, ett högaktuellt bostadsområde.
Eternitpressen. Årg. 1 (1963).

Ruin, Hans, Förgängelsen konst. — Kring en repertoir. [Översikt av Malmö stadsteaters repertoir 1951—63.]
SDS 3/11, 9/11.

SDS:s karta över Malmö. Skala 1: 12 000. Malmö 1963. 59 × 46 cm.

Sallius, Per Ove, Hur vår stad styres. Utg. av Malmö stads skolstyrelse. Malmö 1963. 25 s. Ill.

Samuelsson, Gunnar, Malmö högre allmänna läroverk för gossar under den svenska tiden. 2. 1820—1959. Malmö 1963. 229 s. Ill. portr.

Samuelson, Sten, Villa i Malmö. Ill.
Arkitektur. Årg. 63 (1963), s. 326—328.

S:t Johanneslogen Acacian-Malmöhus 1863—1963. [Red. av B. Pering.] Malmö 1963. 119 s. Ill. portr.

[Schlyter, Herman], Caroli kyrkas vänner är märklig lekmannainsats.
SDS 28/9.

— S:t Petri-kampanilens framtida öde är ovisst. Av Hn Sr [sign.].
SDS 26/1; Malmö S:t Petri församlingsblad. 151.

[Silvander, Harald], Nytt reningsverk i Malmö. Av Silv. [sign.].
Industriell teknik. Årg. 91 (1963), s. 401.

Sjöqvist, Stina, Om ett år kommer de första småskollärarna utbildade vid lärarhögskola. Lärarhögskolan i Malmö blev först i landet med småskollärarlinje. Ill.
Svensk skoltidning. Årg. 20 (1963): h. 51/52, s. 18—22.

Sjöström, K[urt], Riktlinjer för socialvårdens framtida organisation i Malmö. 2. Socialvårdens förtroendemannaorganisation m. m. Malmö 1963. 15 s. 6 Bil. (Malmö stad: Drätselkontoret: Utredningsavdelningen.)

— Utformningen av den till allmänheten riktade informationsverksamheten rörande de sociala organen i staden. Malmö 1963. 8 s. (Malmö stad: Drätselkontoret: Utredningsavdelningen.)

Sjöö, Manthe, Malmö vattenreningsverk skall fördubblas.
Tidning för byggnadskonst. Årg. 55 (1963), s. 1131—1135.

— NK-Malmö i nytt hus med villor på taket. Ill.
Tidning för byggnadskonst. Årg. 55 (1963), s. 783—787.

— Nydala — Malmös näst största bostadsområde. Ill.
Tidning för byggnadskonst. Årg. 55 (1963), s. 596—601.

— Pietetsfull restaurering av gamla malmöbyggnader. [Ekströmska, Aspegrenska och Dringenbergska gårdarna.]
Tidning för byggnadskonst. Årg. 55 (1963), s. 1027—1029.

Skolor och undervisningsväsen:

Andersson, H., Husie väntar nu på centralskola.
— Tiotalet av de gamla byskolorna.
Carlson, I., Ny lärarutbildning.
Fjellander, A., 136-årig slöjdskola.
Gran, B., Småskollärare.
Hölne, K. V., Tredelad lärarhögskola.
Kjellman, L., Övergången till grundskola.
Kockums lärlingsskola.
Krook, S., Organisatoriska undervisningsproblem.
Larsson, W., Hjälpklass.
Mattson, J & Rodhe, B., Ett år med grundskolan.
Nilsson, K. G., Klassföreståndarefrågan.
Nyrén, C., Lärarhögskolan i Malmö.
Samuelsson, G., Malmö h. allm. läroverk.
Sjöqvist, S., Om ett år.
Stigbladh, L., Lärlingsskola.

Skånes bebyggelse. Under red. av Bo Bengtsson och Åke Sundström. 4. Malmö 1963.
S. 492—502: Malmö.

Sköld, Per Edvin, En väg och en bygd i gammal tid.
Ale. Årg. 3 (1963): h. 2, s. 1—15.

Skönhet och trivsel. Kommunal kulturpolitik i Malmö. [Utarb. inom] Malmö arbetarkommun. Malmö 1963. 107 s.

Statistiska uppgifter för Malmö stad. Befolkning, bostäder, näringsliv, allmänna val, finanser. Utg. av Drätselkontoret. Malmö 1963. 66 s.

Stigbladh, Lennart, Lärlingsskola med resultat. [Lärlingsutbildningen vid Suellfabriken, Malmö.]
Tobaksbladet. Årg. 17 (1963): h. 4, s. 2—4.

Studies in surgery. Dedicated to Helge B. Wulff in honour of his 60th birthday. Malmö 1963. 260 s.
S. 13—18: The activities of the surgical clinic in Malmö 1947—1962.

Svenburg, Ebbe, Malmö industrilotteri fyller hundra år.
SDS 9/11.

Svenskt silversmide 1520—1850. [4.] Guld- och silverstämplar. Av Erik Andrén [m. fl.]. Sthlm 1963. 791 s.
S. 435—454: Malmö.

Svenskt skeppsbyggeri. En översikt av utvecklingen genom tiderna. Huvudred.: Gustaf Halldin. Malmö 1963. 503 s. Ill. portr.

»*Sveriges vänliga fönster*» en länk i framtida Örestad. [Presentation för SFR-kongressen.]
Företagaren. Årg. 28 (1963): h. 6, s. 10—11, 17.

Söderberg, Lasse, Max Walter Svanberg. Ill.
Kunst. Årg. 11 (1963), s. 67—69.

Teater:

Groothoff, I., Ny skola.
Gustafsson, R., Ett decennium.
— Diverse vidundermenniskor.
Ruin, H., Förgängelsens konst.

Tekniska museet i Malmö. Malmö [1963]. 4:o. [12 s.] Ill.

Tidningsväsen:

Alsterdal, A., Brandsyn i samhället.
Eriksson, E., Minnen.
Janås, A., Arbetet.
Lindahl, I., Rudolf, Leonard och jag.
Lindskoug, O., Rudolf Asp.

Tornvalls Konfektions AB. Nyanläggning i Malmö. Ill.
Affärsekonomi. Årg. 36 (1963), s. 788—790, 854.

Trafikundersökning 1962. Genomförande och resultat av trafikundersökning avseende de kollektiva trafikanternas resvanor vid Malmö stads spårvägar under tiden 19—30 mars 1962. [Malmö 1963]. 223 s. Ill. kart.

Tuve-tvätt i Malmö. (Vår företagsrond. 23.)
Tvättindustrin. 1963, s. 134—139.

Twede, Gösta, Frivilliga automobilkåren, Malmö 1933—1963. Malmö 1963. 8 s. Ill.

Valkner, Kristen, Paulus Helie og Christiern II. Karmeliterkollegiets oppløsning. Oslo 1963. 141 s.

Weibull, Bengt W[aloddi], Släkten Weibull. Malmö 1963. 43 s.

Wellmark, Olof, Gasledningen Malmö—Lund, ett interkommunalt samarbete.
Svenska gasverksföreningens månadsblad. Årg. 30 (1963), s. 31—33.

Wentz, Hilmer, Profiler från kyrka och skola, Sthlm 1963. 119 s. Portr.
Innehåller nekrologer över bl. a. Gunnar Herrlin, Johan Ljungdahl, Bengt Pärpe och Kjell Gustafsson.

Werner, Birgit, Malmö och dess tillgreppsbrottslighet. En socialekologisk undersökning. [Lic.avh. i sociologi.] Lund 1963. 160 s. [24 bil.] Kart. litt.

— Tillgreppsbrottslingar i Malmö.
Nordisk tidsskrift for kriminalvidenskab. Årg. 51 (1963), s. 213—223.

Vi trivs i Videdal. [Utg. av Svenska riksbyggen.] Malmö 1963. [20 s.].

Widerberg, Bertil, Einar Bager och hans anor.
SDS 8/10.

— Fasadklättring i 1800-talets Malmö. Ill.
Målaren. Årg. 53 (1963), s. 392—402.

— Femhundra års Malmöhistoria blir försäkrad åt eftervärlden. Lübeckarhärbärge, spinnhus och skola. [Dringenbergska gården.]
SDS 31/1.

— Hus i Malmö. 1—3. [Sydsvenskan på Östergatan. — »Lugnet uti Möllevången». — Engeströmska palatset.]
SDS 11/11, 13/11, 6/12.

— Kameran minns. Fotografi i Malmö 1843—1870. Malmö 1963. 183 s. Ill. portr. (Sydsvenska Dagbladets årsbok. 1964.)

— Kyrkogårdspromenad. [Malmö gamla kyrkogård.]
SDS 26/7.

— Malmöutställningen 1863: ännu ett fotovittnesbörd.
SDS 2/1.

— Miljöreservatet Lilla torg.
SDS 6/5.

— Nymfer virvlade sländan när Malmö hade spinnhus. [Dringenbergska gården.]
SDS 4/3.

— Nyputsad 80-talsarkitektur.
SDS 7/8.

— Oas i saneringsöknen. Ekströmska huset och Aspegrens gård.
SDS 24/10.

— Om Lövendahl, sommaren 64 och Malmö usla rännstenar.
SDS 7/1.

— Saluhallsfinal.
SDS 29/12.

— Supplement till Malmöhistoria i sten.
SDS 24/3.

— Ytterligare om Frans Suells hus. [Lugnet.]
SDS 17/12.

— Äldsta byggnaden i Malmö.
SDS 9/7.

Wiedenborg, Bo, Öresundsbron och företagens godstransporter. Utg. av Företagsekonomiska institutionen vid Lunds universitet [på uppdrag av Skånes handelskammare.] Lund 1963. 170 s.

Vinberg, Margit, Varusilo för bilburna. Bilfamiljer går gärna i Wessels allbutik. (Framtidens butik. 3.)
Idun/Veckojournalen. 1963: h. 22, s. 42—44, 58—59.

Våra förortsboklådor. Hilmer Nilsson och hans bokhandel i Limhamn.
Svensk bokhandel. Årg. 12 (1963), s. 182—183.

[Wärnlöf, Anna Lisa], Boken om Agnes. Av Claque [pseud.]. Sthlm 1963. 163 s. (Saga. 456.)
Skildrar förf:s barndom i Malmö under första världskriget.

Ysberg, Hjalmar, Ullner, Oscar Axson & Lindvall, Per, G., Jubileumsskrift utg. med anledning av malmölogens [W:sex] 50 årsjubileum. Malmö 1963. 87 s. Ill. portr.

Zander, Erik, Mazetti — chokladföretag i stark utveckling. Ill.
Mål och medel. Årg. 42 (1963), s. 264—266, 274.

[Zätterström, Wilhelm], Så var det då. Av Willy [pseud.]. [Barndomsminnen från Malmö vid 1900-talets början. Artikelserie med varierande titlar.]
SDS 16/2, 24/4, 5/5, 22/5, 7/6, 23/6, 7/7, 20/8, 2/9, 8/9, 16/9, 23/9, 2/10, 10/10, 16/10, 28/10, 20/11, 22/11, 12/12, 19/12.

[Öresundsförbindelsen]. Promemoria för förberedande av Malmö stads remissvar över betänkandet Öresundsförbindelsen (SOU 1962: 53—54.) — Utredning angående fast förbindelse över Öresund. Utförd av Stig Gustafsson. — Utredning angående lokal personbilstrafik vid fast förbindelse över Öresund. Utförd av Vattenbyggnadsbyrån (VBB). Malmö 1963. 230 s. (Stadsfullmäktiges i Malmö handlingar. Bihang. 320.)

Öresundsförbindelsen:

Attelid, T., Öresundsbron.
Gimsing, N. J., Øresundsbroen.
Jerström, J., Kritik av Öresundsbroutredningen.
Kolm, R., Öresundsförbindelsen.
Wiedenborg, B., Öresundsbron.
Öresundsförbindelsen.

Österling, Karin, Signe med krukorna. [Signe Persson.] Ill.
Husmodern. Årg. 47 (1963): h. 8, s. 24—25, 61.

9 nordiska militära kamratmötet i Malmö. Festskrift. Malmö 1963. 17 s. ill. portr.

Tillägg till 1959—62:

Bergström, Bo, Släkten Kock från Malmö. Lund 1959. 14 s. Litt.

Broar vid Malmös nya motorväg. Sakuppgifter lämnade av Gösta Tormod. Ill.
Cement och betong. Vol. 37 (1962), s. 249—252.

(Elimförsamlingen). Elimförsamlingen i Malmö 50 år. [Av Abner Dahl m. fl.] Malmö 1962. 79 s. Ill. portr.

Ors, Folke, Malmö gasverk försörjer Lund med stadsgas.
Svenska gasverksföreningens månadsblad. Årg. 29 (1962), s. 103—105.

Oxie härad i helg och söcken. Förord: Ernst Frostin. Foto: J. Olsson. Trelleborg 1962. [120 s.] Ill.

Uven, Organ för Konservativa studentklubben i Malmö. Årg. 1. (1960) —.

UTDRAG AV

MALMÖ FORNMINNESFÖRENINGS MATRIKEL

Mars 1964

Årligen betalande medlemmar, vilka inträtt under tiden mars 1963—februari 1964:

Ahlqvist, Edit, Fru
Ahlqvist, Holger Handelsträdgårdsmästare
Bengtsson, Gunilla, Fru
Bergström, Anna, Rektor
Bondesson, Kuno, 1:e Polisassistent
Borgström, Gustaf, Hamntjänsteman
Brink, Bertil, Herr
Eriksson, Carl Fredrik, Stud.
Fredin, Arnold, Civilingenjör, Lidingö
Hartman-Hansson, Berta, Fru
Heidmar, Karin, Fru
Herlin, Karin, Leg. sjukgymnast, Göteborg
Hjorth, Hilding, Herr
Hofvander, Anna, Fru
Holmberg, Rikard, Fil. kand., Lund
Junghagen, Sven, Läkare
Jönsson, Elly, Fru
Jönsson, Åke, Herr
Larsson, Margit, Fru
Larsson, Karin, Fru
Lindh, Greta, Fru
Lindelöf, Kerstin, Fru
Lindelöf, Torsten, Assessor
Lindstrand, Bertil, Provinsiallläkare, Lund
Lindstrand, Ingrid, Fru, Lund
Lundborg, Greta, Fru
Lundström, Iris, Fru
Malmquist, Bertil, Lokförare
Nilsson, Anna, Fru
Olsson, Blenda, Fröken
Persson, Ella, Fröken
Persson, Nils, Herr
Persson, Thea, Fröken
Ranby, Jan, Kammarskrivare, Hälsingborg
Rhodin, Stina, Slöjdlärarinna
Sereng, Elsa, Fru
Smitt, Olof, Läkare
Stenram, Aina, Fru
Svensson, Ebba, Fröken
Svensson, Emil, Kamrer
Svensson, Lilly, Fru
Åhdén, Åke, Herr

Styrelse:

Ordförande: Th. Munck af Rosenschöld, borgmästare

v. Ordförande: Einar Bager, konstnär, fil. doktor

Sekreterare: Leif Ljungberg, stadsarkivarie

Ledamöter: John Hain, direktör
Karin Kollind, gymnastikdirektör

Suppleanter: Sture Kelfve, arkitekt SAR
Erik Hofrén, fil. lic., intendent

Kassaförvaltare: John Hain

Redaktör för årsskriften: Leif Ljungberg.

KOCKUMS

MEKANISKA VERKSTADS AB · MALMÖ · SWEDEN

SKANDINAVISKA BANKEN

100 år

När det gäller böcker och inbindning

för

biblioteket

för

kontoret ...

IVAR IVERSON & C:o A.B. — MALMÖ

BOKBINDERI & KONTORSBOKFABRIK

Gråbrödersgatan 8 Telefon 71835

ÅTVIDABERGS

ÖSTERGATAN 1, MALMÖ

TEL. 709 80

Wixell

Malmö

FÄRGER

TAPETER

CARL GLEERUPS

PAPPERSHANDELS AB.

Mest sorterade inköpskälla i allt som tillhör pappers- och kontorsmaterialbranschen

Specialavdelning för teknisk ritmateriel

Adelgatan 21

Tel. 72570 Växel

Skånes Stadshypoteksförening

utlämnar bundna lån mot säkerhet av inteckningar i fastigheter i Skånes städer och vissa stadsliknande samhällen

Expedition: Västergatan 38, Malmö

Tel. 20457

AB. M. Flensburgs Söner

Södergatan 9 Malmö

Tel. 21261

Specialaffär för hemgifter och bosättning

Affären grundlagd 1805

AB. EUG. WINGÅRD, MALMÖ

Färger

Fernissor

Kemikalier

Telefon 040-70490

vi
bygger

BYGGER ALLT
ÖVERALLT

Hus
vägar
industrier
vatten-
byggnader

AB SKÅNSKA CEMENTGJUTERIET

SKÅNSKA
CEMENTGJUTERIET

Spara - - -

där Ni kan låna

Malmö Sparbank Bikupan

Oxie Härads Sparbank

Bliv medlem i

Malmö Fornminnesförening

Årsavgift 15: — kr.

För ytterligare medlem tillhörande samma familj utgör avgiften 5: — kr.; sådan medlem är ej berättigad erhålla årsskriften gratis.

Årsskrifter 1934—1960 pris 5: — kr. pr årg. och 1961—1963 kr. 7:50 pr årg.

Minnesskriften 1909—19, pris 10: — kr.

Einar Bager: Med penna och ritstift, 15: — kr.

Leif Ljungberg: Ur djupa källarvalven, 10: — kr.

Lyder van Fredens kämnärsräkenskaper för Malmö 1517—1520, utgivna av Leif Ljungberg, 12: — kr.

Samtliga skrifter kunna förvärvas hos sekreteraren i Stadsarkivet.

Leif Ljungberg: Om gatunamnen i Malmö, pris häftad 10: — kr., inbunden 14: — kr. finns i alla boklådor.

eumig

ett kvalitetsbegrepp

EUMIG vänder sig till de kvalitetsmedvetna. Från den prisbilligaste smalfilmskameran och projektorn till den mest avancerade ljudfilmsutrustningen uppvisar EUMIG välkänd kvalitet — uppmärksammad, beprövad och erkänd. Så till exempel är EUMIG sedan länge Sveriges mest sålda projektorer.

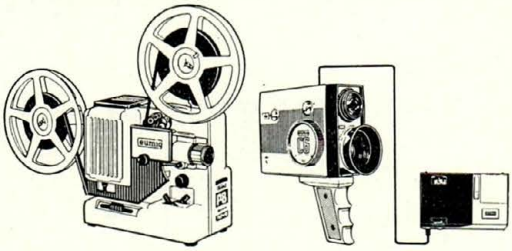

Det lönar sig att satsa på EUMIG!

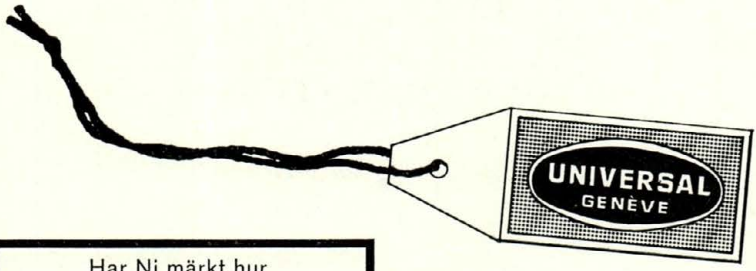

Har Ni märkt hur
Ni stannar
för ett märkesur?

Det är ett faktum att när det gäller klockor betyder märket mer än det brukar göra för andra slag av varor. I vårt sortiment ingår bara de märken som vunnit världsberömmelse. Något av dem stannar Ni för.

ASU

G. & L. BEIJER AB

MALMÖ

FIRMAN GRUNDAD 1866

•

KOL KOKS OLJA

JÄRN TRÄ

BYGGNADSMATERIAL

•

IMPORT — EXPORT

SJÖFART

Vi representera och försälja

i

Södra Sverige

E. A. Rosengrens AB.: Byggnadsartikar
Götaverkens Fönster AB.: Ferrofönster
AB. Fixfabriken: Byggnadsbeslag
TNV garage- och industriportar
Calvert & Co: CeCe slitsdurk
Jönköpings Mek. Werkstads AB.
AB. Maskin Tellus: Transportanordningar
Smedjebackens Valsverks AB.

INGENIÖRSFIRMA SVEN HELLSTEN K/B

Box 4293 MALMÖ 4 Tel. 709 00

ADDO

AKTIEBOLAGET

ARMERAD BETONG

KLICHÉER

Retuscher

Teckningar

Matriser

Plastduplikat

*

allt inom

OFFSETREPRODUKTION

OFFSET-TRYCK

Malmö Grafiska Aktiebolag

Nobelvägen 129 B Tel. 93 61 10

BETALD ANNONSPLATS

Annonser

AB ADDO
AB ARMERAD BETONG
G. & L. BEIJER AB
AB M. FLENSBURGS SÖNER
CARL GLEERUPS PAPPERSHANDEL AB
INGENIÖRSFIRMAN SVEN HELLSTEN
IVAR IVERSON & C:o AB
KOCKUMS MEKANISKA VERKSTADS AB
AB LUNDGRENS SÖNER BOKTRYCKERI
MALMÖ GRAFISKA AKTIEBOLAG
MALMÖ SPARBANK BIKUPAN
OXIE HÄRADS SPARBANK
S-BOLAGEN
SKANDINAVISKA BANKEN
SKÅNES STADSHYPOTEKSFÖRENING
SKÅNSKA CEMENTGJUTERIET
STÖLTEN & SON AB
AB SVENSKA URDEPOTEN
AB EUG. WINGÅRD, MALMÖ
AB A. O. WIXELL
AB ÅTVIDABERGS INDUSTRIER

AB LUNDGRENS SÖNER BOKTRYCKERI

Baltzarsgatan 24 • Malmö

— *tryckeriet i centrum* —

SKANDIA SVEA SKÅNE

Malmö 1964. Lundgrens Söner boktr.